

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

SIMONYI ZSIGMOND.

Ara 75 kr.

BUDAPEST, 1895.

TARTALOM.

<i>Munkácsi Bernát.</i> A magyar magánhangzók történetéhez. II.	257
<i>Melich János.</i> Adatok a szlávtság magyar elemeihez	288
<i>Szilasi Móricz.</i> Vogul szójegyzék. M—P.	304
<i>Munkácsi Bernát.</i> Az <i>est</i> eredete	317
<i>Kalmár Elek és Négyesy László.</i> A Königsbergi Töredék versmértéke	351

Ismertetések és bírálatok.

<i>Kalmár Elek.</i> Pázmány Péter összes munkái	356
<i>Balassa József.</i> Új francia nyelvtan és helyesírás (Clédát munkái)	359
<i>Simonyi Zsigmond.</i> Latin szófejtés (Keller munkái)	365
<i>Szilasi Móricz.</i> A finn nyelvészet története (Setälä után)	369
<i>Simonyi Zsigmond.</i> Vörösmarty mint nyelvész (Kiss Ernő értekezése)	376

Kisebb közlések.

<i>Munkácsi Bernát.</i> A vogul «isten-nyila»	373
<i>Munkácsi Bernát.</i> Néhány műveltségi szó eredetéhez	374
<i>Kalmár Elek.</i> <i>Egyenest</i>	375
<i>Munkácsi Bernát.</i> Helyreigazítás (<i>ki</i> és <i>mi</i>)	287
<i>Simonyi Zsigmond.</i> <i>Kincs</i>	303

Folyóiratunk most negyedévenként jelenik meg, még pedig márczius, június, szeptember és december elsején. Az egész évfolyam legalább harmincz tóből áll s ára 3 frt vagyis 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó hivatalához czímezendő.

Kérelem: Kérjük a nyelvészeti munkák s különösen program-értekezések szerzőit, szíveskedjenek ismertetés végett munkájuknak egy-egy példányát beküldeni a szerkesztőnek: Budapest, VII., Erzsébet-körút 9.

A magyar magánhangzók történetéhez.

II. Rövid magánhangzók.

1. e, ë és ö.

A.

a) Magyar *e* = urali ugor *ä*, *ë* (ill. diftongus).

α)

Magyar	Vogul			Osztyák	
	Éjszaki	Kondai	Tavdai	Éjszaki	Déli
emel-	<i>äl̄m-</i>	<i>oqlm-</i>	<i>äl̄m-</i>	<i>äl̄em-</i>	<i>ätm-, ül̄m-</i>
epe	<i>täp</i> ¹	<i>toqp</i>	<i>tëp</i>	—	—
eper	—	(PV.) <i>äpëréx</i> ²	<i>äpërxëx</i>	—	—
fekete	<i>pāñk</i> ³	(KLV.) <i>poqñk</i>	<i>pāñ</i>	—	—
fen-	—	<i>poqnmël</i> ⁴	—	—	—
hegedű	<i>sāñk-</i> <i>wëltëp</i> ⁵	(PV.) <i>šanghul-</i> <i>tëp</i>	<i>čäyëltap</i>	—	—
lepke	<i>läpëx</i>	<i>loäpëx</i>	<i>läpäx</i>	<i>lëbëndë</i>	—
les- (lés-)	<i>läš-</i>	<i>loqš-</i>	<i>läš-</i>	—	—
meleg	<i>mältip</i> ⁶	<i>maltëp</i>	<i>mäl̄i</i>	<i>mëlëk</i>	<i>mëlëk, mël- lenk</i>
nyers	<i>när</i>	<i>ñoqr</i>	<i>när</i>	<i>när, nāra</i>	<i>nāra</i>
nyelv	<i>nëlm</i>	<i>nëlem</i>	<i>nëlem</i>	<i>nälëm</i>	<i>nälëm, nā- dem</i>
segg	<i>sāñkw</i> ⁷	<i>sqñkw</i>	<i>šoñgh</i>	—	—
sellő	—	—	<i>sārlä</i> ⁸	<i>sara</i> ⁹	—

¹ «medveepe», TV. *tëp* általában «epe». — ² L. Nyr. XXIII, 1. — ³ «korom; szurtos, fekete, szemetes, pizskos». — ⁴ *poqnmël* «fenkő», *pāñl-* «fenni». — ⁵ l. Nyr. XIX, 149. — ⁶ *mältip xätël vārs* meleg nap lett. — ⁷ «ágyék». — ⁸ «a folyónak lejtős és sebesen omló helye». — ⁹ «gleich, bald», *saraiñ*, «schnell, baldig»

teher	tārwit	toqrwit	tārkit	lavért ¹⁰	tāgert, lā- gert
(terh-)					
-telen	-tal	-tāl	-tāl, -tél	tal, talli ¹¹	tāda, tālex
(-talan)					
-tél (mez- tél-láb)					
teleped-	tāl- ¹²	toal-	těl-	—	—
tetű	tākém	taχém	tāχém	tevtém	teudem, ta- gutem
velő	valém	voglém	volém	vələm	vədem, vė- lem

β)

elő	ēli	ēl	ili	jel	il, it
esküv-	ēsγ- ¹³	esγ-	ēšk-	işik-	—
est	ēt	īt	—	āt	āt, at ¹⁴
em-ber	ēlēm- χālēs	ēlēm-	—	jilēm ¹⁵	—
		kholēs			
fesél	pēsēml-	pēst- ¹⁶	—	—	—
kebel	kēmpli ¹⁷	kēpəl	kipli	kimel	—
kengy-el	kēns ¹⁸	(KLV.) keš	—	kenđ, kēs	kenć
lep	lēp-	lāp-	lip-	—	—
nej- (nő, nē)	nē-	nē	nī	nē, neñ	ne, ni, neñ
szenny	sēmél ¹⁹	sēmél	šimél	—	—
verseng- (vorāt-) ²⁰		vērētayt-	—	—	—

γ)

gyermek	ńaurēm	—	—	ńaurēm	ńaurem, ńeurem
mered,	ma'ir- ²¹	mair-	mair-	—	—
mereszt-					

(zürj. šur-šar «schnell, eilig»). — ¹⁰ «schwer». — ¹¹ «leer»; talaml- «leer werden»; talamt- «ausleeren». — ¹² «föltelepedni, fölszállani, beletülni (a csónakbav. szánba). — ¹³ «dicsérni, magasztalni» (l. MUGSz.). — ¹⁴ «nacht»; ÉO. ita, DO. idai, inŋ «abend» inkább az éj rokonságához látszik tartozni zártabb hangzójával. — ¹⁵ jilēm-tut «nordlicht». — ¹⁶ «fölfajteni, föloldani». — ¹⁷ «kleiderschooss». — ¹⁸ «belül szőrös bőrbotos, rénbőrharisnya». — ¹⁹ «fekete» (l. MUGSz.). V. ö. itt még KV. sēmél «rozsa», lép-sēmés «megrozsdásodott». — ²⁰ ÉV. vorāti «minden áron valamit akar, erőszakosan küzd valamiért», KV. vērētayti «verseng». — ²¹ «nyomni»: ulāmanēm jol ma'ire'im ruháimlenyomom (a lādá-

nyereg	<i>na'ir</i>	<i>na'irä</i>	<i>näurä</i>	—	<i>noger</i>
tele	<i>ta'ilä,</i> <i>taul-²²</i>	<i>tqul</i>	<i>täul</i>	<i>tēl, tēli</i>	<i>tēt</i>

b) Magyar *e* = urali ugor *ä, e*.

egér	(FLV.) <i>tañer</i>	<i>täñker</i>	<i>täñer</i>	<i>leñger</i>	<i>teñer</i>
enyeleg-	<i>añil-²³</i>	<i>ñil-</i>	(<i>uñul-</i>)	—	—
lebeg-	<i>lap-²⁴</i>	<i>läp-</i>	<i>läp-</i>	—	—
e v («geny»)	<i>sai</i>	(ALV.) <i>säi</i>	<i>sei</i>	<i>lej-, le-²⁵tej, lüj</i>	
fej, <i>fö</i>	(<i>puñk</i>)	<i>päñk</i>	<i>päñ, poñ</i>	—	—
fejt-, <i>fejlik</i>	—	<i>päj-²⁶</i>	—	—	—
kedv	<i>kant²⁷</i>	(KLV.) <i>känt</i>	—	<i>kant</i>	<i>kend</i>
kering-	—	—	—	<i>kerla-</i>	<i>kered-</i>
mell	<i>ma'il</i>	<i>mqil-</i>	<i>moul</i>	<i>meqel,</i>	<i>meget</i>
		(<i>mqul</i>)		<i>mevel</i>	
menyül-	<i>manit-²⁸</i>	<i>mänemt-</i>	<i>mänemt-</i>	<i>meném-</i>	—
merő	<i>marawi²⁹</i>	<i>märwé</i>	—	—	—
mevet-, <i>nevet</i>	(<i>müwint</i>)	<i>märint-</i>	(<i>mouint-</i>)	—	—
mezejte-	<i>mas-³⁰</i>	<i>mäs-</i>	<i>mäs-</i>	—	—
len					
negyven	<i>nalimen³¹</i>	<i>nälmen</i>	(<i>ñilu</i>)	<i>ñel-jañ</i>	<i>ñeda-joñ</i>
remek	—	<i>rämex³²</i>	—	—	—
(«fragmen»)					
szeg-	<i>sañk-³³</i>	<i>sañk-</i>	<i>säñg-</i>	<i>señg-</i>	<i>señk-</i>
tegez	—	<i>täut</i>	—	—	—
tetsz-,	<i>tattémt-³⁴</i>	—	—	—	—
tekint-					
vej- (<i>vö</i>)	—	—	—	<i>veñ</i>	<i>veñ (voñ)</i>

c) Magyar *e* = urali ugor *i (é)*.

ez	<i>ti-ti</i>	<i>té-té</i>	<i>ti-ti</i>	<i>tam; si</i>	<i>tema</i>
----	--------------	--------------	--------------	----------------	-------------

ban). — ²² *tailä* «teli, tele»; *tqul-* «elégnek lenni, teljesnek lenni. — ²³ «csókolni». — ²⁴ «emelkedni». — ²⁵ «fauleni». — ²⁶ *khul päji* halat fejt föl, vág föl; v. ö. magy. *szel-* és *çul silti* halat szíjal. — ²⁷ «harag» (l. MUGSz.). — ²⁸ «szakítani, tépni». — ²⁹ *marawi ñgul* merő hús, csupa hús (mondta egyik közlőm teljesen behályogosodott szemérről); *marawi tüliñi* 'jémts' «es wurde rundherum wolkig» (Reg.), KV. *märwé khotél vonlesém* «egész nap ültem». Budenz egybefogja a *mered-*igével (MUGSz.). — ³⁰ «ruhát öltetni». — ³¹ Ellenben *négy* = ÉV. *ñilä*; tehát megvan a vogulban is ugyanazon külömbiség, mely a magy. zárt hangú *négy* (*ñigy*) és nyílt *negyven* alakok közt. — ³² *rämex* «a csorba vlmely edényen, v. szerszámon», *rämekëñ käsi* «csorba kés». — ³³ «törni, zúzni»; *sankép* «mozsár». — ³⁴ «tekinteni». — ³⁵ «szállani (pl.)

s z e l-	síl-	sélt-	—	—	—
e s (és-)	ís- ⁸⁵	os-	—	—	—

B.

a) Magyar *ē, ö* = urali ugor *ā, ē* (illetőleg diftongus).

a)

ē b	āmp	oqmp	āmp	āmp	āmp
b ö k-	—	(PV.) pük- ⁸⁶	pāk-	—	—
f ē l h ő,	—	—	—	pālēñ	pēlēñ, pēteñ
fölkő					
m ē g,	māñχw ⁸⁷	mōñkhw	māñghä	(muñχ)	—
mög					

β)

gyökérjēkwēr ⁸⁸		jēkur	(jukär)	—	—
ē v-, öv-taj-, tē		tāj-, tī-	tāj-, tē-	lēv-	tēv-, līv-
(ēnni)					
öt	at	ät	äit	vēt	vēt
örök,	—	ērrq, ⁸⁹ ira	—	—	—
erek					
s z e m,	sam	sām	šom	sēm	sēm
szöm					
s z ö v-	saγ	säγ-	sow-	sev-	sēv-
(szö)					

γ)

förd-, (pül-) ⁴⁰		päil-	pouł-	pēget-	peugel-
förd-					
förtöng, pärt. ⁴¹		(päjërt-)	(powärt-)	pert-	—
ferteng					
örvénya'ir	(PV.) a'ir	our	avēr ⁴² (?)	—	—

b) Magyar *ē, ö* = urali ugor *ä, e, é (i)*.

csēs cs	csöcs	śakw	śäkw	(ćuχ)	—	—
csög	—	(PV.) šoñgil	—	—	—	—
csënd,	tawänt- ⁴⁸	täwënt-	tüwéññ	teveñ	—	—
csönd						

madár)». — ⁸⁶ «coire cum femina»; v. ö. magy. *basz-* és *vog. püt-* «döfni, bökni», *pütγat-* «coire». — ⁸⁷ *māñχw* «fejszefok, késfok», KV. *pös-mōñkhw* egy varsafaj «segge, fara» (ahol a hal kihúl; l. Ethnogr. IV, 307.). — ⁸⁸ l. jelentését fönt 176. l. — ⁸⁹ örökké». — ⁴⁰ «fürdeni»; a magy. *r* képzőnek jelentésértékileg megfelelő *l* képzővel. — ⁴¹ *pärt-*, *pärít-* - caus. képzővel «fogatni, begöngyölni» (sárban fetreng = forog). — ⁴² ÉV. *a'ir-nē* cyprinus idus = ÉO. *avēr-nē* id.; DÖ. *agërna*; *ëgërneñ* (Pápai). — ⁴³ *vöt* *tawänti* v. *tawi*

ém-, émlő	—	—	—	—	em-
égy	akw ^c	äkw ^c	(uχ, ukī)	ī, it	it, ej, ī
féd, föld	pant-	pänt-	pänt-	—	—
jöv-	jāj-, jī-	jāj-, jī-, jē-	jāj-, jō-, jī-	jī-	jiv-, jīg-
köv- (kő)	kaw ⁻⁴⁴	käw-	ku	kev-(keu)	kev (keu)
	(kau)				kauχ
könyök	χañrā ⁴⁵	khoñēr	khāñrā	(jōš-) ka-	kuññaj,
				van	kuññāi
könnyű	—	keñnä	(kuñgä)	kēna	kēne,
					kanneχ
köt	—	—	kot-	—	—
köszörű	—	—	kēs ⁻⁴⁶	—	—
lök-	—	lökem ⁻⁴⁷	—	—	—
löv-	lāj-, laj-, li-	lāj-, lé-	—	—	—
mény, möny	mañ	māñ	miñ	meñ	meñ
öcs	apsi	—	—	apsi	—
öl (fa)	tal	täl	täl	lal	tet, lül
öl-	al-	äl-	äl-	vel-	vel-, ved-
öv- (övé, ő)	taw	täw- (täu)	tow-, tuw- (tou, tü)	(lu)	tev-(teu), leuχ
rövid	raw ⁴⁸	—	—	rav ⁴⁹	rau
szög, szög	sañkw ⁵⁰	(ALV.)soñkhw	suñ	—	—
töm-	taγ ⁻⁵¹	tāγ-	—	—	—
vöcsök	—	(ALV.)vāñsir ⁵²	—	—	—
vöv-, vöv- vesz)	vaj-, vā-	vāj-, vē-	vj-, ū	vej-	vej-

c) Magyar *ē* = urali ugor *i* (*é*, *e*).

mén-, mön-	min-	mēn-	miñ-	man-	men-
szér, ször	sir	sēr	—	sir	sir

A kétféle rövid magyar *e* hangot illetőleg, mint az itt adott összeállításból kitetszik, az urali ugor nyelvekben nem mutatkozik a hangmegfeleléseknek azon szabályos eltérése, melyet hosszú párjaiknál

a szél lecsendesedik, lecsillapszik; TV. *tuwētīn* «csendes». —

⁴⁴ «malomkő»; TV. *ku* és az osztj. alakok jelentése: «kő». —

⁴⁵ *la'it-χañrā* «térdfajlat»; v. ö. finn *kyñärä*, lappF. *gainer* «könyök»; az osztják alakok jelentése: «könyök». — ⁴⁶ TV. *kēsīñ ku* «fenkő». — ⁴⁷ *elē-lökēmestē* eltolt a helyemről, ellökött (оттолкнулъ меня отъ мѣста; *lökēmāχw* пехнуть). — ⁴⁸ «darabka, morzsa» (l. MUGSz.). — ⁴⁹ «fein, klein; stückchen». — ⁵⁰ «ék». — ⁵¹ «tömni, bedugni». — ⁵² *colymbus auritus*.

tapasztalni alkalmunk volt. Nyílt és zárt *e*-nek egyaránt hosszú, vagy rövid nyílt hangzó (*ā, ē*; vagy *ä, e*) áll szemben s csak az esetek igen csekély számában zártabb hangzó (*i, v*agy *e*).

Közelebbről megvizsgálva e hangmegfeleléseket, azt vesszük észre, hogy a nyílt *ā, ē* megrövidülése a magyarban rendszeren megtartotta ugyancsak nyílt hangszínét s ahol e szabály zavarát látjuk, többnyire fölismerszik az ok is valamely szomszédos *v* hatásában, mely egyszersmind az *ē*-t labializálta. Világos esetek erre: *öt, örvény, föld-, förtöng-, szöv-, év- (öv-)*. A *gyökér* és *mög* szóknál is mutatkozik a vogulban *v* elem; az *ēb-* hangzójának zártságáról pedig föltehető, hogy nem eredeti állapot, a mennyiben t. i. nem váltakozik *ö*-vel s Meliusnál *e* írása található (*ebek* NySz.).

Azon körülmény, hogy az ugor társnyelvekben csak igen ritka esetben felel meg a magyar zárt *ē*-nek szintén zártabb (*é, i* hang, élénk ellentétben áll azon általános felfogással, hogy «a magyarban a tőszótag *ē*-je gyakran régibb *i*-ből lett nyiltabbá (NyK. 24:381.)». Ez a felfogás a nyelvemlékek néhány szórványos adatán alapszik, melyekben a mai *ē*-vel szemben *i* jelentkezik, holott ezek joggal tekinthetők az egykori nyelvemlékek megfelelő *ē* hangzós alakjai mellett dialektikus mellékalakoknak, amint ma is ilyenek gyanánt ismeretesek: *igenyes, hírvad, kigyelmed, kinyér, sitét, szilígy* stb. Az *i* eredetibb volta mellett a HB. *igy (égy)* és *mígé (mégé)* alakjainak sem tulajdoníthatunk valami különös nyomosságot, tekintetbe véve, hogy ugyane nyelvemlékben egyéb mai zárt *ē*-k *e*-vel vagy *u (ü)*-vel vannak jelezve (pl. az első szótagban: *kegümet* v. *ö. kygelmes* Gyöngyc.; *nemenec; eneyc*; a későbbi nyelvemlékekkel egyezőleg: *mend; num* = *nēm, zum* = *szēm, munki* = *mennyei*). Ha egy 1256-iki oklevél *feredeu-zyg* alakban adja a *szög* «angulus» szót, 1214-ből van «locus *berug-scug*», 1067-ből «locus *aruscegui*» (Nyr. 7:268.); s 1268-ból *sceg-hatar* (u. o. 7:218.). Hasonlóképpen a *hëgy* «mons» adata 1278-ból: *eregeteu hig*; de már 1291-ből *akasztow-hegy* (u. o.). A nyelvemlékek *sytet* alakja mellett 1264-ben följegyzett alak: *sethetwelg* (u. o. 269.). Az *öttevény* 1254-ben *ittewen*, de már 1210-ben *etteuen* s 1265-ben is *ehtewen* (u. o.). Az úrpádkori oklevelek magyar szavainak tüzetesebb tanulmánya bizonyára még sok példával fogja gyarapíthatni ez adatokat, melyek együttvéve az összehasonlító nyelvészet tanulsá-

gával mind azt igazolják, hogy a tőszótagbeli magyar *ë*-vel változó *i*-nek nem lehet föltétlenül a történeti elsőbbséget tulajdonítanunk.

A mélyhangú hangzósor hármasként (*a, o, u*) megfelelőleg föl kell tennünk, hogy hármasként volt a magashangú hangzó vagyis hogy az *e* és *i* mellett volt kezdettől fogva *ë* is. Jóformán föltehetjük, hogy a mai *ë*-k tetemes része kezdettől fogva is ilyen hangfokú volt, ellentétben B. nézetével, ki *e* hangot a tőszótagban másodlagos fejleménynek tartja: «részben *ë* rövidülésének, részben eredetibb *i* változatának» (NyK. 24:380.). Az hogy az urali ugor nyelvek ez *ë*-vel szemben nyílt *e*-t mutatnak s másrészt a magyar nyelvjáráásokban ennek *i* változata jelentkezik, arra mutat, hogy amaz *ë* eredettől fogva ily középállású volt a két jelzett hang között, vagyis hogy a nyelv főterületén az esetek nagyobb részében sem nyiltabb, sem zártabb nem volt mai fokánál. De sejtethetjük, hogy ép úgy mint a vogulban, kifejlődött a magyarságnak is egyes részeiben az *ë* hang mellett, vagy talán belőle a még zártabb *é* hang (az *é*-nek megfelelő rövid hangzó), mely könnyen csaphatott át *i*-be, ép úgy mint fönnmarad hosszú mása *í*-be.

Bár vannak példák tőszótagbeli *ö*-közösségekre is az ugor nyelvekben (v. ö. a fenti kimutatásban a *köt*-, *csög*-, *szöv*-, *öv*-, *lök*-, *szög*-, *könyök*-*örvény* szokat), ezeknek keletkezését mégis, tekintettel az ilyen közös *ö*-k csekély nyelvterületére, általában az egyes nyelvek külön történetének korszakába kell helyezni. Az *ö* ejtésnél kezdetben, mint az esetek nagyobb részénél még kimutatható, valamely szomszédos *v* hatása működhetett közre, a midőn a páros alakkal (t. i. *ë*-vel és *ö*-vel) ejtett szók analogiája kiterjedt egyéb *ë*-vel ejtett szókra is, sőt egyes területein a nyelvnek az egész *ë* hangzós szókincsre. Tévedés volna azonban hinnünk a régi nyelv *beles*-, *erem*-, *ket*- (böles, öröm, köt-) stb. adatai nyomán, hogy ezen *ë-ö* hangváltoztatató hanghajlandóság aránylag későn, pl. a magyar nyelvemlékek korában indult volna meg. Mint láttuk, a nyiltabb *ä* (*e*) — *o* hangváltozás szerepel a vogulban is s valószínű, hogy mint annyi egyéb hangváltozás, ez is már az ugor közösség korában vette kezdetét. A török nyelvi hatás korában az *ü*-vel együtt már szélteben szerepelhettek az *ö*-k is, mert több innen való szó (pl. *köpü*-, *ökör*-, *söpör*-, *görény*-, *szösz*-, *kökény*-, *kökörcsin*-, *bögöly*-, *gözü*-, *kölcsön*-, *pöcsik*-,

czötkény) ajkhangzóját már magával hozta (v. ö. pl. török *öküz* «ökör»; *köken, kügen* «meggy»; *söpür-, süpür-* «söpörni») s a magyarban ezt megtarthatta.

Fontos bizonyság az *ö*-ejtés régi eredete mellett, hogy több magy. *ë, ö* hangnak az urali ugor nyelvekben mély hangrendű ajkhangzók (*o, q, néha u*) felelnek meg, melyek legalább részben alkalmasan úgy magyarázhatók, hogy *ö* (*ü*)-féle hang volt a közös alap, melyből egyrészt *o* (*q, u*) fejlett, másrészt a régi állapot, t. i. *ë* (s ebből esetleg *e, vagy i*), illetőleg *ö* (*ü*) megmaradt. Ilyen esetek:

Magyar	Vogul			Osztyják	
	Éjszaki	Kondai	Tavdai	Éjszaki	Déli
köszön-	<i>χqsγ, χosγ¹</i>	<i>khwqsγ</i>	<i>khōšk-</i>	—	—
köz	<i>kwoll</i>	<i>kwätl</i>	—	<i>küt</i>	<i>kut</i>
öz-vegy ³	<i>volép</i>	(AL.) <i>valép</i>	<i>vatip</i>	—	—
pök	<i>poléx²</i>	<i>päléx</i>	—	<i>polsēñ</i>	<i>palax</i>
rögtön	<i>rott³</i>	<i>rañtēñ</i>	—	—	—
röst, rēst	<i>raş-, ros⁴</i>	<i>raş-</i>	—	—	—
röpül- rēpül	<i>raşplax⁵</i>	—	—	—	—
röttög, rēttög	<i>roxt⁶</i>	<i>roxt-</i>	<i>roxt-</i>	—	—
szörnyü	<i>sorñéxl⁷</i>	—	—	—	—
tör	<i>taur⁸</i>	<i>taur-</i>	<i>taur-</i>	—	—
b)					
gyöngé, gyēngé	—	<i>ñañkēm⁹</i>	—	<i>ñāmék</i>	—
föst-, fēst	<i>pās-, pōs¹⁰</i>	<i>pās</i>	<i>post-</i>	<i>pos-</i>	<i>pus-, poss-</i>
lë, lé (lewe Jorde.)	<i>lāñxäl¹¹</i>	<i>lāñré</i>	—	—	—
c)					
ösvény	<i>ūsil¹²</i>	<i>ūsil-</i>	—	—	—

¹ ÉV. *χqsγ-*: *āmp lēγä χqsγi* az eb csóválja a farkát; ALV. *pāñk khāşşēm* köszönök (tkp. fejet hajtok), KV. *tōrēm khwqsγi* imádkozik. — ² «nyál, köpet; takony». — ³ «rögtön, azonnal». — ³ l. NyK. XXII. 10. — ⁴ «késni, késedelmezni». — ⁵ «a récze szárnyacsapkodása midőn a víz fölött röpül». — ⁶ «ijedni, rettegni». — ⁷ *polēm vitñel sorñéxle'im* «отъ холодной воды едрагиваю, reszketek a hideg víztől». — ⁸ «szétmállani, morzsolódni». — ⁹ «lágú, gyöngé»; ÉO. *ñāmék-sāmpa* «weichherzig». Az osztják alakot már Budenz is egyezteteti (Verzweig. d. ugr. Spr. 68.). — ¹⁰ «mosni» (l. MUSz.). — ¹¹ «aláfelé, le a folyón»; *lui* alvidéki. — ¹² «lepni» (l. MUgSz.).

örv, ür-ügy	ur ¹³	vör	ur	vör, ur	—
vejsze	űsem ¹⁴	űsem	—	vošem, ušem	—

d)

keserű, köserű	kwošertaxt ¹⁵	(KV.)kwaškértaxt	—	—	—
		(KLIV.)kwäšertaxt-			
követ	koit-, koi- ¹⁶	kwäj-		kuj-	—

Az első szótagot követő *e*, *ë*, *ö* hangok történetére vonatkozó magyarázatok közül kell kételkedve fogadnunk azon állításnak általánosságban való érvényét, hogy «az *e* mint frequentatív és momentán igeképzőknek része az ugor *j* (*g*) képzőből lett» (373. l.); mert pl. az idézett *fél-mlék* képzés csak úgy viszonylik alapszavához, mint a vogul *tël*-«repülni»-hez a *tëlëmlë*, præt. *tëlämlës* (pl. *älä tëlëmlë* «elrepül»), mely utóbbiban pedig semmi nyoma a *j*-nek, a mint ezt Budenz magyarázata sem föltételezi (Ugor Összeh. Alakt. 57.). Ugyanígy vannak kellő alap¹³ nélkül *j*-s diftongusból származtatva: *-el* (pl. *visel-*), mely olyan képzés, mint *tëlëli* «röpdös», vagy *tañreli* «nyomkod» (v. ö. *tañri* «nyom») s különbözik a tényleg *j*-s elemű *-äl*, *-ël* frequ. képzőtől, melynek vogul párja: *-il*- és *-äl* (pl. *äl*-«lenni, élni»: *älili* «éldegél»; *űsint*-«ásítani»: *űsintäli* «ásítózik») | *-ed* (pl. *enged*, *éled*), melynek mélyhangú párja *-ad* (*szakad-*, *szárad-*): a præsens-alak rendes frequ. képzője a tavadai vogulban *-qnt*, *-ant*, *-änt* (pl. *ör*-«vární»: *öräntem* «várok», *šour*-«vágni»: *šouräntem* «vágok»); e mellett *j*-s elemű képzőbokrokkal alakultak: ÉV. *lowinti* «olvas» (de: *rätenti* «ütöget»), *vätimänti* «közeleg» stb. | a magy. mom. *-et* (pl. *szeret*) = vog. *-ät* (pl. *kwolës* *got-sul'ji* «a liszt szétszóródik»: *änä pul'sakwalës*, *sakwanä lakwä sulätäst* «az edény összetört, darabkái szétszóródtak»; vagy *ulä* *čärši*, *čäršäti* «a tűz pattog, egyet pattog»); *j*-s tartalmú ellenben a magy. *-it* mom. képzőnek (pl. *vonít*, *taszít*) megfelelő vog. *-it* (pl. *tquliñ uj muñi rëpi* «a madár tojást tojik», *ämp rëpiti* «az eb megkölykezik») | a magy. *-ep* mom. képző (pl. *ülededik*, *telepszik*) = vog. *-äp* (pl. *kwäl*-«kelni»: *kwäläps* «hirtelen fölkelt»), melynek szintén van *-ip* párja (pl. *oj*-«végződni»: *ojipi* «elvégződik, elfogy»). Egyéb képzőknél sem tarthatjuk föltétlenül elfogadhatónak a nyílt *e* eredetének jelzett magya-

¹³ «ok, mód». — ¹⁴ l. Ethnogr. IV, 161. — ¹⁵ «keserűnek, csipősnek érzik» — ¹⁶ «követni nyomán jární vlkinek».

rázatát, különösen nem hol oly világosan látunk, mint a KV. *jāntēn* «ideg», vagy az osztják *mēlek*, *mēllenk* «meleg» szóknak megfelelő magy *ideg* és *meleg* szavak végzetének esetében.

Hasonlóképpen kételkednünk kell a nom. verbalenak magyarított *-e* képző (pl. *enyhe*, *fürge*, *szüle*, ezek mellett: *enyhő*, *szülő*) eredetibb *ö* alkatában, mely *b*, vagy *m* mássalhangzóknak volna maradványa, tudván azt, hogy az ilyen *ö*-k szilárdan szoktak egyébként megmaradni (pl. *velő*: ÉV. *valēm*, *tetü*: ÉO. *teudem*; nom. verb. <*ó*, *ö*, = vog. *-p*, *-pā*). Inkább tekinthetjük ezeket *j*-tartalmuaknak, látván, hogy világosan ilyen a szintén *ö*-ből magyarított magy. *eme* (osztják *imi* «weib, frau») és *öcse* (ÉV. *apsi*) végzete, továbbá a hasonló képzővel alkotott mélyhangú *atya*, *anya*, *apa* szavaké (l. MUGSz.). Figyelembe veendő, hogy a nyelvtörténet régebb korszakában is vannak egymást megelőző, különböző időkből származó fejlődési rétegek s hogy egyazon ősalaknak eltérő módon jelentkező fejleményei innen is magyarázhatók. Joggal várhatjuk el pl., hogy azon *j*-s képzések, melyek a magyar nyelv külön történetében alakultak, a mai nyelvben legalább valamely jellemzetes zárt hangzó (*i*, *ē*, *é*) alakjában jelentkezzenek; azonban nem szükségképpen ez oly *j*-s képzéseknél, melyek már az ugor közösség korában átmentek e hangzósúláson, amint ezt pl. az *eme* és *öcse*, vagy az *atya* és *apa* szóknál fölvehetjük (v. ö. DO. *ata* «vater», TV. *apa* «ipa», sőt a mordvinban is *ata* «alter mann», e mellett *ataj* «schwiegervater», valamint a cseremiszbén *ata* és *ači* «pater») s melyeknél már a magyar nyelvi fejlődés kezdete nem *j*, hanem talán már *é*, vagy *ē*. Ezek után a dimin. *-ke*, *-cske* képzőt sem fogjuk eredetileg *-ö* végzetűnek tekinteni, mint B. teszi, hanem úgy értelmezzük, mint a megfelelő ÉV. *-kwē* dimin. képzőt, mely eredete szerint = dimin. *-k* + dimin. *-j* (l. Budenz: Ug. Össz. Alakt.).— A *tele* és *teli* viszonyára nézve számba veendő: ÉV. *ta'ilä* e mellett *ta'il* (*ti puškä ta'ilä vitel* «ez a hordó tele vízzel»: *kwol-ta'il jojtäst* «egész házzal jöttek») és ÉO. *tēl*, *tēli* «voll». A vog. *ta'ilä* aligha más, mint az osztj. *tēli*, valamint a magy. *tele* is közös alaptól fejlődhetett a *teli*-vel.

A harmadik személyű birtokosrag eredetének kérdését, bár sokan és terjedelmesen írtak felőle (l. különösen Nyr. XVII.), még mindig nem tekinthetjük véglegesen tisztázottnak. Az éjszaki vogulban tudvalevőleg *simēm*, *simén*, *simä* birtokos alakok vannak, melyek közül az első (ha esetleg, mint Budenz hiszi, eretibb *-nm*

helyett való is), továbbá az utolsó pontosan egyeznek a magyar *szivem* és *szive* alakokkal. Hogy micsoda mássalhangzó tűnt el a vog. *simū* és a vele szorosán egyező magyar *szive* végéről, arra nézve tájékoztatást nyújt a vogul többes számi harmadik személyű birtokos alak: *simän-l* (2. személy: *simän* e h. *simän-n), továbbá az ÉO. *sāmel*, DO. *semēt*, *semel*. Nincs semmi kényszerítő okunk, mely arra a föltevésre indítson, hogy ezen eredetibb *d*-ből származó s egyébként állandó természetű *l* a magyarban *j*-vé változott volna (l. Nyr. 17:56.), mely utóbbi hang a *máj*, *ujj*, *uj*, *íjj*, *háj* szókban eredetibb *gl* (*gd*) s ebből fejlődött *γl*, *jl* hangsoportok fejleménye, nem pedig pusztá *l* (*d*) mása. Az ily *d*, *l*—*j* hangváltozásra analogia-képpen előbb (Budenz-album 271. l.) magam is hivatkoztam a *várja* *várjuk*, *várjátok*, *várják* alakok *j* mássalhangzójára, melyet mint a harmadik személyű tárgy jelzőjét a pusztá *d* (*t*) harmadik személyű névmásragból származtattam. A vogul *rätülēm*, *rätülēn*, *rätitā*, *rätī-*, *līmēn* («verem, vered, veri») stb. tárgyas ragozású präsensalakok azonban megtanítanak bennünket arra, hogy ez a *j* is több mint a pusztá harmadik személyű névmás, t. i. a vog. *i+l*-nek egyenértékese, mely *i* pedig a vogul *γ* präsensképző változata, mely megvan az alanyi ragozás alakjaiban is (ÉV *räte'im*, *räte'in*, *rätī*, *rätīmēn* stb.; KV. *roqtrēm*, *roqtrēn*, *roqti*; «öt verik» az éjszaki vogulban: *rätīänl*, a kondaiban: *roqtränl*), úgy, hogy ezek szerint a magyar *várja*, *várjuk* stb. alakokban a *j*-t az eredeti (*γ*) präsensképző és a harmadik személyű tárgyjelölő *l* egybehasonulásának kell tartanunk. A mi a *-ja*, *-je* (*napja*, *kertje*); *-juk*, *-jük* (*napjuk*, *kertjük*) birtokosragokat illeti, ezeknek *j*-je a magánhangzós csonka tövek teljesebb alakjából való analogiai elvonás útján keletkezett. A *fē-m*, *fē-d*, *fej-e*, *fej-ük*, vagy *epē-m*, *epē-d*, *epēj-e*, *epēj-ük* alakoknak egybevetése különösen a ragtalan *fē* (*fö*), vagy *epe* alakokkal könnyen teremthette annak képzetét, hogy tulajdonképpen *-ja*, *-je* és *-juk*, *-jük* a harmadik személyű birtokosragok, melyeket a nyelvtörténet folyamán egyéb magánhangzós tövekre (pl. *velö*: *veleje*, *ajtó*: *aj-taja*), sőt mássalhangzói tövekre is (*napja*: *kertje*) alkalmazni kezdtek. Ily módon elesik a *szeme* alaknak eredetibb *szemej*-ből való magyarázata (NyK. 24:375.) s a mennyiben a dialektusok *szemi*, *szemē* alakokat ejtenek, ezt a személyrag eredetibb zárt hangzójából (*szēmē*, *szēmē-l) értelmezzük, mely a nyílt végzetű alakban nyíl-

tabbá (*széme*), a zárt végzetűben pedig egyes nyelvjárásokban zártabbá lett (*szemít* e *h. szemít, szemét*).

Kihagyandók az eredeti szókincs fejtegetéséből a következő török, illetőleg mongol származású szók: *erő* (l. NyK. 18:103.) | *eke* (csuv. *aga* id.) | *ige* (mong. *üge*, ujgur *üge* «wort»; Vámbéry, Ujg. Sprachm. 198. és Bálint G. Párhuzam) | *szeplő* (v. ö. kaz. tat. *sipkel* «szeplő»). — A *ejsze* iráni eredetére nézve l. Ethnogr. 5:176. — Szláv szó a *pemet, pemete* (l. Miklosich; Nyr. XI.). — A *mese* szóról sem mondható, hogy eddigelé «nem elemezett» (l. Ethnogr. 4:254. és 5:25.).

2. a.

A) Magyar *a* = urali ugor *ū, u* (*ō, o*)

Magyar	Vogul			Osztyják	
	Éjszaki	Kondai	Tavdai	Éjszaki	Déli
	a)				
<i>agg</i>	<i>ūñk</i> ¹	<i>uñk</i>	—	—	—
<i>arcz</i>	<i>ūrt, ūrt</i> ²	<i>vort</i>	<i>urt</i>	<i>ort-</i>	<i>ōrd-, ūrd-</i>
<i>basz-</i>	<i>pūt-</i>	<i>pūt-</i>	<i>pūt-</i>	<i>pōt-</i>	<i>pot-</i>
<i>fakad</i>	<i>pūñet</i> ³	(ALV.) <i>pōñet</i>	<i>puymätpoñgępsa</i>	<i>pōñot,</i>	<i>pūñot</i>
<i>fal</i>	<i>pūl</i> ⁴	(PV.) <i>pōl</i>	<i>pōl</i>	<i>pulem-</i>	<i>pulem-</i>
<i>fazék</i>	<i>pūt</i> ⁵	<i>pūt</i>	—	—	—
<i>ha</i>	<i>χūñ</i> ⁶	<i>khun</i>	<i>khōn</i>	<i>χun</i>	<i>χun</i>
<i>hamu</i> *	<i>χulēm</i>	<i>khulēm</i>	<i>khōlēm</i>	<i>χojim</i>	<i>χōjem</i>
<i>kanál</i>	<i>χūñ</i> ⁷	<i>khūn-</i>	<i>khōn-</i>	—	<i>konkai</i> ⁸
<i>vad, vadon</i>	<i>ūnt</i> ⁹	—	—	<i>ūnt, vōnt</i>	<i>unt, vont</i>
	b)				
<i>fal</i>	—	—	—	<i>pūñel,</i>	<i>puñat,</i>
				<i>puñel</i> ¹⁰	<i>poñal</i>
<i>fán</i> («szőr»)	<i>pun</i> ¹¹	<i>pon</i>	<i>pon</i>	<i>pun</i>	<i>pūn</i>
<i>hajt</i> («pellere»)	<i>χujt</i> ¹²	(KLV.) <i>khujt-</i>	—	<i>χoχtępta-,</i>	<i>χōχt-,</i>
				<i>χoχol-</i>	<i>kogol-</i>

¹ «nagybátya» (elavult szó; eredetileg úgy látszik: «senex»); *ūñkēm sęrp* «nagy jávor». — ² *ūrt* «részt», *ūrt-* «osztani» (l. MUGSz. 752. l.). — ^{2b} «böknö»; KLV. *pūtyat-* «coire cum femina». — ³ «fakadék, kelés»; *laptę puymätäl* a levél kifakad (a rügyből). — ⁴ «falni», ÉO. *pul* «bissen», *pulem* «schmecken, kosten»; DO. «verschlucken». — ⁵ Ősi jövevényszó az ugor nyelvekben (l. Halász I. Nyr. XXII.). — ⁶ «ha; mikor». — ⁷ «kanalazni, ételből fölvenni, merni». — ⁸ «schöpfkelle». — ⁹ «erdő». — ¹⁰ «seite» (l. MUGSz.). — ¹¹ «szőr». — ¹² *χoχtępta-* «laufen od. traben lassen»; *χoχol-*

mag	<i>muñi</i> ¹⁸	<i>moñ</i>	—	—	<i>mōχ, mōk</i>
mar	—	—	—	—	<i>morit</i> ¹⁴ <i>mürt-</i>
		c)			
hajnal	<i>χuj</i>	(KLV.) <i>khuj</i>	<i>khøj</i>	<i>χuitēl,</i> <i>χondēl</i>	<i>χunt,</i> <i>kunt</i>
hab	<i>χump</i>	<i>khq̄p</i>	<i>khup</i>	<i>χump</i>	<i>χump,</i> <i>kump</i>
hasít-	<i>χusat</i> ¹⁵	<i>khwosēt-</i>	—	—	—
hal	<i>χul</i>	<i>khul</i>	<i>khol</i>	<i>χul</i>	<i>kul, χul</i>
szapoly	<i>šunpēl</i> ¹⁶	—	—	—	—
zaj	<i>suj</i> ¹⁷	<i>soj</i>	—	(<i>sī</i>)	(<i>sei</i>)

B) Magyar *a* = urali ugor *ō, o* (*ā, q, a*; ill. *ū, u*).

a)

apa	<i>āp̄lē,</i> ¹⁸ <i>āp̄ä-</i> (KLV.) <i>ōpē</i> <i>āp̄a</i>	<i>obradi</i>	<i>ōp, ūp</i> ¹⁹
	<i>riš; āpa</i>		
asz- («száradni»)	<i>tās-</i>	<i>tōs-</i>	<i>tāš-</i> <i>sos-</i> —
aszó	<i>sās</i> ²⁰	<i>sōs</i>	<i>šas</i> — —
arasz	<i>tārés</i>	<i>tōrés</i>	<i>tāraqs</i> <i>sōrés</i> —
acsarog-	—	<i>ōšγ-</i> ²¹	<i>qšt-</i> — —
fagy-	<i>pōl-</i>	<i>pōl-</i>	<i>pāl-</i> <i>pōt-</i> <i>pōtāj-,</i> <i>pūtōj-</i>
fajd	<i>pōltā</i>	<i>pōlt</i>	<i>paltā</i> — —
had	<i>χānt</i>	<i>khōnt</i>	<i>khānt</i> — —
haj	<i>χāj</i> ^{22a}	<i>khøj</i>	— — —
hal- («mori»)	<i>χāl-</i>	<i>khōl-</i>	<i>khāl-</i> <i>χāl-</i> <i>χad-, χāl-</i>
hall- (HB. <i>hadl-</i>)	<i>χōntl-, χōl-</i>	<i>khōl-</i>	<i>khāntl, χul-,</i> <i>khāl- χulēt-</i> <i>χūdand-,</i> <i>külend-</i>
haraguv-	(KLV.) <i>khōrj-,</i> ^{22b} <i>khārij-</i>	<i>khwgr-</i>	— — —
harsa	<i>sqr̄t, sōrt</i> ^{23a}	<i>sqr̄t</i>	<i>sqr̄t</i> <i>sōrt</i> <i>sōrt, sārt</i>
hat («sex»)	<i>χat</i>	<i>khōt</i>	<i>khāt</i> <i>χōt</i> <i>χūt, kūt</i>
hattyú	<i>χatāñ</i> ^{23b}	<i>khwq̄tēñ</i>	<i>khutq̄ñ</i> <i>χōtāñ</i> <i>χōtēñ,</i> <i>kotteñ</i>

«laufen, traben»; DO. *χōyt-, kogol-* id.; ÉV. *χujt-* «izgat, unszol»; v. ö. *χajt-* «futni» (l. MÜgSz.). — ¹³ «tojás». — ¹⁴ «brechen, zerstückeln». — ¹⁵ «hasítani» (l. példáját VogNépk. Gyűjt. 291. l.). — ¹⁶ «merítő nyírhej-edény» (l. Ethnogr. 4:173.). — ¹⁷ «hang». — ¹⁸ «nagyapa, ősapa»; ÉV. *āpa*, KLV. *ōpē* «medve». — ¹⁹ «schwiegervater». — ²⁰ «patak», amint az *aszó* is «patak, folyó» jelentésű (l. Ethnogr. 4:182. l.). — ²¹ «haragudni»; TV. *qšt-* id. — ²² *ul khq̄nelēn ōn, pāl-khārijēm* ne bánts engem, megharagszom (осержусь); KV. *khwgr-* «szidni (ругать)». — ^{22a} «hajüstök» (l. Nyr. 19:148. — ^{23a} «csuka» (l. Ethnogr. 4:181.). — ^{23b} Ethn. 294. Ősi török-ugor

kap-	<i>χāpej</i> ²⁴		<i>khapej-</i>	—	—	—
para	<i>porā</i> ²⁵		<i>porē</i>	<i>para</i>	<i>por</i>	—
szalú	—		—	—	—	<i>sōgot</i> ²⁶
tag	<i>tāñχ</i> ²⁷	(KLV.)	<i>toñkh</i>	<i>tqñk</i>	—	<i>toñχ</i>
vaj	<i>vāj, vōj</i>		<i>vuoj</i>	<i>vāj</i>	<i>voj</i>	<i>voj</i>
val-, vol-	<i>āl-</i>		<i>ōl-, ūl-</i>	<i>ql</i>	<i>ul-</i>	<i>val-, ūd-</i>
vastag	—		<i>ōšēñ</i>	<i>qšēñ</i>	—	—

b)

al	<i>jol</i>		<i>jql</i>	<i>jql</i>	(il)	(jit, il)
arany ^{28a}	<i>sārni, sorñi</i>		<i>surēñ</i>	—	<i>sarni</i>	<i>sorña, sarná</i>
a z, ott	<i>ta, ton; tot</i>		<i>tātē</i>	<i>tu</i>	<i>tomi</i>	<i>tom, toma</i>
faggyú	<i>polwēs</i> ^{28b}		<i>polwēs</i>	—	—	<i>polť</i>
farag-, forgács	<i>por-</i> ²⁹		<i>por-</i>	<i>pqr-</i>	—	—
gyanánt, gyalánt	<i>jol</i> ³⁰	(KLV.)	<i>jal (jöl)</i>	—	—	—
hajl-	<i>χūt</i> ³¹		(<i>khūt-</i>)	(<i>khōt</i>)	—	—
halad-, hallad-	—		—	—	<i>χōla-</i> ³²	—
hancsik	<i>χqmēs</i> ³³	(LV.)	<i>khamšēl</i>	—	—	—
has	<i>χqpsi</i> ³⁴		<i>khqpsi</i>	—	—	—
hanyatt	<i>χqni</i> ³⁵		<i>khani</i>	<i>khanqu</i>	<i>χonđa</i>	—
kacs, kasmol-	<i>kwons</i> ³⁶		(<i>kwāns</i>)	<i>khuñš</i>	<i>kunč, kuš kunč</i>	—

jövevény-szó. — ²⁴ *pāsmēχ-pāl χāpejāslem* «fölkaptam, fölrántottam fél czipőmet» (Vog. Népk. Gyűjt. 3:427.); KV. *noĥk-khappjan palĥhēsēn* «надерни на ногу сапоги, rántsd föl a csizmad». — ²⁵ magy. *para* jelentése «úszó fa», a többi ugor szavaké: «tutaj» (l. Ethnogr. 4:202.). — ²⁶ «eine hobel, mit der man böte aushöhlte». — ²⁷ «pata»; v. ö. magy. *íz* «membrum», főképpen *kéz-és láb-íz*; az éjsz. osztják *još* megfelelőben meg éppen «hand, arm». — ^{28a} Ugor-iráni jövevény-szó. — ^{28b} «gyertya, fagygyúgyertya»; DO. *polť* «talg». — ²⁹ «gyalúlni»; *pornä* «gyalú». — ³⁰ «hely»; Zalában *gyalánjába* = «helyett» («nem iszom spirítust pálinka gyalánjába»). — ³¹ «hajtani, meghajtani (biegen)»; TV. *khōjlqql-* «meghajlik». — ³² «fliessen, rinnen, laufen» (l. MÜgSz.). — ³³ *χqmēs mā* v. *χqmsiñ mā* «zsombékos láp»; KLV. *khamšēl* «zsombék, láphalom» (l. Ethnogr. 4:181.). — ³⁴ «tüdő» (l. MÜgSz.). — ³⁵ *χqni pats* «hanyatt esett»; ÉO. *χonđa* «rücklings, auf den rücken». — ³⁶ «karom, köröm»; l. e. szóegyeztetésére nézve Ethnogr. 4:172. A *kasmol* kolozsmegyei szó ezen értelemben: «karmol» (v. ö. *kwons* «karom» és *kwonsi* «karommal megkap, karmol, vakar»); képzőjében a *karmol-* analógiai hatása ismer-

lapú	—	(PV.) <i>lapēñk³⁷lapkheñ</i>	—	—
langy	<i>loñsiñ</i>	<i>lañséñ</i>	<i>lañsiñ</i>	<i>lunše</i>
paraj	<i>pori³⁸</i>	<i>pəri</i>	—	—
tat ³⁹	<i>taɣt, toɣt</i>	<i>toɣt</i>	—	—
tat-hal ⁴⁰	—	—	<i>taɣt</i>	—
tavas z	<i>(tūjü)</i>	<i>(tūjē)</i>	<i>tove</i>	<i>tāwen, tauɣ</i>
varjú	<i>(ūrin-ēkwä)</i>	—	—	<i>voreñga, varñaj</i> <i>vorña</i>

C) Magyar a = urali ugor ā, a (ō, o).

a)

agár	<i>ākēr⁴¹</i>	<i>oqēr</i>	—	<i>akar</i>	—
agy	<i>āñt⁴²</i>	<i>ōñt</i>	<i>āñt</i>	<i>oñēt</i>	<i>oñet, oñet</i>
anya	<i>āñkw</i>	<i>qñkw</i>	<i>oñk</i>	<i>añgi, añki, aña</i> <i>añka</i>	—
agyar	<i>añsēr</i>	<i>āñsēr</i>	<i>añsēr</i>	—	—
bagoly	<i>māñɣwlä</i>	—	—	<i>makla⁴³</i>	—
daru ²	<i>tāri⁴⁴</i>	<i>tōri,</i>	<i>tāro</i>	<i>tōr, tōra</i>	<i>tāraɣ,</i> <i>tōra</i>
facsar	<i>pašert-</i>	<i>pāšert-</i>	—	—	—
lassú	<i>lāsēl⁴⁵</i>	<i>loqšēl</i>	<i>lēčäl</i>	—	—
marj	<i>marēk⁴⁶</i>	<i>mārēɣ</i>	—	<i>marēk</i>	<i>mērek</i>
salyog-, csillog-	<i>sāl-⁴⁷</i>	<i>sōl-</i>	<i>sāl-</i>	<i>šūli-</i>	—
tapló	<i>tāplēɣ</i>	<i>taplēɣ</i>	<i>tāplīɣ</i>	—	—

b)

akad-	<i>taɣät-, taɣn-⁴⁸</i>	<i>täät-</i>	<i>tät</i>	<i>taɣarlä-</i>	—
apró	<i>tapēr⁴⁹</i>	—	—	<i>tapēr</i>	—
atya	—	—	—	—	<i>ata</i>
hajó	<i>ɣajt-, ɣāp⁵⁰</i>	—	—	—	—

szik föl. — ³⁷ l. NyK. 23:435. — ³⁸ «száras, leveles fü». — ³⁹ «a ladik tatja» l. Ethnogr. 4:170. — ⁴⁰ «tinca vulgaris», TV. *taɣt* id.; l. u. o. 183. — ⁴¹ l. NyK. 23:344. — ⁴² «szarv»; v. ö. PV. LV. *qntēp* «agyvelő». — ⁴³ «Pernis apivora» (súlyomfaj); vog. *māñɣwlä* «bagoly». — ⁴⁴ Ősi török-ugor jövevény-szó, mint a *hattyú, hód, gyalom* stb. — ⁴⁵ «lassan (pl. megy)»; KV. *vuot jqlē loqškhēs* a szél lecsillapodott (затихъ). — ⁴⁶ «felső kéz- v. lábszár, a szárny-kar». — ⁴⁷ *saɣl sālī* «villámlik»; TV. *sāl* «villám»; ÉV. *šūli* «glanzen, schimmern». — ⁴⁸ *taɣät-* «akasztani», *ta'imat-, taɣāp-* «fönnakadni»; *alēsñē taɣnēs* «beleakadt a csapdába». — ⁴⁹ *kasāj-tapēr, sairēp-tapēr sa'irsajä* «a milyen apróra csak késsel, fejszével vágni lehet, olyan apróra vágta» (Vog. Népk. Gyűjt. 2:122.); EO. *tapēr* «kehricht». — ⁵⁰ l. Ethnogr. 4:168.

savanyú   *saw-, sawl-*⁵¹ (KLV.) *šäu-, šäul-* —   *šum-* —
 szaj, zaj (†treib- (KLV.) *sai*⁵² —   —   —
 eis »)

Az urali ugor nyelvek bizonyossága szerint a magyar *a* hosszú és rövid zártabb hangzókból (*u, o*) keletkezett, részben azonban a hosszú *á* hangzónak s kiveszett rövidjének (*a*) is változata.

Ezen eredmény teljesen megfelel azon megállapodásnak, melyre eddigelé a magyar *a* története tekintetében pusztán a nyelvemlékek és nyelvjárások vizsgálata nyomán jutottunk, azon különbséggel mégis, hogy eddigelé az *á*-val nem váltakozó magy. *a*-t pusztán rövid *o* (vagy *u*) hangzóból származtattuk, míg most látni való, hogy ez az esetek nagy számában hosszú zárt hangzóból is alakult. A fejlődés útját ezeknél kétféleképpen is képzelhetjük, vagy úgy, hogy előbb megrövidültek a magyarban s mint ilyen rövid hangzók jutottak az *o*, vagy *u* hangzókból az *a*-ig (úgy mint pl. a HB.-beli *muganec* ma: *maga*), vagy pedig mint egyéb ily zárt hosszú hangzók (l. fönt az *á* tárgyalásánál), hosszúságuk megtartásával lettek nyiltabb *ā* hangzóvá, s ebből rövidültek el ezen hosszú hangzó teljes kiveszésével *q*-vá.

Ki kell azonban emelnünk e pontnál azon nézetünket,*) hogy az *q*-nak itt jelzett fejlődése tülesik a pozitív magyar nyelvtörténet látóbatárán, más szóval, hogy az árpádkori oklevelek s Halotti Beszéd *o*-ja, a mennyiben a későbbi nyelvemlékek, illetőleg mai nyelvjárások (*o*-val nem váltakozó) *q*-jával szemben áll voltaképpen nem *o*, hanem *q*-féle hangnak jelzése. Erre vonatkozó fel fogásom alapjai a következők:

1. Azon tapasztalat, hogy idegenek (pl. németek, oroszok, finnek), kiknek nyelvében a mi *q* hangunk hiányzik, vagy a

⁵¹ *sawém* «savanyú», *sawli* «savanyít»; ÉO. *šum-* «sauer werden». — ⁵² «jégszaj» (l. Ethnogr. 4:192.).

*) Jelen értekezésem írásakor még nem lehettem tekintettel Szinnyi Józsefnek ugyane tárggyal foglalkozó s a Nyelvőr legutóbbi füzetében megjelenő «Hogy hangzott a magyar nyelv az Árpádok korában» című érdeemes munkájára, minthogy emennek akadémiai fölolvassásakor dolgozatom már teljesen befejezve át volt nyújtva a nyomdai kiállítás céljára.

mennyiben megvolna, írásban nincs külön jelezve: rendszeren *o*-val írják, illetőleg hallják a magyar *a*-t. Ismeretes pl. a németeknek ilyen *o*-s írása és ejtése az éleczlapokból. Hasonlóképpen *o*-val jelzik következetesen a vogul *a*-t Ahlquist s az orosz utazók. Igen könnyen elképzelhető, hogy a magyar nyelv írásra való alkalmazásának első kísérleteinél, midőn a latin *a* betűt az *á* hangra foglalták le, a tőle lényegesen elütő *a* hangra nem maradt más betű, mint az *o*, mely ilyformán épűgy mint ma az *e*, egyszerre két hang jelzésére szolgált.

2. A legrégebb magyar nyelvű följegyzett szó, t. i. a magyar népnevezet, melyet Béla király névtelen jegyzője *moger*-nek (*Hetu moger*) s egy 1252-ből származó oklevél *mogor*-nak ír, már Ibn-Rosztah 914-ben írott könyvében *maǰgarije* alakkal fordul elő s ez az írás található Al-Bekri és Gurdēzi könyveiben is (l. Akad. Értesítő: 1894; 223. l.). Ugyane szó Constantinus Porphyrogenitusnál Μαζάροι alakban van említve (De admin. imp. 37. fej.); sőt Teophanes még régebb időből, t. i. 528-ból említ egy Μουαγέρης nevű hún királyt, mely ha azonos a magyar szóval (a mint Kuun Géza gr. és Marczali állítják), egyszersmind azt igazolja, hogy a kezdő szótag hangzója sem *a*, sem *o* nem volt, hanem valamely közepen álló hangzó, tehát *a*. Figyelemre méltó, hogy a keleti magyarok nevét viselő Kaukaszus-vidéki *Maǰar* helységnév, továbbá a votjákok földén található *Madjar*, *Madarovo*, végül a keleti népek (örmények, törökök) állandó *maǰar* hangzású szava mind azt tanúsítják, hogy e szó első hangzója már a honfoglalás előtt nyíltan, tehát nem *o*-nak, hanem *a*-nak hangzott, vagyis hogy az árpádkori *moger* írás *o*-ja csak az *a*-nak érthető ortografiai jelzése. Fölemlíthetjük itt, hogy a magyar név előrészével egyező ÉV. *mańsi*, KV. *mańs*, TV. *māńsi* «vogul, osztják» népnév (l. Ethnogr. I, 290.) is a nyíltabb kiejtés mellett tanuskodik, mi mellett az is fölhozható, hogy a *Megyer* első szótagja is nyílt, illetőleg nem váltakozik *ö*-vel.

3. A magyar krónikák *Solt*, *Toksun*, *Tosu* alakban közlik az ismeretes magyar vezérek neveit, de Constantinusnál ezen nevek írása: Σαλτας, Ταξίς, Τασίς, mi a görög írás *ω*, *o* betűi mellett nem történhetett volna, ha ama nevek előtagjában tényleg *o* hangzott volna. Ugyanilyen viszonyban vannak egymáshoz az arab írók *azar*, a görögök χαζάροι s a mi *kozár* népnevezetünk, melynél

megjegyzendő, hogy noha *Kozár*, vagy *Solt* helynév ma is ismeretes, ezen kiejtés nem élő, hanem írott hagyományon alapúlhat (egyébként pl. *Zobulchu* ma *Szabolcs*, *Opour* ma *Apor*). V. ö. még ezekhez Const. *καρχα*s méltóságnevét, melynek magyar mását Marczali Tuhutum vezér Anonymusnál említett *Horka* fiának nevében véli fölismerni (Magy. Nemz. Tört. 47.).

4. A magyar nyelv honfoglalás előtti török elemeinek mai alakjaiban a köztörök rövid *o*-nak szintén *o* felel meg, mi nem lehetne akkor, ha az Árpádkorban az ilyen *o*-k *a*-vá változtak volna. Ezt igazoló példák: magy. *kos*: oszm. *koč*, csag. *koč*, altaji *koč-kor* (l. NyK. 20: 150.) | magy. *borz*: csuvas *porš*, *porész*, (virjal-csuvas, melyben minden *o* elváltozik *u*-vá: *purész*), oszm. *borsuk*, altaji *porsuk*, kaz.-tatár *borsék*; orosz *barsuk* (l. u. o. 151.) | *toklyó*: oszm. *toklé* (Bianchi, Vámb.; de *tuklu* Zenker), szerb. *toglu*, csag. *toklé*, *tokli*, tobolszki tat. *tokli*, kirg. *toktu*, *tokta* (l. u. o. XXI, 128.) | *koboz*: tat. *komuz*, kir. *kobuz*, oszm. *kobuz*, csag. *komuz*, csuv. *kobés*, (virj. csuv. *kubés*), jak. *χomus* | *gyom*: csuv. *šom*, altaji *joñ* | *orv*, *oroz*: csuv. *voro*, oszm. csag. *ogri*, *ogru*, kojb. *oçir*. A török-magyar elemek *a* hangja általában köztörök *a*-nak s nem *o*-nak felel meg; egyedül a *szaru*-fa tehetne kivételt (=csag. *soruk*; l. NyK. 21; 126.), mely azonban népetimologiai alakítás a *szaru* (*szaru*) mintájára.

5. Megvan az *q* hang az összes vogul s — mint Pápai följegyzéseiből tapasztalom — az összes osztják nyelvjárásokban is, még pedig leginkább mint az *o* hang változata. Föltehető tehát, hogy a magyarban sem aránylag új keletkezésű az *q*, hanem a mennyiben *o*-ból felett, ez a külön magyar nyelvtörténet kezdő korszakában, mindjárt az ugor testvérnyelvektől való elszakadás után ment végebe.

6. Azon csekély, megbízhatóan közölt anyagban is, melyből az árpádkori oklevelek magyar szavainak képét láthatjuk, jó számmal találunk ingadozásokat az *o*-s jelzés dolgában; így: *Oxunteluke* 1268-ból és *ohzynfolua* 1234-ből, de *Ascennepe* 1197-ből és *achsin* a HB-ben (NySz.) | *ozou* 1265-ből s ugyanez évszámmal: *azov* (u. o.) | *horozt* 1249-ben s *harazt* 1258-ban (Nyr. VII, 318.) | *okozt* 1291-ben, *forkos* 1210-ben; de *farkasagazto* 1200-ban (u. o. 415. és 270.) | *Sceguholm* 1217-ben, de *Molmhalmu* 1075-ben és

Melínhalmu 1124-ben (NySz.) | hotar 1217-ben, de hatar 1086-ban és scceg-hatar 1268-ban (NySz. és Nyr. 7:218.).

Ellene látszik szólni az *o* hangjelzés *q* értékének a magyar nyelv szláv elemeinek azon tanulsága, hogy a szláv *o*, melyet még ilyenek írnak az árpádkori nyelvemlékek (pl. a *potok*, *golomb*, *milost* = ószl. *potokŭ*, *golabŭ*, *milostŭ* szavakban) a későbbi nyelvemlékekben *a*-val íródik s a mai nyelvben *a*-nak hangzik. Azonban itt arra lehet gondolnunk, hogy az a szláv *o*, melyből a magyar-szláv jövevényszók származnak az *o* hang kissé nyíltabb lehetett, a mint ez pl. az oroszban a hangsúly előtt csaknem *q*-nak hangzik (*xopomo* = *xpqŭŝo*), más részről, hogy a magyar rövid *o* — a mint alábbi fejtegetéseinkből kitűnik — a mainál valószínűleg zártabb volt (a mai hosszú *ó*-nek megfelelő rövid *o* hangzó), minélfogva a mindenesetre nyíltabb szláv *o* inkább a magyar *q*, mint *o* hangzóval volt visszaadható.

Valamint az *eme*, *öcse* szavakban s a *-ke* dimin. képzőben, nem tarthatjuk a hangzói végzetet *v*-s diftongus változatának az *apa*, *anya*-féle szókban s a mélyhangú *-ka* dimin. képzőben sem, a mint ezt B. fölveszi, ki az *apa* és *apó*, *anya* és *anyó*, *buczka* és *buczko* alakokat pusztán hangtani változatoknak tekinti (l. erre nézve fönt 266. l.).

3. o.

A) Magyar *o* = urali ugor *ū*, *u* (*ō*, *o*).

Magyar	Vogul			Osztyják	
	Éjszaki	Kondai	Tavdai	Éjszaki	Déli

¹ «rojt». — ² «lopni» = vog. *tūlmént*- id. — ³ «bogozni, össze vissza kuszálni, kötni». — ⁴ «sziget» (l. MUSzót.).

forr-	—	—	purkk ⁵	—	—
holló	χulax	klwōlēx	khulax	χulēx, χolēx	χūlax, kō- lañk
homlok	—	—	—	χulēm ⁶	—
horzsol	χurt-	—	khurat- ⁷	χor- ⁸	χor-, korol-
lov- (lő)	lūw-	loy-(lo)	lu, lo	lou, lovē	tau, laux, lox
torok	tur	tqr	tqr	tur	tūr

B) Magyar o = urali ugor ō, o (ā, a; ū, u).

a)					
odu, odor,	āntēr ^{8a}	(KLV.) oqntēr	—	—	ondēr, un- ont dēr; unt
dob-	tāmp ⁹	—	—	—	—
kor-	—	—	khōr	—	—
mond-	mōjt-, ¹⁰ mājjt-	mojt(nom.majt moj)	—	—	moñs, moš mōnt, mānt
mony	mān, ¹¹ mōn	mān	mān	mōn	—
ostor	āstēr ¹²	ōstēr	—	—	—
b)					
hol- (hal-)	χāl-	khōl-	khāl-	χal	χad-, χal-
sok	sāχā ¹³	soχ	—	—	—
vol- (vql-)	āl-	ōl-	āl-	ul-	val, ūd-
c)					
fol- (nagy), paul	—	pāil (poul)poul	—	pūrol,	pūgot,
falu	—	—	—	pōrol	pūgol
forog	poχēr- ¹⁴	—	—	—	—
toll, talu	tāul	tqul	tūl, tōl	tōrol	tōgot
rogy	raup- ¹⁵	rōp	—	rōχañ-,	—
				roχnema	
d)					
bonyol	māñ-	māñ- (mōñ-)	—	—	—
von-	vāntēp ¹⁶	voqñēp	(vānp)	vunēp	(venep)

⁵ TV. *ut purkħant* «a víz forr». — ⁶ «augenbraue» (I. MUGSz.). —
⁷ «beretválni». — ⁸ «schälen, abschälen, schinden». — ^{8b} «a test
belseje; anyaméh»; ÉO. *unt* «bauch», DO. *ont* «das innere». —
⁹ *pisälēl tāmpē'im* puskával lövök (срѣляю), *tāmmat-* (mom.), *tām-
pāl-* (frequ.), *sārp jol-tāmpēstā* lelőtte a jávort (v. ö. magy. *lő-
és vog. laj-* «dobni»). — ¹⁰ «mesélni, regélni» (I. Ethnogr. 4:255.);
mojt «mese, monda». — ¹¹ «herezacskó». — ¹² Ugorkori iráni jöve-
vényező. — ¹³ «mind, mindnyájan»; v. ö. ÉV. *saw* «sok». —
¹⁴ «hengergőzik». — ¹⁵ «összeomlani, összerogyni». — ¹⁶ «horog.
csáklya», ÉO. *vunēp* «schifferhaken» = magy. *vonogó* (I. MUGSz,

		e)				
boglya	<i>moʒel</i> ¹⁷	<i>moʒol</i>	<i>moʒol</i>	<i>muŋgali</i> , <i>muŋol</i>	<i>muŋol</i>	
fos-, fosgondol	<i>poš-</i>	<i>poš-</i>	<i>poš-</i>	<i>poš</i>	<i>pať</i>	
hol, hova	—	<i>khōum</i> ¹⁸	—	<i>ʒamet-</i>	—	
hol-nap	<i>ʒot</i>	<i>khōt</i>	<i>khōt</i>	<i>ʒodan</i>	<i>kot</i>	
hoz-	<i>ʒol</i> ¹⁹	<i>khwql</i>	<i>khul</i>	<i>ʒoleut</i>	<i>ʒodaj</i>	
hozzá	—	(PV.) <i>khqitt-</i> ²⁰	—	—	—	
hosszú	—	—	—	<i>ʒoša</i>	—	
homorú	<i>ʒqsä</i>	<i>khwqsä</i>	<i>khušo</i>	—	—	
jóv- (jó)	<i>ʒami</i> ²¹	<i>khāmi</i>	<i>khāmut-ʒomla</i>	—	—	
kozma	<i>ʒamēs</i>	<i>ʒamēs</i>	<i>ʒumqs</i>	(<i>jem</i>)	(<i>jem</i>)	
mosolyog	<i>kwosēmt.</i> ²²	(KLV.) <i>kwäšēmt-</i>	—	—	—	
morzsa	—	<i>mošy</i> ²³	<i>mqs</i>	—	—	
nyolcz	<i>mqršä</i> ²⁴	<i>mqrš</i>	—	—	—	
	<i>ňqla-lu</i>	<i>ňql-lqu</i>	<i>ňqla-lu</i>	(<i>ňil</i>)	(<i>ňigelax</i> , <i>ňit</i>)	
nyom	<i>ňqlēmt-</i>	<i>ňqlēmt-</i>	—	—	—	
oldal	<i>qntēl</i> ²⁵	<i>qñtēl</i>	<i>antēl</i>	<i>oñti-lū</i>	—	
olvad-	<i>ťql-</i>	<i>ťql-</i>	<i>ťql</i>	<i>ľol-</i>	—	
oszol	<i>qysä</i> ²⁶	(KLV.) <i>oʒwšä</i>	—	—	—	
por	<i>pqrēs</i> ²⁷	(KLV.) <i>pqrēs</i>	—	—	—	
tova, oda	(<i>tū</i>)	<i>tqu</i>	<i>tū</i>	<i>toʒo</i>	<i>togot</i>	

A magyar *o* mint urali ugor megfelelői nyomán ítéltetjük részben *u* (*ū*) hangból keletkezett, részben pedig nyíltabb ajakhangzó (*o*, *ū*) volt eredettől fogva is.

Ugyanezen tapasztalatra vezet bennünket a magyar nyelv török elemeinek vizsgálata is, melyeknek egy részében, mint fentebb (274. l.) láttuk, az *o* eredeti, egy más részében azonban *u* fej-

és Ethnogr. 4:173.). — ¹⁷ «bog, kötelék»; TV. KV. *moʒol* «kéve». —

¹⁸ LKV. *kwäl joutux khōumam* «házat venni gondolok, szándékozom (думаю, хочу)», *tīl elē mēnuʒ oq̄t khōumi* innen elmenni nem szándékozik, nem gondol (не думаетъ); ÉO. *ʒamet-* «insehen, verstehen». — ¹⁹ «reggeli idő», *ʒolit* reggel (adv.); DO. *ʒodaj-ʒunt* «morgenröte». — ²⁰ *jāpēt tī^hkhqittēn!* «hozd ide (неси сюда) a kést». — ²¹ *ʒami pats* arczra esett (l. MUGSz.), TV. *khāp il-khāmutlem* a ladikot fölborítom (öblével lefelé). — ²² «füstöt gerjeszteni, csinálni», *kwosēml-* «füstölögni». — ²³ «mosolyogni». —

²⁴ «kevés», *morsīñ* id. — ²⁵ «oldalborda». — ²⁶ «rész, darab». —

²⁷ «szemét».

ménye. Ez utóbbi eset példái: *homok*: oszm. *kum*, alt. *khum*, *khumakh*, kirk. *kumak* («homokszátony»), kojb. *kum*, jak. *kumaz*, tatár *khom*, *khomak* | *borjú*: oszm. *buzayu*, csag. *bozayu*, *bozju*, kirk. *buzau*, kaz. tat. *béza*, alt. *puza*, kojb. *buzō*, szojot *puza*, csuv. *pěru* | *borsó*: oszm. *burčak*, kirk. *buršak*, alt. *mircakh*, tat. *borčakh*, csuv. *porža* | *bors*: oszm. *borž*, kirk., tobolszki tat. *buruč*, alt. *purč*, *mirs*, kaz. tat. *boroč*, csuv. *poroš* | *korom*: oszm. *kurum*, kirk. *krum*, kaz. tat. *korom*, csuv. *xorom*. Föltűnő, hogy a volgavidéki török nyelvekben a köztörök *u*-val szemben álló magy. *o*-nak szintén *o*-féle hang, t. i. a zártabb *o* felel meg, mely megvan a déli vogul nyelvjárásokban s hosszú változatában ($\bar{o}$ = magy. *ó*) a magyarban is. Már az *i*-vel váltakozó *ë* történetének vizsgálatánál azon eredményre jutottunk, hogy az utóbbi megfelelő hosszú hangzójának, az *é*-nek igazi rövid alakját, t. i. az *ë*-nél zártabb *é*-t egykor szintén ejtett magyar hangzónak fölvegyük: az előbbieket nyomán jó okunk van ezt föltenni a hasonló fokú mély *ó* hangzóra nézve is, vagyis hogy az *o* mellett megvolt az *o* hang is, melynek az *u*-hoz való közelállása okozhatta azt, hogy az árpádkori oklevelekben s a HB-ben rendszeren *u* jelzést találunk a mai *o*-val szemben. Ilyen *o*-val volna pl. a rokon nyelvek megfelelő alakjaira való tekintettel olvasható a HB. *mundoa* és *pur* alakjainak *u*-ja szemben azon nyiltabb *o*-val, mely a *choltat* szóban van jelezve. Megjegyzendő, hogy az oklevelek szavaiban itt is ingadozás mutatkozik: *humuk* 1269-ből, de még előbbről, 1194-ből: *homoc* (Nyr. 7:218.); *Huzyumezeu* 1342-ből, de *Hozzoumezew* 1217-ből; *homurou teteu* 1375-ből, de *Homorowozow* 1214-ből; *fuk* van 1291-ből, de 1300-ból már *fok* (NySz.).

Az *o*-val együtt föl lehet tennünk az *ö* rövid hangzójának, t. i. a mai *ö*-nél zártabb ejtésű *ö*-nek is létezését a régi magyar nyelvben. Ilyennel olvashatjuk pl. az 1319-ben írt *vkurfeu* kezdő hangzóját látván azt, hogy az *ökör*-nek megfelelő török szavak általában *ö* (s nem *ü*) szókezdettel jelentkeznek: oszm. csag. *öküz*, *ögüz*, kirk. *ögüs*, jakut *oγus*, kaz. tat. *ögéz*, csuv. *vojor*; s hasonlóképpen nem gondolhatjuk *ü*-nek az *u*-jelzést ebben: *Kurust-ut* 1274-ből (Nyr. 7:268.) szemügyre véve az 1297-ben jegyzett *Ke-reztur* alakot (u. o. 269.) s a szónak ószlov. *kr̋st̋r̋* eredetijét.

Mint idegen (iráni) szó kihagyandó az eredeti elemek tárgyalásából: *asszony* (l. Ethnogr. 5:136.). — Nem tekinthető ismeretlen

eredetűnek: *ország* (HB. *uruzag*) s elemezhetetlennek a *mocsok* szó (l. MUGSz. 631.).

4. i.

A rövid *i* közös megmaradására csak kevés példát találunk a magyar és urali ugor nyelvekben; mint ilyenek tekintetbe jöhetnek: itt: ÉV. *tít*, KV. *tét*, TV. *tít*; DO. *tet*, *tetti* | *viz-* (*víz*): ÉV. *vit* stb.

Nem minden esetben, midőn hosszú *i* és rövid *i* váltakoznak, lehet a hosszú hangzást eredetibbnek tartanunk, mint B. gondolja. Világos példa erre a *víz* szó, melynek rokonságát pontosan ismerjük, de általa hosszúságát igazolva nem látjuk. Hasonló esetek: *síma*: tat. *šéma* | *tíz* összet. *des*, *däs*, *das*, zend. *dasa*, skr. *daça*, zürj. *voj*. *das* s bizonyára még több más eredeti és idegen szó.

Apriorisztikus, egyes eseteket általánosító ítélet, hogy «a már állandóan röviden hangzó *i*-k szintén hosszú *i*-ből rövidültek, mely *aj*, *ej* s ebből fejlődött *é* diftongusból lett». A felhozott példák közül nem lehet ezt kimutatni az *itt*, *ide*, *innen* alakokra, melyeknek *id* alaprésze világosan jelentkezik a vog. *titi* «ez» szóban, hol pedig *j*-s diftongus befolyásának fölvetelére az alak keletkezésénél semminemű alapunk; ez az *id* = magy. *ez* (v. ö. *büz* és *büdös*, *víz* és dial. *vides*, *ügy*) s tulajdonképen nem egyéb, mint a közelre mutató névmás kettőzése («ez-ez», ily értelemben: «im ez»; *az* = «az-az» = ÉV. *ta-ti*, *ta-tik*; v. ö. Budenz: Összh. Alakt. 289.). — Az *is* ha eredetileg egy is volt az és (=vog. *ās*, *ōs* «is, szintén») kötőszóval a régi *es*, *es-még* alakokhoz képest csak olyan hangtani változat, mint *ěskola* mellett *iskola*: fejlődésében *j* elem nem szerepel. — Nincs semmi bizonyosság erre a *kilencz* szóban sem, melynek előrésze valószínűleg a *kil- kül* szó (v. ö. vog. *qntel-lu* «oldal-tíz» = «kilencz» e mellett *niqlq-lu* «orr-tíz» = «nyolcz»).

Nem okvetetlenül szükséges, hogy a fejlődés *é*, *i* fokokon keresztül jusson az *i* hez még oly esetekben sem, midőn ez utóbbinak keletkezésére világosan *j*-elem beolvadása hatott. Különösen áll ez ott, hol a *j* megelőzi a magánhangzót; azt hiszem pl., hogy a *lyuk*: *lik*, *juhász*: *ihász*, *juhar*: *ihar* változásoknál az *i* közvetlenül a *ju* szótag változata s nem valamely megelőző *é*, *i* állapoté. Még az ilyen alakokban is mint *kajált*- inkább gondolhatjuk a *kiált*- felé a fejlődést ily módon: *kejált*-, *kijált*-, *kiált*-, mint hogy az

ugyancsak *kejált*-ből fejlődött *kéált*-ből lett volna előbb *kiált-s ebből *kiált*; valószínűtlen ugyanis, hogy a *kéált*-alakban egyszer már végkép elenyészett *j* tovább hatott volna arra, hogy az *é*-ből még *i* is legyen.

Figyelemre méltó, hogy a magyarban *j* elem befolyása nélkül egyszerű «hangtörés» útján is keletkezik *i*, *i* hangok *a*, *o*, *u* hangokból pl. a *fiŋg*, *ín*, *vissza*, *piszok*, *tipor-*, *ipa* stb. szavakban. Az ilyenek keletkezését alkalmasan bolgár-csuvas befolyásnak magyarázhatjuk amint erről már volt alkalmam tüzetesebben nyilatkozni (l. Ethnogr. 4:178—179. ll.). Hasonló esetek még: *iparkod-* (ÉV. *āpēr* «ügyes», *āpērli* «ügyeskedik», finn *uppera* «diligens») | *czimpa* (ÉV. *tāmp* «az állatok orrhegye, schnauze», KLV. *tomp* id.) | *tidó* «nyírhéj-fáklya» (ÉV. *tōnt* «nyírhéj», DO. *tunda*, *tonday* id.; l. Ethnogr. 4:175.) | *csillapod-* (PV. *jel-sōplēs* «kiengesztelődött, lecsillapodott haragjából») | *viza* (ÉV. *ūns*, ÉO. *vunž* «coregonus nelma» stb. l. Ethnogr. 4:177.). V. ö. még *vidra* (u. o. 178.), melynek szláv eredete is vitatható. — Az *irány*, *arány* szóban, melyet B. ezek közé soroz, *j* befolyást mutat a KV. *jürēx* «oldal, irány (сторона)». Ez utóbbiak közé fölveendők még: *sió* (= vog. *sājim*, *sōjim* «patak» stb.; l. Ethnogr. 4:181.) és *pina* (mely valószínűleg = vogul *puj*, *poj* «culus, anus» + *nān*, *nōn*, ÉO. *nōn* «női szeméremtest»).

A *ki* és *mi* kérdőnévmások magánhangzóját B. bizonyára csak az *i* hangszínre való tekintettel «teljesebb alakból» magyarázza; mire azonban semminemű alap. A hosszú hangzóval (*i*, *é*-vel) nem váltakozó *i* ezekben kezdettől fogva rövidnek tekintendő (v. ö. KV. *nē* «mi, mely, mi», TV. *ńo-χor*, finn, lapp *mi* stb.; továbbá finn *ke*, lapp *kā*, mord. *ki*, cser. *kō*, *kū*; l. MUGSz.).

Eredeti elemeknek tekintett *i d e g e n s z ó k*; jelesen irániak: *híd* (l. Ethnogr. 5:76. és 179. ll.) | *tíz* (u. o. 139.) | *isten* (u. o. 138.). — Török szók: *ír* (csuv. *sír-*, köztörök *jaz-*) | *síma* (l. fönt) | *kicsiny*, *kicsi* (csag. *kičik*, oszm. *kücsük*; NyK. X. 85 és tat. *kécé*, csuv. *kézén*) | *szirt* (tat. alt. *sirt* «gerincz», nogaji *sirt* «hát», oszm. *sirt* «rücken, schulter, schulterseite»; innen mélyhangúsága: *szirtok*; l. Ethnogr. 4:190.).

5. u és ű.

Magyar *u* = urali ugor *u, ű*; *o, ô* (*q*).

Magyar	Vogul			Osztyják	
	Északi	Kondai	Tavdai	Északi	Déli
		a)			
dug- buczó ²	— <i>moɣsun</i>	— (PV.) <i>muksɛn</i>	<i>tuñ⁻¹</i> —	— <i>muɣsañ, moɣsañ</i> <i>muɣseñ</i>	—
kutya	<i>kūtuw³</i> <i>kutuw</i>	<i>kuŋkê</i>	<i>kučurê</i>	—	—
utó	<i>juít⁴</i>	(<i>jit</i>)	<i>junqł</i>	<i>juɣot-</i>	—
zsugorod-	<i>šúñkértaxt⁻⁵</i> (KLV.)	<i>šúñkér</i>	—	—	—
		b)			
buzog- jut- nyuszt	<i>poɣ⁻⁶</i> <i>joɣt-</i> <i>noɣs</i>	<i>pāɣɣ-</i> <i>joɣt-</i> <i>noɣs</i>	— <i>joɣt-</i> <i>noɣs</i>	<i>pōsī-</i> <i>joɣot-</i> <i>noɣos</i>	— <i>jōgod-, jōɣt-</i> <i>noɣos</i>

Azon kevés adatból, melyekben a magyar *u* történetét az urali ugor nyelvek egyezései alapján szemlélhetjük, az derül ki, hogy az kezdetől fogva zártabb ajakhangzó (*u, o*) volt részben hosszú hangzónak változata. — A *jut-, nyuszt-, buczó-, utó* adatokban az *u* megőrzésére a mellettük eltűnt *ɣ*, illetőleg belőle fejtett *v* volt befolyással, mely bizonyára egyszerűen az előtte álló hangzót megnyújtotta. A *dug-, zsugorod* adatokban a magánhangzót követő nasalis enyészett el s tekintve, hogy a távolabbi rokonnyelvekkel való összehasonlítás ugyanilyen természetűnek tünteti a *lugas-, nyugszik-, sugár-, sudár-, tud-, ugrik-, zug-, zsugori* szavak *u* hangzóit, azt lehet hinnünk, hogy ezeknél ismét csak voltaképen a nasalis elenyészésével járó magánhangzói hosszúság az, mely az *u*-nak ily hangfokon való megmaradását

¹ *ti äs ju-tuñultuñ këräk* «ezt a likat be kell dugni (заткнуть надо)». — ² «aspro vulgaris; aspius rapax»; az ugor alakok jelentése: «coregonus moksun». Ósi török-ugor jövevényszó (l. Ethnogr. 4:182.). — ³ «kis kutya, kutyakölyök» (az *eb* és *kutya* között ez lehetett eredetileg a jelentésbeli különbség). — ⁴ «után, hátul». — ⁵ «zsugorodik (bőr)». — ⁶ «fölbuzogni (víz)»: *jā-poszép* «vízforrás» = magy. *buzgó* (l. Ethnogr. 4:187.); «ÉO. *pōsī-* «tropfen, triefen».

eszközölte, a midőn e példák újabb igazolmányai lehetnek azon fel-fogásnak, hogy magánhangzói hosszúságok a magyarban nasalis csoportok egyszerűsítése nyomán is keletkeztek (l. fönt).

A rövid *ü*-nek is ugyanazon mód szerint látjuk fejlődését az urali ugor nyelvek tükrében, mint a hosszú *ü*-ét: ez is t. i. részben *i*-ből (illetőleg ezt megelőző nyíltabb hangzóból), részben magashangúságba való csapással *u*-ből keletkezett. Példák: *fül*, *fil*: ÉV. *pal*, KV. *päl*, TV. *pil*; ÉO. *pal*, DO. *pel*, *pet* | *hüvely*, *hively*: ÉV. *sipäl*, KV. *sépél* | *süt*, *sit*: KLV. *šit*-, TV. *šet*- «sütni» (pl. a napról; v. ö. ÉO. *saňgart*- «braten») | *süllyed*, *silyed*: ÉV. KV. *sěp*- (*jol-sěpi* «alásülyed (a vízben)») | *ük*, *ik*: ÉV. *aki* «nagybátya», KLV. *äki*, KV. *äk* «após», TV. *äz*, *äk* «anyós»; ÉO. *aki*, *agi* «onkel, oheim», DO. *iki* «greis» | *küsz* *kisz* «alburnus lucidus»: ÉO. *kelsi* «leuciscus rutilus», DO. *küsi*, *kelsä* «cyprinus barbatus» (l. Ethnogr. 4:176.) || *rügy* (Zalában: *rigya* «bimbó helye, ha elvirágzott»): ÉV. *rünt* «rügy», KLV. *rünt*, PV. *rontě*, *ront* (v. ö. ÉO. *runt* «ohrring») | *nyüst*: TV. *ňuz*, *polna-ňuz* «szösz (кудель)» | *füst*, *fist*: ÉV. *posēm*, LV. *pašēm* «füst», TV. *pošulažtal* «füstöl»; ÉO. *püšēñ* «rauch» | *süger*, *sigér* «perca fluviatilis»: ÉV. *sukēr* «coregonus lavaretus», ÉO. *šogor* id. (l. Ethnogr. 4:176.) | *üt*, *it*: ÉV. *junit*-, KLV. *junit*- «ütni, csapni vágni» (v. ö. *ját-sz*- és ÉV. *jonž*- stb. l. fönt).

Eredetieknek tárgyalt idegen szók, még pedig irániaiak: *üveg* (l. Ethnogr. 5:20.) | *üstök* (u. o. 140.) | *fürj* (u. o. 75.) | *úr* (mely azonban ugorkori jövevényszó is lehet; u. o. 136.) — Török eredetűek: *bürök* (NyK. 24:407.) | *kút*, *kutú* (Ethnogr. 4:187.) | *ölyü* (NyK. 21:123.) | *süveg* (u. o. 125.) | *szurok* (u. o. 18:121.) | *szür*- (u. o. X.). — Az *enyv*, mint a *daru*, *hattyú* stb. ugor török jövevényszó.

Az ugor testvérnnyelvek és régi nyelvemlékeink egybevetéséből mindezek szerint azon tanulság következik, hogy bár általában megvolt a magánhangzói hangemelkedéstörvénye a magyar nyelv valamely ősikorszakában: e törvény jelenségeinek mégis már csak legvégső fejlődésmozzanatai jelentkeznek a pozitív nyelvtörténet hatá-

ránál. Az Árpád-kor hangzórendszere csak igen csekély fokban különbözött a maitól, mely főképpen abból állott, hogy a nyiltabb *o*, *ö*, *é* hangok mellett, vagy talán azok helyett a zártabb hosszú *ó*, *ő*, *é* hangoknak megfelelő zártabb rövid *o*, *ö*, *e* hangok divatoztak, melyek a későbbi századokban nyiltabbá váltak.

Kérdés, hogy megvolt-e az *a* hang is a hosszú *á* mellett, mint ez a többi ily módon eltérő hangzópárokból következhetnek? A hosszú, mélyhangú *á* közös szavakban is kimutatható a magyar és vogul nyelvekben (l. fönt); ellenben a rövid *a* ott a hol vogul nyelvjárásokban jelentkezik, többnyire szemmel láthatólag újabb fejtemény, pl. az éjszakiban rendszeren *ä*, az alsólozvaiban *q*, *o* helyett való (ÉV. *sam*, = KV. *säm*, magy. *szem*; ALV. *tat*-«hozni» = ÉV. *tot*-, *tqt*-). Másrészt az *q*, mint kimutattuk, igen régi a magyarban s részben (*o*-val váltakozva) közösen is található vogul nyelvjárásokkal. Mindezek arra vallanak, hogy az *a*, ha ugyan megvolt valaha a magyar nyelv külön életében, mindenesetre igen korán enyészett el, illetőleg ment át *q* hangzásba. Ezen fölfogást megerősítik a török jövevényszók is, melyekben a török rövid *a*-nak többször *á* felel meg, mi azt bizonyítja, hogy már a honfoglalás előtti századokban hiányozván nyelvünkben a rövid *a* hang, velük a magyar kiejtés úgy bánt el, mint az ily hangot tartalmazó újabb keletű jövevényszókkal (v. ö. pl. magy. *bába*, *bánya*, *drága*, *barát* és szláv *baba*, *baňa*, *brat*, ószl. *dragü* másaikat; vagy *kántor* = lat. *cantor*, *bál* = ném. *ball* stb.). Ilyen esetek: *árok* (oklevelekben: *Aruk*): csag. *arig* | *árpa*: köztör. *arpa* | *gyász*: oszm. *jas*, csag. *jasá* «klage, trauer»*) | *gyáva*: csag. *jaba* «nutzlos, wertlos, schwach» | *sár*: köztör. *saz* «mocsár» | *sárog*, *sárga*: ktör. *sarig* | *szál*: oszm. *sal* «tutaj» | *szám*: csag. *san* «zahl, zahlung, berechnung» (csuvasos szóvégi változással) | *szán*:- ktör. *san*- «vélni, gon-

*) Ez a szó, mint már Budenz czéloz reá (NyK. X.), az arabs *ياس ja's* (csag. *jas tutmak* «a gyászt tartani» Budag. 2:329.) s így a *hír* mellett második világos adat arra, hogy a régi török jövevényszókkal arab elemek is jöttek a magyarba, vagyis hogy a török hatás kora még a honfoglalás előtt közvetlenül a VIII. században is tartott (l. Ethnogr. 5:19.).

dolni, kívánni» || *boszorkány* : votj. *busturgan* (NyK. 20:467.) | *csótán* : tat. *céwélcan* «giliszta» (u. o. 471.) | *kocsány* : oszm. *kočan* | *oroszlán* : ktör. *arслан*, csuv. *aréslan* | *sárkány* : kún *sazagan* | *sakál* : ktör. *sakal*.

Egy másik érdekes kérdése nyelvtörténetünknek a tővégi magánhangzókra vonatkozik, melyek tudvalevőleg még bő számban jelentkeznek a régibb árpádkori okleveleinkben. Tapasztalva, hogy az árpádkori hangzórendszer nagyjában egyezett a maival, már eleve is nagyon kétesnek kell jelezniük — ha általánosságban van értve (NyK. 24:397.) — azon nézet helyességét, mely szerint «a tővégi magánhangzók elveszésének idejét körülbelül a XII. századra tehetjük». Erre nézve ugyanis számbaveendők a következő körülmények:

1) Már a XI. század közepéből származó legrégebb tihanyi oklevélben is — mint erről Szamota közlése értesít — ingadozásokat találunk a tővégi magánhangzó jelölésében; megvan az egyik szón a szóvégi *u*, a másikon azonban nincs. Nagy Gyula közléseiben (Nyr. VII.) 1067-ből ilyen alakokat találunk: *homus er*, *scen holm*, *hatar*, *nog-ewrem*, *sar-tue*, melyek már magukban véve eléggé igazolják, hogy a XI. században is csak szórványosan, vagy csak egyes nyelvtérületekre szorítva lehetett meg a tővégi hangzó. A hangtvörvények általánosságát szem előtt tartva helyesebben azt mondhatjuk, hogy általában e korban nem volt meg már a tővégi hangzó *s* csupán egyes kivételes esetekben maradt fenn nyoma egykori létének. ahol e jelenség okát egyelőre, mivel az adatok kellő számban nem állanak a köz kutatás rendelkezésére, nem adhatjuk.

2) Ha a tővégi magánhangzó eltűnése csak a XII. században ment végbe, érthetetlen, hogy a XIII. század elejéről való HB.-ben nemcsak hogy a tővéghangzó hiányzik, hanem hiányzik a magánhangzós végekről eltűnt mássalhangzó is, pl. az ilyenekben: *fa* | *vola*, *mente* | *ovdonia*, *ketnie* | *feze*, *erette* | *scine*, *muga nec* | *mige*, *bele* | *munhi*. Ha e kiveszett mássalhangzók után nem régiben még magánhangzó is következett volna, e mássalhangzók a HB.-ben még bizonyára jelezve volnának.

3) Hogy a távolabbi rokonyelvek alapján föltételezett tővégi magánhangzó, ha ugyan megvolt valamikor teljes általánosságban a magyar nyelv külön életében, mindenesetre a honfoglalás előtti

korokban enyészhetett el: arról tanulságot nyújthatnak a magyar nyelv török elemei is, melyekben nemcsak rövid nyílt véghangzók maradtak fenn mai napig (mint: *árpa, alma, balta, béka, bika, gyertya, gyáva, síma, torna* = tör. *alma, arpa, balta, baka, buga, sorda, jaba, šema, torna*; vagy: *kepe, kéve, göte, serke, teve, zerge* = tör. *köbä, kültä, sèrkä, devä, mandsu sirga*), hanem ü is ezekben: *gözü* = kaz. tat. *köse* «patkány» | *gügyü* «nádkéve»: csag. *küdü* «garbenhaufen», nem vévén itt tekintetbe a *kapu, saru, kutu, ölyü, csepü* stb. adatokat, melyek bár valószínűleg szintén rövid hangzóval kerültek át, mindemellett eredeti hosszú voltak is vitatható. Igaz ugyan, hogy a *szücs* és *szatócs* szókban eltűnt a *-ci, -çi* nom. agentis képző végzete; ámde figyelembe veendő, hogy a csuvasban e képzőnek magánhangzós végzetnél *-s* alakja változik a *zé*-vel, pl. a *szücs* szó = anatri-csu. *séwés*, ezek mellett: virjali csuv. *šöžé, šölžé* (l. NyK. 21:128.); itt tehát a magánhangzós szóvégzet eltűnhetett már a törökség terén is. Hasonló eset lehet a *gyöngy* is, melynek egyéb törökségből tudvalevő másainak (oszm. *inži*, tat. *énži*, kojb. kar. *nindī, tündī*, csag. *jinžü* stb.) csuvas változatát nem ismerjük. Más eset a *sör*, melyre Simonyi hivatkozik (Magyar Szótók 20. l.), mely inkább iráni, mint török elem s mindenesetre az ugor közösség korából való (vog. *sor*, zürj. *votj. sur* = szkr. *súrá*, zend *hura*, melyből a török *sira* is való; l. NyK. 24:407.).

4) Igen alkalmasnak látszanék a hivatkozás a magyar nyelv iráni elemeire, mert ezeknek zend alakjaiban tényleg láthatók magánhangzós teljesebb végzetek, mint pl. ezekben: *tehén*: z. *daenu*, *híd*: z. *haetu*, *vár*: z. *vara*, *várad*: z. *varatha*, *tíz*: z. *dasa*. Még nem világos azonban eddigelé, hogy melyik volt az az ága az iráni nyelveknek melyből a magyar elemek, a mennyiben nem közösek az urali ugor nyelvekkel, valók; a mi pedig az összetét illeti, mely mint több biztos nyom alapján állíthatni, mindenesetre amaz ismeretlen nyelvhez közel állott: ez legalább ma már nem tűnteti föl a jelzett magánhangzói végzeteket, valamint elvesztette azokat már a pehlevi is; v. ö. pl. az idézett esetekhez: összet. *χid*, *des*, pehl. *var*; vagy *vért*: o. *varth* (zend *veredra*), *üstök*: o. *sthug*, *asszony*: o. *ayšin* stb.

5) Ha pedig a külön magyar nyelvtörténet legrégibb forrására, az urali ugor nyelvekre megyünk vissza, ott is csak azt

tapasztaljuk, hogy általában nincsenek tövégi hangzók: a magy. *lúd* és *víz* szónak ott is csak *lunt* és *vit* alakok felelnek meg valamint jóformán, az egész tőszerkesztés eljárása egyezik a mai magyar nyelvvel (l. NyK. 24:156.). Ami kész szót erre nézve Simonyi adatul felhozott (Magy. Szótók 8. és 9. ll.), azokban a végzet egytől egyig vagy fogyatékos följegyzés, vagy értékes képzőelem. Méltán vethetjük tehát föl ezek után a nehéz kérdést, mik hát voltaképen azok a magánhangzói végzetek, melyeket főképp a XI. és XII. század oklevelei egyes mai mássalhangzós végzetű töveknél jeleznek?

Szerény nézetem szerint ha e betűknek (*u, i*) tényleg hangok feleltek meg s nem pusztán — a mint esetleg valamely későbbi kutatás még kiderítheti — ortografiai sajátosságok: értelmezésük csak azon nyomok alapján lehetséges, melyek a tövégi magánhangzóra nézve még a vogulban megmaradtak. Ezek t. i. ama könnyen eleső s néha *ä*-vel is váltakozó *-é* véghangzóból állanak, mely némely képző és rag teljesebb alakján jelentkezik, így: lativus *-né, -n* (pl. ÉV. *āmpnē* «ebnek», *mānē* «földre»); de: *āsān* «atyjának», *vātan* «partra») | loc. *-té, -t* (pl. ÉV. *vittē*: KV. *vitēt* «vízben», ÉV. *pačēmt* «oldalomnál», *asērmāt* «hidegben») | acc. *-m, -mē* (pl. KV. *načmē* «gerendát»: *čkwētām* «feleségét») | inf. ÉV. *-uñkwē*, KV. *-oχw-oχ* | part. præs. KV. *-pe, -p*, ÉV. *-pā, -p* (pl. *ūnlēp* «ülő», *čajtpā* «futó»). Ezeknek a tavdai vogulban még változatosabb alakok felelnek meg, hol a loc. ragja: *-tq, -tā, -tē*, a lativusé: *-nq, -ne, -n*, az accusativusé: *-mi, -mē*. Azt tehetjük tehát föl ezek analogiáját követve, hogy a XI., illetőleg XII. században hangzottak még egy-egy részében a magyar nyelvterületnek bizonyos esetekben (melyeknek föltételeit az adatok csekély száma miatt egyelőre meg nem állapíthatjuk) ilyes, hogy így nevezzük, «sulytalan» kihangzások, melyeknek hangszínei az *u, i* írást követve, bizonyára a már kimutatott zártabb *o, ö* és *é* lehettek. Ezek valószínűleg, különösen az összefüggő folyékony beszédben ugyanegy nyelvterületen is eleshettek, a mint az ilyféle hangzóknál ezt a vogulban is tapasztalhatjuk. Természetes e mellett, hogy míg az egyik oklevélíró már csak a pontosság és hitelesség kedvéért is a teljesebb kiejtést követte iratában, a másik, ki egyszersmind más vidékbeli volt, ily kihangzásokat vagy nem ismert, vagy nem tartott lényeges hangelemnek. Megjegyzendő, hogy az *álmu-, hármu-, szerelmü*-féle alakok a mai *álm, három,*

szerelem nomin. tövekhez képest nem tekinthetők eredetibbeknek, a mennyiben az utóbbi tőalakulat már a vogulban és osztjákban is mutatkozik, pl. *ülém* «álom»: *ülmém* «álmom»; *χurém* «három»: *χürmél* «hármával» stb. Az *álm*-féle tőalakulattal egészen analog jelenség mutatkozik a pelimi vogulban, hol *vulmé*, *nülmé* nomin. alakok vannak ilyenek mellett; *vulém* «álom», *nülem* «nyelv» (l. még több hasonló példát s e jelenség magyarázatát NyK. 24:9.).

MUNKÁCSI BERNÁT.

Helyreigazítás. A *ki* és *mi* névmások magánhangzóinak eredetére nézve föntebb (280. l.) kifejezett nézetemmel szemben igazolnom lehet mégis Balassának azon további bizonyítás nélkül hagyott fölfogását, hogy «teljesebb alakból» keletkeztek. Bánffy-Hunyadon ugyanis a szóban forgó névmások -*n* ragos alakjai így hangzanak: *kijën*, *mijën* (pl. *kijën* láta pártát? *mijën* áll vala?). Korda Imre észlelete szerint (Nyr. 15.113) a kiskún-halasi nyelvjárásban is «a teljes tőhöz veszik a *ki*, *mi* névmások a -*n* ragot: *kiönn*, *miönn*». Kalocsán is így ejtik: *kijön* («kin, ki-csodán»). Minthogy itt analogiai hatásra aligha gondolhatunk,*) föl kell tennünk tényleg, hogy mint az -*i* végzetnek egyéb eseteiben, itt is *j* hangelem tűnt el a magánhangzó elől s csupán az a kérdés, miként magyarázzuk ezen mindenesetre csak pronominális képzőnek vehető *j*-t. Erre alapot nyújtanak a következő osztják alakok: ÉO. *χoj*, *χoje* «wer», SO. *koje*; ÉO. *muj* «was» (*muj-kem* «wie viel?» *muj-sir* «wasfürein?»), SO. *mughu*: *mughu-mughu* kakoñ? («ming» Pápai), *mugu-sir* «wie beschaffen?» (Castrén), *muguli* «was» (C.); Az ezekben feltűnő névmásképző mutatkozik a vogulban is hol a KV. *khon*, *khwqn* «ki», PV. *khqn*, *khwqn*, TV. *khqn* «ki, a' ki» tő mellett bővebb ÉV. *χāñχä*, KLV. *khañkhä*, ALV. *kh ñgwa* alakok járnak. Megjegyzendő, hogy a magy. *ki*, *mi* végmássalhangzója nem csupán az osztjákban mutatózó egyszerűbb *γ*, *j* hangelemből, hanem a vogulban föltetsző csoportos *ñχ* pronominális képzőből is vehette eredetét, mint ezekben: *fej* (vog. *pänk*), *nej-*, *né*, *nő* (oszt. *neñ*), *vej-*, *vő* (oszt. *veñ*); az egyszerűsített *χ* alakból is *j* fejlődik, pl. ezekben: *tolvaj* (vog. *tulmaj*), *marj* (vog. *marek*).

MUNKÁCSI BERNÁT.

*) En mégis ilyen hatásra gondoltam (az -*n* rag tárgyalásában MNévrag. és Tüzetes MNy., l. ez utóbbiban még a 216. lapot is): minthogy a *ki* és *mi* -*n*-ragos alakja aránylag ritka, követték ez esetben a leggyakoribb -*on* ön ön végű alakok mintáját. Ha a *kiën*, *miën* alak eredeti volna, akkor volna nyoma a nyelvelmékekben is.

Adatok a szlávtság magyar elemeihez.

A szlávtság magyar elemeivel Halász, Munkácsi és Csopey foglalkoztak. Miklosich maga is foglalkozott a kérdéssel, de azt hiszem, nem találkozik tudós, a ki az ő kimutatásaira azt mondaná, hogy több jövevényt már nem lehet kimutatni. Én ezuttal adatokkal akarok járulni a Halász munkájához. Az itt kimutatott szavak mind a magam gyűjtése, s valamennyi B. Szarvas nagyközség nyelvében él. — Sok tekintetben érdekes lakosság lakik e helyen, a hol munkabíró, becsületes s jómódú a legtöbbje. Három-négy generáció mulva csak egy-egy ethikai vonás fogja elárulni, hogy az alföld e gazdag vidékén tótok laktak, mert az elmagyarosodás a külső viszonyok, a körül fekvő magyarság befolyása alatt kikerülhetetlen. A nyelv ma már a műveltebbek ajkán meglehetősen zagyva, s nem kell hozzá erős szláv tudomány, hogy az ember az ilyen mondatokat, mint *id'eme na városházu birtok v telekkühi obteknitvat'* megértse. A legnagyobb ellenállást az asszonyi nem fejt ki; mindenütt, a hol nyelvcserek történnek vagy történtek, a női nem cserélte föl legkésőbb nyelvét. — Hunyadmegye Cserna-Keresztúr nevű falujában hallottam egy paraszttól, — ez a község egészen eloláhosodott s most visszamagyarosítják —, hogy 'mi már csak beszélünk uram magyarul, de az asszony a nem tud.' Bizonyára ők voltak az eloláhosodáskor is a 'hátramaradottak'. — B. Szarvason e tekintetben az iskola van hivatva — különösen a leányokra nagy ügyet vetve — a magyarosodást terjeszteni. S becsületére válik az odavaló tanítói karnak, hogy az oktatás már mindenütt magyar. — Hogy Szarvasnak régibb lakosai magyarok voltak, azt maguk a határelnevezések is igazolják, mert az mind magyar. — Sok tekintetben érdekes ez a tót nyelvjárás; a szlavista, a ki foglalkozik a magyarországi tót nyelvjárásokkal, érdekes dol-

gokat jegyezhet föl itt. Igy pl. a szarvasi tót nyelvjárással meg lehet állapítani — legalább negative —, hogy egy-egy német jövevény mikor kerülhetett bele a tótságba. Ha az illető szó a szarvasi nyelvjáráásban is megvan, bizonyos, hogy a kérdéses német jövevény legfeljebb a XVIII. századig juthatott bele az összes tótságba, mert a szarvasiak mai helyeiken, a hol 1722-től fogva vannak, nem közlekedtek németekkel. (Ilyen német jövevények: *ffjertucha* : *vortuch*, *opces* : *absatz*, *pig'ajz* : *bügeleisen*, *bekem* : osztr. *becken*, *forhauzik* : *vorhaus*, *fúrik* (talicska) : *fuhr*, *fuhrmann*, *crmomám* : *zimmermann*, *šličuhe* : *schlittschuh*, *šránke* : *schranke*, *spehár* : *speher* stb.) Egyedül egy jövevényről lehet kimutatni, hogy újabb (*rajčul'a* : *reitschule* v. ö. magy. *rajcsúr*, Nyr. II: 477), de ez a 80-as években három évig ott állomásozott huszárság emléke.

Addig is, míg a nyelvjárást teljesen kidolgozom a magyar nyelvészet szempontjából s Pastrnek a hazai tót nyelvjárások most készülő*) munkája eredményeivel összehasonlítom, előre bocsátom e nyelvjárásnak magyar jövevényeit. Csak azokat vettem föl, a melyek nincsenek meg Halásznál, vagy Jancsovics szótárában, ki szarvasi pap volt. Ha Halász egy-egy adatát fölvettem, azért említettem föl, mert Halász nem idézhette Jancsovics szótárából, mivel az nagyon hiányos. — A munkában mindenütt a szokott rövidítésekkel élek; a tót szavak helyesírására azt jegyzem meg, hogy nem a cseh-tót helyesírással adom őket, hanem inkább hangzásuk szerint lehetőleg magyar betűkkel.

adov ebben *számadov* : a ménesnél stb. a főbojtár neve < magy. *számadó*.

akov : fakorláttal bekerített hely < magy. dial. *akó < *akol*. A magyar szó szláv jövevény, de a tót alak csakis egy magyar *akó (< *akol*)-ból válhatott.

álás : 1. csorda, ménes stb.-beli állatok delelő helye; 2. építkezésnél < magy. *állás*. A magy. *állás* 'delelő hely' jelentését v. ö. *juh-*, *ló-*, *ökörállás* (NySzót.)-sal. A TSz.²-ban e jelentésben nincs meg a szó.

alov, *alov* : előre! mars! < magy. *aló*, *alló* (Orosháza TSz.²). A szó német jövevény a magyarban (Nyr. 24:58).

áltám (*altan* Jancsovics) < magy. *áltány* (német eredetű. Nyr. 24:58).

*) Egy értekezést már közzé tett a bécsi akadémia kiadásában.

año^uša, año^uš (így nevezi a férj felesége édes anyját) < magy. *anyós* (ugor ered. v. ö. vog. *añkw*).

apo^uš (így nevezi a férj felesége édes apját) < magy. *após* (ugor ered. *apá*-tól).

ášlog (*anšlog, ainšloch, ášlog*): büdöskő, a melyet borba adnak < magy. *ánslóg* (TSz.²; német eredetű Nyr. 24:58).

ášov, áso^u < magy. *ásó* (ugor eredetű); a magyarból átkerült a szerbbe is (Nyr. 16:15).

átajába: együtt véve (csak vevésnél mondják) < magy. dial. *átajjába*, irod. *általában* (TSz.²).

átalvetov: kettős zsák, a melyet pl. a ló, szamar stb. hátára tesznek, a melynek két végében teher van, középtűt pedig üres s az állat hátán fekszik < magy. *általvető*.

bagov (*bago^u*): pipából kivert dohány; a ki ilyet a szájába tesz: *bago^uš* s arra azt mondják: *bago^uzuje* < magy. *bagó*.

baja. [Á ákú *baju* má? = milyen *baja*, betegsége van?] < magy. *baj*.

bakter: vasuti ór (az idősebb emberek éjjeli bakterről is tudnak, de az ifjabb nemzedék elől elveszett e tipikus alak) < magy. *bakter* (német ered. Nyr. 24:60).

balangov: ördögsekér; átvitelesen mondják arra, a ki egész nap kóborol < magy. *ballangó* (főleg alföldi tájszó, TSz.²). Itt említem meg a *bulagovat* (barangolni) igét, látszólag szintén magyar jövevény, talán *ballagni*-ből?

bár (kötszó): bárcsak, < magy. *bár*. Jungmann szótára „obwohl, wenn auch, obgleich“ jelentésben közli a felsőmagy. tót-ságból, Halász (Nyr. 17:252) szintén közli, de Jancsovic (szarvasi lelkész volt) szótárából nem, mert abban nincs benne.

baracka: ismert jelentésén kívül: ütés a fejre < magy. *barack* (szláv ered.). — Halász csak Matzenauerből idézhette.

báršom (ragozásban *báršoň*) < magy. *bársony*.

bavta (Halásznál *balta* (Nyr. 17:252) < magy. *balta* (török ered. tör. *balta* axt Vámb. Prim. Cult. 23, 102; csag. *baltu*, axt, *hacke* Vámb. Csag. Stud., Ny. Köv. 10:128).

bečluvat: valamely tárgynak az értékét úgy körülbelől megmondani [mondják *sacuvat* is: ném. dial. *schatzen* (> magy. *saccól* is); < magy. *becsül*.

bekeš: báránybőrből készült férfi kozsók; < magy. *bekecs*. Eredetét nem ismerem. Linde próbálta e szót Báthori István egyik vezérétől, *Békési*-től származtatni, de jól jegyzi meg Jungmann „kteriz slowo Linde *mylné* odvodj od nêgakeho plukownjka *Békési* sloužjjeho we wogsku Štěp. Bátoriho“. — Egyes személyek neve szolgálhat ugyan ruhanév elnevezésül (v. ö. magy. *benzer*, *pencil* < ném. *Spenser* Nyr. 25:62), de itt az egyeztetés hangtanilag képzelenség. — Hal.

bendov: megvetőleg a jóllakott hasra, pl. Ale si si ti napchav *bendo*^u: megtömted-e már a hasadat? < magy. *bendő*.

bevcov (v. ö. cseh *belčov* Dank, Halász) < magy. *bölcső* (török eredetű, Ethn. 4:205, 5:22). A kicsinyített t. *be^učik*-ről azt hiszem, hogy egyenesen az oszm. *beşik*-ből való; az ugyancsak dim. *be^učovik* pedig t. *bevcov* + t. *be^učik* vegyülete.

betár: a ki csak nyáron béres (május végétől — szt. Mihály napig) < magy. *betyár* (a jelentésre nézve v. ö. TSz.²; török eredetű, NyK. 8:187). A Jancsovics tulajdonította „vagabund” jelentése nincs meg a szónak e dialectusban (Hal.).

bezeg: pina peczek < v. ö. magy. *bézzög*: sárlik (a közösülni vágó nő, kancza, tehén nemi része) TSz.². — A t. szó, azt hiszem, a TSz.² azon *bézzög*, *bözzög* szavától eredt, a mely „óramutatót” jelent, de az itt megfelelő jelentést a TSz.²-ban nem találjuk meg. V. ö. *bizgentyü*: picca peczke (ugor ered. *biz-* igétől.)

bičak (és *budli bičak*: székesfehérvári bicska) < magy. *bicsak*. A szó tör. ered. (v. ö. oszm. *bičak*, jak. *bisak*, csag. *bučak*, csuv. *pičik* stb.), s nem szláv (Mikl. Nyr. XI.). — Hal.

bičkás: verekedő < magy. *bicskás* (TSz.²). E szó is csak a kúntság közletésével kerülhetett e dialectusba (v. ö. TSz.²; Nyr. 16:142).

biko (legink. több. *bike*) < magy. *bika*. A magyar szó török eredetű; ugyancsak a törökségből, még pedig egy csuvasféle nyelvből (Ethn. 4:179, 5:22) való az ószlov. *bikъ* (> újszl., szerb., bolg. *bik*, cseh *byk*), míg a kéttagú horv., szerb. *bika* (Nyr. 11:116) a magyarból való (Halász).

bires: egy évre fogadott férfi szolga (v. ö. *komencáiš bires*) < magy. *béres* (v. ö. NySzót. 4., servus boarius). — A magy. *bér* török eredetű (tör. *bere* Nyr. 11:197., v. ö. csag. tule *bir*, oszm. kele *bir* „lösegeld” Vámb. Prim. Cult. 127.) s Miklosich szerint magyarból való az újszlov. *bir* „ausstattung”, bolg. *bir* „tributum”, szerb. *bir*, ószlov. *birъ* „census”. Matzenauer szerint egy ószlov. *birati*, *birati* (idevaló szerinte horv. szerb. *birati*, *sbirati* „collire”, cs. *berné* od. *beru*) származékai a szláv alakok. — Miklosich Etym. Wb.-jában fönntartja nézetét; tekintve azonban, hogy a szó az éjszaki szlávtságban is előfordúl, részemről e szót is azok közé sorolom, a melyet a szlávtság közletlenül a törökségből vett át.

birka < magy. *birka* v. ö. lengy. *biera*, or. *birka* „ovis turcica aut valachica”, szerb. *birka* Matzenauer 112). Török (NyK. 21:115) s nem szláv jövevény (Nyr. 15:218). Hal.

birrás: 1. régebben juhászt jelentett; 2. egy fonóházbeli játék neve, a melynél egy legény juhász öltözetet vesz föl magára, s egy leánnyal, mint menyasszonnyal, végig jár több fonóházat < magy. *birrás*. A magyar szótárak e második jelentésnek megfelelőt nem ismernek. — Hal.

bitang (*bita~stvo*): ló stb., a mely gazdátlanul kószál; gazdátlanság; rossz gyermek; <magy. *bitang* (ném. ered. Nyr. 25:63).

bitov: vágóhid (v. ö. *bitovisko*: vágó híd tér) <magy. *bitó*. — A magyar *bitó*-nak csak kendertörő, czövek (TSz.²) jelentése van; a *bitó*-fa kifejezést is hasztalan keressük akár a TSz.²-ban, akár a NySzót.-ban. Pedig a tót szót nem lehet a cseh *bitovati*: beute machen (kfn. *biuten* > magy. *bitol* Nyr. 25:64) igéből származtatni. Azt hiszem, a tót nyelv e jelentésében a magyar nyelv számára megörzött egy kifejezést, a mely talán a nép nyelvéből is kihalt már. Nézetem szerint a t. *bito*^u, *bitov* egy magyar **bit-*, *bitol* (TSz.²) igének igeneve, s jelentése olyan nom. loci, mint *esküvő*; *bitó*, a hol mintegy a „zsákmányt levágják”. (V. ö. *bitó*-fa kitételt).

bočkor (Matz. 100), *bočkora* <magy. *bocskor*. Ismeretlen eredetű, de a tótlá a magyarból került. (Hal.) — Lehet, hogy összefüggésben van a tör. *bačmag* [>or. *bašmak*, lengy. *bačmag* Jungmann, Mikl. EtymWb.] szóval (ebből magy. *pacsmag* NySzót.).

bojtár <magy. *bojtár* (olasz ered. Kőr.) Hal.

bolond: könnyelmű és hitetlen, hebrencs <magy. *bolond* (<ószlov. *blādz* Nyr. 11:117, Mikl. EtymWb.).

bosorka: öreg, háрпиás vén asszony, cigány kártyavető, a ki babonahíves hírében áll <magy. *boszorkány* (votj., csuv. *busturgan* (NyK. 20:467). Halász kétes egyezésnek tartja, de azt hiszem, hogy a magyar *boszorkány*ból azért nem vált t. *bosorkám* (továbbbragozásban *bosorkán*), mert a szó csakis asszonyt jelent, s így az *m*, illetve *n* azért tűnt el a szó végéről, hogy a szó végzetében is nőneművé válhasson: — A TSz.² *boszorka* alakjai szláv jövevények.

bolt (*bo^ut*): kereskedés <magy. *bolt* (Nyr. 17: 385, 16: 18, 20: 21).

botoša: posztóból készült csizma, cipő (sebes lábra, vagy tél idején) <magy. *botos* (TSz.²).

bucke (csak többesben), *buckavá* zem; <magy. *bucka* (MUGSz.). — Hal.

buga: apró szarvú, kis tömzsi tehén <magy. *buga* (TSz.²). A magy. szó újabbkori oszmanli jövevény. (Nyr. 13: 259).

[A magy. *búg*: párosodik (a sertés) és a t. *búka^t* (csakis sertésről) viszonyát még nem tudom tisztázni, de annyit látok, hogy a magyar szó jövevény, s végelemzésben talán nem más, mint a *bika* szó etymona. Még több adatnak a birtokában nem vagyok, egyelőre csak mint esetleges találkozást említem meg.]

buknut: (*bukni*, za *buknut*) lebukni <magy. *bukni* (ugor. ered. MUGSzót.).

buđogovi (többes) <magy. *bugyogó* (TSz.²).

bunko^s: stössel; *bunko^u* <magy. *bunkó* [bizonytalan az ere-

dete; Budenz szerint ugor, Schuchardt szerint német; v. ö. lengy. *punkiel* (elavúlt) der stämpel zur Matrize der Buchdrucker, jak se zdá z něm. *bunkel* 1. ictus, 2. nádosec Matzenaner 285].

butkos: pálinkás edény <magy. *butykos* (TSz.²). — A TSz.²-beli *butykál* és a t. *butka'*: bugyog, bugyborékol jelentés miatt nem egyeztethető.

cakña, cakñe (többes): csipkeféle a kendő, szoknyán stb. <magy. *cakni* (Nyr. 25: 102). Lehet azonban egyenesen a németből is.

cakompak: mindenestül <magy. *cakompakk* (Nyr. 25: 102). Hangalak és jelentés miatt egyenesen a magyarból.

?*ciberaj*: meggyből készült cuspajz <magy. *cibere* (TSz.²). A szóról, geográfiai elterjedése miatt, valószínűbbnek tartom, hogy a magyarban tót jövevény, de eredetét nem ismerem.

címer: kukorica virágja, üstöke (Jancovics); másik használata a szónak az, ha valaki mindenből a legfinomabbat vesz; akkor azt mondják, hogy csak „na *címer*“ vette <magy. *címer*. Az első jelentés miatt magyar jövevény (v. ö. TSz.², Nyr. 25: 104 és Hal.). Miklosich EtymWb. adatai szinte magyar eredetűek.

cinterím (ragozásban *cinterín*): temető <magy. *cinterím* (NySzót.), *cínterem* (közép latin jövevény). A jelentésre v. ö. Lésznech halotti tisztesség tételec a cimeterion avagy temető kert felé (Com: Jan. 212). — A fiatalabb nemzedék azonban mindég *temeto*^u-ot mond.

cipele (többes): uribb fajtájú cipő <magy. *cipellő* (közép latin jöv. v. ö. Mikl. EtymWb.).

cipo^u, *cipov*: kisebb kenyér (Matzenauer) <magy. *cipó* (eredetét nem ismerem, de lehet, hogy közép latin jövevény v. ö. lat. *zippula*, *placenta*, ó olasz *zeppola* Matzenauer 132).

citrom <magy. *citrony* (TSz.², Nyr. 25: 104).

?*cundra*: kurva <magy. *condra* (TSz.²). Az egyezés kétes (v. ö. Nyr. 11: 121).

cupák: lábszárcsont <magy. *cubák, cuvág* (TSz.², Nyr. 25: 106). A szó *cubák, cuvág* alakjában is német jövevény a magyarban, mert ha tót volna, akkor a tót szónak nagyobb jelentésköre volna (v. ö. TSz.²).

cvancigoluval: összeszidni <magy. *cváncigol* (TSz.², Nyr. 25: 106).

čak: ugy-e? <magy. *csak*.

čáko^u: 1. csákó; 2. kiálló szarvú tehen, ökör <magy. *csákó* (TSz.², Nyr. 25: 157; v. ö. az utóbbi jelentésre még hienz *tschák*, der ochse mit herabgebogenem gehörn. Fromman. Deut. Mundart, 6: 31, szintén magyarból). — Hal.

čapáš: buzán stb. átgázolt út; gyalogút, stb. <magy. *csapás* (TSz.² ugor ered.).

čapo^u, čapov: 1. ostor hegye (ököröstornál); 2. légy-csapó, 3. ikaszán, a mely a buzát szép rendbe leteríti < magy. *csapó* (TSz.²).

čárdás: a szolgálni kénytelen szegényebb fajta legény, a ki peckesen, borjú szájú ingbe, félreCAPOTT kalappal jár < magy. *csárdás* (török eredetű Ethn. 4: 277; egyenesen a törökből az oláhba is Nyr. 19: 408).

čėk (ebben *bikacsėk*: a régibb világban a komisszárius bika-farkából készült ostora) < magy. *csög* (török eredetű, Ethn. 4: 262, Nyr. 18: 483, de v. ö. Bud. MUGSzót. 375).

čejder: him ló < magy. *csődőr* (ném. er. Nyr. 25: 158).

čizmi, čizmi (többes) *čizma* < magy. *csizma* (török ered. v. ö. oszm. *čizme* 'stiefel'). — Hal.

čobola: tégely (aratóknál) < magy. *csobolyó* (TSz.²) bizonytalan egyeztetés v. ö. Matz. 133, 140; a szerb *čobanja* ellenben < magy. *csobány* > ószlov. *čbanъ*).

čombo^uke (többes): a kutya szőrére, tehén farkára ragadt sár csomók, máskép *štrombo^uce* < magy. *csombók* (TSz.² ugor ered.).

čomo^u: dohány csomó, *čomo^učėk*: kisebb fajta d. cso. < magy. *csomó* (ugor ered. MUGSzót.; v. ö. Matz. szerb *čom* 'fasciculus', a melyet ő magyar jövevénynek mond; nekem úgylátszik, hogy a szerb alak török jövevény lesz, v. ö. csag. *čom* 'eine haufe' Vámb. Csag. Stud.).

čomoslo^u: szőlőzúzó bunkós fa < magy. *csomoszló* (TSz.², ugor eredetű).

čova, čova: aratáskor a kút gémjére tett jelzés (szalmacsutak, zsák stb), hogy az aratókat készen várja már a tanyán az ebéd; mérnöki jelzés < magy. *csóva* (TSz.², eredetét nem ismerem).

čuta: szalma csomó lőtisztításnál stb.; *čutka* (többes): a kukorica eltakarítása után hátramaradt kukoricaszár gyökere < magy. *csutak, csutka* (TSz.²).

čutura: pipaszár szarvból készült vége < magy. *csutura* [török vagy délszláv eredetű a magyarban v. ö. Mikl. Fremdw. 83. Nyr. 11: 121, Matz. 25; Körösi olasz (Nyr. 13: 453) egyeztetésétől újabban elállott].

čejš: kukorica-, szőlő csősz < magy. *csősz*: A tót szó a magyarból való (v. ö. *csődőr*: *čejder, ménes*; *mejneš* stb).

dara: durván megőrölt kukoricaliszt < magy. *dara* (török eredetű Nyr. 13: 369, Hunf. Ethn. 264.).

dėkám, dėkám: pap, kisebb hivatali hatáskörrel, mint az esperes < magy. *dėkán* (NySzót., ném. ered. Nyr. 25: 158).

dėpov: kisebb pálinkamérés < magy. *dėpó* (TSz.², ném. jöv. Nyr. 25: 158.)

dėreš (ló) < magy. *deres* (MUGSzót.; Halász csak Dankovszkyból idézhette). — Hal.

donga <magy. *donga* (ószlov. *dąga*, az *n* miatt magyar jövevény, mert a tót, illetve csehben az ószlov. nasálisok eltűntek).

dongo^u, *dongov*: nagyobb fajta repülő bogár <magy. *dongó* (TSz.²).

dög, *dęga* <magy. *dög* (TSz.², eredetét nem ismerem).

drvot (Halász *drót* alakot is közöl) <magy. *drót* (ném. ered. Nyr. 25: 159).

đugov: a boglyas kemence nyílása elé tett elötte <magy. *đugó*. A tót szó jelentésének megfelelő magyar nincs meg a TSz.²-ban.

?*đumbjer* <magy. *gyömbér* (német eredetű). — Hal.

đilíš <magy. *gyűlés* (ugor ered.).

ekhov: kocsiernyő, (máskép: *hajlok*) <magy. *ekhó* (TSz.²),

elešig: élelmi szer <magy. *eleség* (ugor. ered.).

fani (többes): a férfi szeméremtesten levő szőrszálak <magy. *fan* (TSz.², ugor. ered.).

favka, *fa^uka* egy farka disznó, lúd stb <magy. *falka* (TSz.², ugor. ered.?).

fasuvat (*vi-*); verést kapni <magy. *faszol* (TSz.² <ném. *fassen*).

farto: (lónak mondják) <magy. *fartó <*fartolj*. Megvan a *fartat* (ugor. ered. MUGSz.) ige is *fartat* alakban.

fene (káromkodásban) <magy. *fene* (MUGSz.).

feršlo^ug: nagy bolti láda <magy. *ferslóg* (TSz.² <ném. dial. *verschlåg*).

fickoš: hencegő, dandy parasztleány <magy. *fickós* (TSz.². — Hal.)

fırhejc (kocsinál) <magy. dial. *fırheic*, *ferhéc* (TSz.² <ném. *vorholz*). — Megjegyzem, hogy a szó lehet egyenesen német jövevény is (v. ö. *fırhang* <ném. *vorhang*, *fırtucha* <ném. *vortuch*) s a felső magyar nyelvjárások *fırheic* alakjukat a tótból vették. A többi nyelvjárásban a szó német eredetű.

fırnajz <magy. *fırnajz* (<baj. osztr. *fırnais* Höfer I: 218).

fodastaš: fogyasztási adó <magy. *fogyasztás*.

fogaš: ruha akasztó, *fogaška*: vasborona <magy. *fogas* (TSz.², ugor. ered. *fog*-tól).

foglalo^u: előpénz <magy. *foglaló*.

fok: vízfolyás, erecske <magy. dial. *fok* . . . (2. víz-járta keskeny meder TSz.², ugor. eredetű).

fokoš: a városi hajduk kisbaltás botja <magy. *fokos*. A magy. *fokos*-t Bécsben is ném. *fokosch*-nak mondják).

forgov, *forgo^u*; kalap mellé tett bokréta-féle, árvalányhaj stb. <magy. *forgó* [átmenet a lengyelbe is: *forga*, der *federbusch* (auf dem helme) Matz.].

fuják: téli időben zimankós szél (Jancsovics nem ismeri) < magy. dial. **fuják, fuját, fujatég* (TSz.² NySzót.) — Hal.

fúkat: fujni < magy. *fujkál* (TSz.²).

gajduvat: sirni, lármázni < magy. *gajdol* (TSz.²). A magy. *gajdol* Miklosich szerint (Nyr. 11: 165) szláv jövevény; az etym. szótárban azonban az egyeztetést elhagyta. A szó alapszava lát-szólag a magy. *gajda*: dudelsack (v. ö. bolg. *gajda*, szerb *gajde*, t. *gajdy*, kisor. lengy. *gajda* < tör. *gajda* Mikl. Etym. Wb.), ámde ebből nem *gajdol*, hanem *gajdál lett volna a magyarban, mivel ennek okvetlen egy *gajdati lett volna az alapja (v. ö. *babrati*: *babrál*, *bérmati*: *bérmál* stb). Figyelembe veendő a jelentésbeli eltérés is, a mi a *gajda*, illetve egy *gajdál és *gajdol* között van. A *gajdol*: jubilo, frohlocken, jauchzen (NySzót.), lármáz, obéogat stb. (TSz.²); de sehol nyelvünkben nincs meg a „dudeln” jelentése. — A magy. *gajdol*, *gajdul* (NySzót.)-nak teljesen egyértékese jelentésileg a t. *hajdákat*, ordítózva lumpolni, kiabálni, cseh *hajdakati* „verschwenden”. — A két szó teljesen egyezik is mind jelentésileg, mind hangtanilag. Csak egy a bökkenő, s ez a *g*:*h* megfelelés, egy hangtani változás, a melyet a cseh és tót nyelv hajtott végre a XIII. században a maga szavain. Ez a változás azt bizonyítaná, hogy a magy. szó legalább is a XIII. század előtt került bele nyelvünkbe, a mit azonban nem tartok valószínűnek. — A német nyelvben azonban találunk egy megfelelőre s ez a *geuden* (kfn. *giuden* Sanders; Klugenál, mint sokszor, ennek sincs meg ez etymona), ennek *vergeuden* jelentése egybevág a magyaréval. A magyar nyelvre bizonyos, hogy a *gajdol* a ném. *geuden* mása, *melyből hamis analogia a NySzót.-beli *gajd*. A tót *hajdakát* valószínű, hogy szinte német jövevény, bár itt erősen belejátszik az a nézet is, hogy a szó a *hajde* (v. ö. bolg. *chajde*, szerb *chajde*: auf < tör. *hajdé* Mikl. Etym. Wb.) adverbiumból lett. Ilyen a magyarban a *nógat* is. — Nézetünk tehát ez: a magy. *gajda* szláv, esetleg török jövevény s nincs semmi etymologiai összefüggésben a *gajdol*-l, a mely német, s a melyből a *gajd* analógiás alakulás (NySzót.). Lehet, hogy a t. cseh *hajdákat* szintén német (kfn. *giuden*, ufn. *geuden*) eredetű, de valószínűbb, hogy adverbiumból vált igévé. A t. *gajduvat* azonban magyar eredetű.

gang: ház eresze alatti folyosó < magy. *gang* (TSz.² ném. ered.).

gaňa: a ki rendetlenül öltözködik, piszkosan tesz-vesz < magy. *ganyó* (TSz.²). — V. ö. *gányál*.

gát: földtöltés < magy. *gát* (olasz ered. Kőrösi).

gati (többes) < magy. *gatyá* (Nyr. 11: 166).

* A német igei megfelelések kivétel nélkül a vég *l* előtt rövid vokállissal vannak meg nyelvünkben.

gaz: gyim-gyom, haszontalan fű stb < magy. *gaz* TSz.³). — Hal. —

gazduvat, gazda < magy. *gazda* v. ö. NyK. 26: 278, 6: 303, 1: 315, Nyr. 11: 166). — Hal.

gerega: görög dinnye < magy. *görög*. — Hal.

gljeda: sor < magy. *gléda* (< ném. *glide*).

gomola: kis tûrögömböcskék, a mit az asszonyok 2 krajcárjával adnak el a piacon < magy. *gomolya* (TSz.²). — (Szláv eredetű).

griflik: palavessző < magy. *grifli* (TSz.²) < ném. *griffel*.

gubov (selyemgubó) < magy. *gubó* (tör. ered. ?).

hajduch: városi szolga < magy. *hajdú* [török eredetű; a lengy. *hajdak*, 'boum agitator' Matz. 17² egyenesen török eredetű lehet < tör. *hajduk*] s nem a magy. *hajtó* mása; v. ö. tör. *hajdamak*, csag. *hajtamak*, 'treiben', ellenben a magy. *haj-t* ugor eredetű.] — Hal.

hajtov: vadászatnál; *vigrehajtov* < magy. *hajtó* (ugor eredetű). Hal. csak a lengy.-ben találta meg).

hajov: schiff < magy. *hajó* (ugor eredetű v. ö. vog. *χajt-*, 'futni' stb. Ethn. 4: 168, MUGSzót.). Hal.

hajzli: árnyékszék < magy. *hajzli* (TSz.², ném. ered. *häusel dial. osztr. *häuserl*).

halom < magy. *halom* (̂ószláv. *hlъmъ* Mikl.).

hállov: 1. halász szerszám, 2. szunyog háló (részint *súňog-chalov*, részint csak *hállov*) < magy. *háló* (ugor ered. v. ö. MUGSzót. és Ethn. IV. 196, pontos megfelelői vog. *χulép*, oszjtj. *χölép*).

hanaď: városi szolga, a ki lovon vagy kordén viszi ki a kupak-tanács végzéseit a tanyákra meg a szőlőkbe < magy. *hadnagy* (a jelentés v. ö. e szónak kúnsági jelentéseit TSz.² 2 és 3). — Hal.

hát (*Hát d'e si bov? Hát hol voltál?*) < magy. *hát*.

hékás: bizalmaskodó, s legtöbbször sértő megszólítás < magy. *hékás* (TSz.²).

hërcök < magy. *hörcsök* (szláv eredetű; a tót kifejezés *chrček*).

herňov: 1. selyemhernyó, 2. tavaszkor a fákon levő hernyók, melyektől megszokták tisztítani a gyümölcsöt. < magy. *hernyó* (török eredetű, v. ö. tör. *karinža*, 'hangya' Ethn. 4: 179, 5: 22).

homok (*homočistá zem*: homokos föld) < magy. *homok* (tör. ered. tör. *kumax*, tat. *kumak*, kirk. *kumak* | mong. *χumag*. Ethn. 4: 293). Halász Jancsovicsból nem idézhette.

hončok, hančik: 1. határjelül csinált egy kapányi föld-hányás; 2. vakand-túrás: < magy. *hancsik*, *honcsok* (TSz.², a szó eredete nincs még eddig megállapítva, v. ö. lozvai *khamsél*, éjsz. vog. *χames mā* stb. Ethn. 4: 191), de v. ö. Szinnyei Nyr. 24: 53—56.

huncút: selma; *huncutka*: hajfűrt < magy. *huncút*, *huncutka* (TSz.², német ered.) — Hal.

hurkás (egy puszta neve), *hurka*: bél < magy. *hurkás*, *hurka*. (Ugor ered.) — Hal.

husáng : nagy dorong < magy. *husáng* (TSz.²).

húzov : a csizmán a két kis fül, melyeknél dugva könnyebben húzhatja föl az ember a csizmát; *dugovhuzov* : dugóhúzó < magy. *húzó* (NySzót. tractor, zieher; ugor ered.).

ír : kisebb vízfolyás < magy. *ér* (ugor ered. TSz.²).

írek (*na-*) : örökre, valamit *na írek* (= örökre) eladni < magy. *örök* (Ugor ered. v. ö. osztj. *ārt*, vog. *ārm*, zürj. votj. *ar*, év').

járás : csorda-járás, *krava járás* : a hova egy tehéncsorda jár < magy. *járás* (NySzót. pascuum, viehtrift, weide, ugor ered.).

jo^oság : egy gazda marháinak összesége, általában a szarvasmarhák összege < magy. *jószág* (NySzót. 2., hab und gut, marhajószág, ugor eredetű).

juhás : (v. ö. lengy. *johás*, *juhás* Matzenauer, Hal. Jancsovicsból nem közölhette) < magy. *juhász*. A régibb kifejezés az *ovčjar* mellett *bača* volt (v. ö. palóc *bacsa*, s *bács* szavakat TSz.²); dalokban fordul elő. — Hal.

kalantuch : az a szerszám, a mellyel a férfiak télen kócból spárgát fonnak < magy. dial. *kallantyú* (Alföld Nyr. 14: 95; MUG-Szót., v. ö. vog. *ziul*-, *khiul*, éjsz. osztj. *zuvél*, *zull*, zürj. *kital* Ethn. 4: 173).

kalap : hut, *kalapos* : hutmacher < magy. *kalap*, *kalapos* (német eredetű; Jancsovicsban nincs meg). — Hal.

kamas : nagy, lusta legény < magy. *kamasz* (eredetét l. Ethn. 5: 73). — Hal.

kančok : kis kan malacz, *kan* : öreg kandisznó (Hal.) < magy. *kan* (v. ö. csag. *kaban*, *kaan*, das männliche schwein, held, das oberhaupt; Vámb. Csag. Stud., stb. Ethn. 4: 25, 5: 19, 22, Nyk. 24: 408). — Tekintve a *kančok* alakot, hajlandó vagyok ez alakot a tótban délszláv jövevénynek tartani. A *-csok* diminutiv képző (tör. *ček*, *čik*, *džek*, *džik*, v. ö. Über die Einwirkung des türkischen auf die grammatik der südeuropäischen sprachen. Miklosich Ferencz. Sitzungsberichte der kais. Akad. in Wien. phil. clas. 120 köt: 1—11) a törökből mint képző átment a bolgárba, szerbbe, és kis-oroszba, s talán ez egy szóban szerb közletéssel a tótba. — Hal.

kaparík : gyűjtés után a tarlón összegereblyézett búza < magy. *kaparék* (Alföld, Nyr. 14: 9.).

kar : halotti tor. Onnan vehette nevét, hogy a halotti tornál nemcsak barátságos ebédet ülnek, hanem, a mi ilyenkor a legfőbb, *karban* a jelenlévők szent énekeket énekelnek < magy. *kar* (v. ö. Éneklőkneec serege, *karja* Com: Jan. 125 | mert al vala az *carba* syralkamat jmadsagokban. Marg. L. 10. NySzót.).

kaleráb < magy. *kalerábé* (ném. eredetű, tir. baj. *kólräbi* Fromman Deutsch. Mundart. 6: 290).

kech, *kachaví* : kehes < magy. *keh* Jancsovicsban nincs meg. — Hal.

- ketejfik* <magy. *kötőfék*.
követ: képviselő <magy. *követ*.
kisza: a min a hámfá van <magy. *kisa* fa (NySzót., török eredetű).
kisbírov: városi szolgál, hajdú <magy. *kisbíró*.
kočis, *koč* <magy. *kocsis*, *kocsi*. — Hal.
komenciáš: urasági béres, a ki családostól lakik a majoron <magy. *kommenciós* (latin eredetű; a jelentésre és a szóra nem tudok magyar adatot idézni, de a szó képzése miatt magyar jövevény).
koperta: couvert <magy. *kopperta* Nyr. 20: 326.
korec, *korcovat*: fonatos keresztkötés a nádfedeles házak varkocsánál <magy. *korc*, *korcolni* (TSz.; török eredetű Ethn. 4: 163).
kukás: állami dohány termelő <magy. *kukás* (Nagykunság Nyr. 20: 45).
kupak: pipa földője; a segg tréfás elnevezése <magy. *kupak* (török eredetű).
kutko: kis kutya <magy. *kutykó. *kutya*. — Hal.
lajblík: gilet <magy. *lajbli* (kar. osztr. *leib'l* Lexer Kär Wb.)
Lehet egyenesen német eredetű is. — Hal.
lajt: nagy vizes hordó <magy. *lajt* (Nyr. 12: 95. Ismeretlen eredetű).
lanzás: régebben olyan öreg embereket hívtak így, a kik hosszú, láncsa-féle bottal éjjeli őrök voltak <magy. *lándzsás* (a megfelelő jelentés hiányzik a magyarban. Szláv eredetű).
lapoš: vízállásos szántóföld, rét (*lapošská* zem: lapos föld, *lapoška*) <magy. *lapos* (v. ö. finn *lampe*, észt. *lomp*, or. lap. *laimpa*, votj. *lap*, *lapäg*, zürj. *lapkid* niedrig Ethn. 4: 183).
legím: fickos, paraszt ifjú <magy. *legény* (ugor eredetű, MUG-Szót.).
[*lepem* a vég *m* miatt magyar jövevénynek tartható, de lehet, hogy csak analógiás alakulás; v. ö. ujszl. *lepeň* ‚kuchen‘ stb. Nyr. 11: 317].
lebeně: rendetlenül összedarabolt siffi, a mit a levesbe tesznek <magy. *lebbencs* (Nyr. 11: 92, 20: 45.).
lo^ugo^u, *lo^ugov*: az a hámfá, a melyen a *lo^ugo^us* húz (ló) <magy. *lógó*, *lógós*. — Hal.
lopor: borszivó tök <magy. *lopó* (Nagykunság Nyr. 23: 143).
major (de *majer* is, egyenesen a németből) <magy. *major* (német ered.).
mamlás: tátott szájú, mafla <magy. *mamlyasz*; megvan a csehben is (Jungmann), s inkább szláv jövevény a magyarban.
maškara <magy. *maskara* olasz jövevény, innen egyenesen átment a kar. osztr.-ba (*maschgara* Lexer Kär Wb.) is. — Hal.

mejneš <magy. *ménes*. Magyar eredetű a szlov. *ménuš* és kisor. *myneš* (Nyk. 6: 299). Ismeretlen eredetű.

mincjer <magy. *mincér* (Nyr. 19: 561, 20: 76. német eredetű). A tótba több mérték-név egyenesen a németből került (v. ö. *zajdel* <*seidel* stb.), de a *mincjer* magyar eredetű hangalakja miatt (v. ö. *kaštjel* <magy. *kastél* Hal.).

mišling: sűrűn vetett kukoricatakarmány <magy. *mislíng* (Debrecen és vid.). Ném. eredetű.

ňaklov: a kocsirúd végén levő kötél <magy. *nyakló* <*nyakaló* (NySzót. v. ö. A rúd orrában vettetnee a szűgyelő hámról alá függő *nyaklóc* tartó istrángoc Com: Jan. 87).

nemes <magy. *nemes*. Néhány családra mondják, a kik *nemesek* voltak.

ňomás: régi legelőföldek <magy. *nyomás* (Kecskemét, Koltaszeg Nyr. 19: 46, NySzót. . . . 4.) *pascua campi libera*).

ňomík: gyalogút <magy. *nyomdok*, *nyomdék* + tót *choňík*: gyalogút.

oláh, *olách* (többsben: *olási*) <magy. *oláh* (szláv eredetű). — Hal.

opšit: a 12 évet kiszolgált katonák szabadság levele <magy. *obsit* (német. ered., Halász csak Dank-ból közölhette). — Hal.

pakompart: két oldalt kis szakál <magy. *pakompart* (<ném. *backenbart*).

pallás: hiju <magy. dial. *pallás*, *padlás*. Hal.

palov: az utcákon végig rakott deszkák, ez a 'trottoár' <magy. *palló* (v. ö. NySzót.: *ponticulum*, *trajectita trabs*, *steg*).

pánva: kötél, a mellyel a ménesből a lovakat fogják <magy. *pányva*: *capistrum*, *halfter* (NySzót.).

pánt 1. vaspánt, 2. a tyúkólba tett keresztágak, a melyeken a baromfiak alszanak, <magy. *pánt* (német eredetű; a második jelentésre v. ö. *pánt*: *ligula*, *binde* NySzót.). — Hal.

papuča <magy. *papucs* (tör. ered. | v. ö. tör. *pápudž*, perzs. *pápúš*, szerb *papuča*, slov., kisor. *papuča*, or. *panpuša*, lengy. *papuc*, cseh *papuč*, újgör. *παπούτςιον*, fr. *babouche*, osztr. baj. *papetsche* Matzenauer). A csehben, lengyelben és tótban magyar eredetű. — Hal.

partjeka <magy. *portéka* (német ered.).

patka: ház előtti kis pad <magy. *padka* Jancsovicsban nincs meg. — Hal.

perňa <magy. *pernye* (szláv eredetű). Hal.

prješ (Jancs. *preš*) <magy. *prés* (német eredetű). Hal.

piškvti (többses) <magy. *piskót*, *piskóta* (v. ö. erd. szász *pischkót* Fromm. 5: 363; a magyar szó olasz eredetű. Körösi).

počta <magy. *pósta* (olasz. eredetű Kör.). A műveltebbek a

levélhordó: *levélhordó*^u-nak mondják, míg a szegényebb nép *poč-tár*-nak nevezi. Hal.

potka < magy. *potyka*. — Hal.

rács: léczből csinált polcz, a hová nyáron a kenyeret teszik < magy. *rács*. Ebben a jelentésben él egyedül, s magyar jövevény. A magyar szó szláv eredetű,

ráf: keréknek vaspántja < magy. *ráf* (német eredetű).

rajzuval: < magyar *rajzolni* (német eredetű).

rakás: garmada < magy. *rakás* (Nyr. 16 : 16) MUGSzót.

ránce (csak többesben, egyese volna *ránc*, *rañec*): gatyá *ránca* < magy. *ránc* (ném. ered.).

rejt (na *rejtách*): legelőföld < magy. *rét* (ném. ered.).

rejtés: béles < magy. *rétés* (A *rét* szláv eredetű).

?*ribezlja* < magy. *ribizli* (v. ö. slov. *ribez*, szerb *ribizle*. cseh *rybes*, *rybíz* t. *rybizla* < ném. *ribbels*, *riebsel* Matzenauer 294).

A magy. szó osztr. baj. *riebisel* (Dank.)-ből való; a tót szó is lehet egyenes német jövevény.

ríf < magy. *röf*, *réf* (ném. ered.). — Hal.

ríesés (másképp *ukovňik*): arató munkás, a ki részből (12-ed-ből stb.) dolgozik; cséplőgépek is, a melyek gazdáról gazdára járnak nyomtatni, ne *rís* (= részre) dolgoznak; ezen felül a *rís* jelentése: örökségi osztályrész stb. szemben a régebbi *tál*-lál (< ném. *theil*); < magy. *rész*, *részes*.

rigli: ajtó zár < magy. *rigli* (ném. eredetű).

roz < magy. *rozs* (szláv eredetű).

šalangov: rojt a ruhán, dohányzacskón, gyeplőn stb. < magy. *sallang* (német eredetű). A tót szó a *balangov*-féle szavak hatása alatt vált *ov* végűvé.

šalukátor: ablak fa-táblája < magy. *zsalugátor* (német ered., v. ö. osztr. *schalû* < magy. *zsalu* Mareta, a bécsi schotteni gym. ért. 1865-ről).

šarkam (jó lovakról mondják, hogy futnak, „ako *šarkani*“) < magy. *sárkány* (tör. ered. NyK. 21 : 126). — Hal.

še'táló^u, *šejtálov*: a pendelyesóra ingája < magy. *sétáló*. Nem tudom, a nép nyelve mennyire ismeri e jelentésben a szót, de a NySzót. ezzel a jelentéssel nincs meg. Az is lehetséges, hogy a magyar szó e jelentését éppen csak e tót nyelvjárásunk őrizte meg nekünk.

šin: vasuti sín < magy. *sín* (ném. ered.).

šintér (kutyapecér) < magy. *sintér* (ném. ered.).

širato^u, *siratov*: egy terület (szőlő kertek) neve; azt mondják, hogy itt vallamikor temető volt < magy. *sirató*. — Hogy e hely magyaroktól kapta nevét, minden kétségen fölül áll; s ki tudná megmondani, mért nevezték el ily meg, bélyegzően‘.

špitál < magy. *spitály* (ném. ered.).

šroʹf < magy. *sróf* (ném. ered.) — Hal.

šor: rend, < magy. *sor* (MUGSzót.).

sálás: tanya < magy. *szállás* (ugor ered.). — Hal.

sára: czizmaszár < magy. *szár*. — Hal.

sárca: vizityúk < magy. *szárcsa* (tör. ered. v. ö. Csag. *sariče*, ein kleiner raubvogel mit gelblichem rücken und aschgrauem bauche. Vámb. Csag. Stud.).

sarma: apróra fölvagdalt hús, káposztáslevélbe göngyölve < magy. *szárma* (török eredetű NyK. 8: 174, a törökből átment az oláhba is Nyr. 19: 410).

seckavágov < magy. *szecskavágó*.

sikšöv, gyakoribb *šikšöv* < magy. *széksó*, *szíksó* (v. ö. NySzót. 3., *szék*, *szík*: *natrun*). (A *só* ugor eredetű).

sejkeš: székes föld, a hova semmit sem lehet vetni < magy. *székés* (: *natrosus* NySzót.).

?*sirom* (*sirončok*): uti lapúnak a magja < magy. *szirony* (ugor ered.; v. ö. különben a csuv. *sěren*, tat. *sěran* Ethn. 4: 179). — Az egyezéshez szükséges jelentéseket azonban ki kellene egyenlíteni. Kétes egyezés.

surdík: keskeny kuczóféle hely < magy. *szurdék*, *szurdok* (NySzót.). — Hal.

surkállov: pipaszurkáló < magy. *szurkáló*.

?*tapša* < magy. *tepsi* török eredetű; v. ö. újgör. *τάψιον*, *τέψιον*, *τάψι*, oláh *tipsie* (Nyr. 19: 410, Matzenauer 418.) — Matzenauer ismer a tótban egy *tepsa* alakot; ezen át válhatott a tót szó *tapšá*-vá a magyar *tepsi*-ből; különben nem.

taracka: egy, a búzára ártalmas fű neve < magy. *tarack*, *taraszék*: schlangenwurz (NySzót. szláv eredetű?).

tátoš: mondják roppant csunya, házról házra járó férfi koldusokra, s ijeszti e névvel a kis gyermekeket; a babonásabb elem hite szerint nagy fekete felhőkből lovon szokott leszállni egy férfi s ez a *tátos* (garabonciás); < magy. *tátos* (v. ö. *tátos paripája* NySzót).

tapšuvat < magy. *tapsolni*. Hal.

temetov < magy. *temető*. V. ö. *cinterín*.

terkele (többes), *terkelica*: törkölypálinka < magy. *törköly* (ném. ered. v. ö. osztr. baj. *törkelen*, mit weinproben in torkel sc. bewirten Schmeller I. 620, Nyr. 10: 532).

túzok (csak Matzenauer ismeri. Hal.) < magy. *túzok* (csag. *tugdak*, Hunfalvay Magy. Ethn. 266; köztör. *tugdak* Ethn. 5: 23; török ered.). — Hal.

vakarč (és *bakaráč*): kis cipő, a melyet a dagasztó teknő oldalaira ragadt tésztából csinálnak < magy. dial. *vakarcs* (v. ö. NySzót. *vakarcs*: panis ex corrasis massæ reliquiis confectus Mat.). — Egy magyar dalban, a melyet többször citálni hallottam, gúnyolásképp a deákokra, *vakaró*-nak is mondják. Eredetere v. ö.

MUGSzót. s úgy magyarázandó, mint a *ripacs* (MUGSzót. 663), *huporcs* (MUGSzót. 114) szavak.

váraž, váras < magy. *város*. — Hal.

virastovat: 1. halottasházhoz „*virastuvat*“ mennek a rokonok, jó barátok, szomszédok, a mi annyiból áll, hogy éjjelig a halottas háznál szent énekeket énekelnek; 2. általában sokáig éjjel föl lenni < magy. *virasztani*. Ugor ered. — Hal.

vontatov: kisebb szerű búza, széna stb. boglyák. (Azért nevezik így, mert egy e célra készített masinán vontatják a szerűt, kazalhoz stb.; az elnevezés természetesen magyar s a tótok átvették, a nélkül, hogy ez igét is átvették volna); < magy. *vontató*. A TSz.² bizonyosan ismeri e szót e jelentéssel. Maga az ige átment a szerbbe *vontati* (Matzenauer).

žačkov (dohány-, pénz- stb.) < magy. *zsacskó* (német ered.?).

živám: < magy. *zsvány* (ismeretlen ered.) — Hal.

žombík: rétes helyeken kiálló gyepes hantocskák < magy. *zsombék* (ugor ered., v. ö. Ethn. 4. 192).

Ennyi az, a mivel a Halász összeállításaihoz pótlásul járulhatok. Ha megjelenik az egész TSz.², bizonyára még találkozni fog több magyar jövevény, a melyet fölsorolhatok, mert a tájszavak közül a kúntság szavai kerültek bele nyelvjárásunkba legnagyobb számmal. — Látható ezen összeállításból is, hogy ha a mi nyelvünkben sok az idegen, bizony mi is sokat adtunk és adunk folytonosan, mert a nyelvek élete a szókincs tekintetében folytonos, soha meg nem szűnő adás-vevés, csere-bere.

MELICH JÁNOS.

Kincs. Ez a szavunk nyelvemlékeink bizonyosága szerint eredetileg *kéncs*-nek hangzott (v. *kencs*-nek, v. ö. *mend* > *mind*). Eredetijét a perzsa s vele rokon nyelvjárásokban találjuk: újperzsa *ganž*, örm. *ganž*, szanszkr. *ganža*, óperzsa *gáža*. Ez a szó tehát más kereskedelmi szókkal együtt a perzsából jutott a mi nyelvünkbe. Érdekes, hogy a perzsáktól a sémi népekhez és a görögökhöz is eljutott: khald *genaz*, héber *kanas*; görög *gaza*.

SIMONYI ZSIGMOND.

Vogul szójegyzék.

M.

mā föld | erde B. *mō* K. KL. P. *mā* T. — hely | platz I.18. tájék | gegend I.63. *mā-lam* világtájék II.131. út, weg K. I.166. *mō-tärm* föld színe | erdoberfläche P. 19. *niilā mōn* négy részre KL. 6. *mā-nār-uj* földi giliszta | regenwurm I.163. *mā-tapriš* egér | maus I.163. *mā-γar-añt* mamut-csont II.112. — *māγum* nép I.8. *māγem* id. II.79. 129. (v. ö. *mām*).

mārejawé letelepszik | ansiedeln I.72.

ma'es ért, miatt | für, wegen III.421. *mas* KL. 8. *mas* P. 23. *moqs*, *mas* K. II. 239. id; — *āmki mas* magamról KL. 45. *am moqsām* irántam, ellenem | gegen K.

māγi dug, töm | stecken, stopfen I.18. *mγi* K. II.237. *moγi* KL. 31. *mγi* (tő: *māγ* —) AL. 76. *mγi* (tő: *māγ* —) P. 28. *moγi* T. 332. id; — felszúr | auf stecken II.309. *vitnē m.* vízbe márt | ins wasser tauchen I.151. — *maγintāli* (a br.) II.30. *ma'inti* (a br.) II.172. *moγemti* KL. 32. *mākht* elbujik | sich verstecken K. I.168. *mγumtaγti* belebuj | hineinschlüpfen, -kriechen K. II.225.

ma'il mell | Brust I.96. *mail* KL. III.485. *ma'il* K. II.233. *moul* T. 163.

māγiñ mézes | mit honig I.20. *mā'iñ* id. II.34.

ma'ir tuskó | klotz B. NyK. 22: 2. *māir* id. KL. 2. *kēr. ma'irēp ma'iriñ γāp* vas fenékbordájú fenékbordás hajó II.56. — *ma'ir jiw* görbe hátú fa II.91.

(*akwän*) *ma'itēli* összefűz | zusammenheften I.154.

maγ, *maγpā*: *mān-maγ* minő | was für ein AL. 59. *mān-maγpā* id. KL. 11. *āl-mān m.* valamilyen—von irgendwelcher art; *at-mān m.* semmilyen | keinerlei KL. 12.

maγti: *γūlpēt maγtsēm* hálómat kivettem | das netz auswerfen B. NyK. 22: 48.

ma'i mi | wir II.27.

mainit hasonló | gleich: *tul-pāñγw m. sēñγw* felhő borujához h. mámor III.288.

maj- B. *māj-* D. ad | geben. Sing. 3. sz. *māγ* B. *mēi* K.

mij KL. m̄ AL. m̄ji P. mou (fut.) T. — mikti KL. 33. miššenti II.143. id.

majruté szorít | drücken T. 306.

majt māj | leber II.179. mōt K. KL.

mak : mōjt mak jelpiñ mātū a regének tulajdonképváló (eigentlich) szent helye I.18.

māleji tapogat | betasten I.5. maléšli (a br.) I.130. NyK. 21: 362.

(ań-) maliñ l. ań.

maltip meleg (vōt szél) | warm III.55. 511.

mām nép | volk II.127. mōm id. KL. 5. — v. ö. māzum l. mā.

mañ kicsi | klein I.48. fiatal | jung II.260.

man mi | wir B. L. P. man K. māñ T.

man vagy | oder I.14. män id. KL. III.347. P. III.523. valjon II.81. — l. aman.

man : man sawit mennyi, hány | wie viel 334. — män mi, micsoda | was P. 12. mikép | wie KL. III.203. män-saut P. 12. män-sāt KL. 11. män-si AL. 61. mennyi | wie viel; män-maḡ, — maḡpā l. maḡ; män-sér milyen | was für ein P.12. al-män valami | etwas u. o.

mañ meny | schwiegertochter II.274.

manä minö, micsoda | was für ein, was; manä-sir id; m.-kēm mennyi | wie viel 334. — mänä mennyire, mint | wie sehr KL. III.349.

manéḡ mennyi | wie viel; m.-kēm id. 334.

manér B. mäner P. mändér KL. mi | was — minek, mi célból | wozu 354. valami | etwas P. 12. manér-sir minö | was für ein 334. nañen manér neked mi közöd hozzá 352. manér ātim akármi legyen; a mi csak kell | es sei was immer; was nur nöthig ist u. o. manéräi', manri' miért | warum 354. manériséntel mivel | womit II.117. — al-män l. al.

māñw 1) fejsze foka | schneide der axt: māñw-pāl életlen | stumpf III.13. šqurép-moñkhw id. KL. 27. 2) buzogány | keule nāl-m. nyíl buzogány III.360.

māñi gombolyít | winden AL. 72 mēñi bonyolít | verwickeln K. 398. mañimti göngyöl | einwickeln P. 15. maññti B. id. (de v. ö. puñkä samā maññtētā (a br.) fejét szemét lecsüggesztette I.6. 20.) — māñyati fölfordul | umwerfen III. 401.

maniñ l. ań.

manñti összezúz | zerschmettern III.29. ránt | reißen II.122. maneti szakít, tép | reißen P. 18. manenti P. 25. manemti I.41. III.91. manéšli B. mänemti K. II.237. mänéšli KL. III. 349. id. — māññti fölránt | emporreißen K. mēñemti id. T. 160.

mañsi vogul I.48. mañs id. K. I.179. mañšä vogulúl | vogulisch KL. 18. mañšēñēs K. māñšññis T. 319. id.

mańsik rěn farka | schweif des rennthiers II.112.

mansim šopér him fajd | auerhuhn III.119. *mansin* fajd III.379.

māńšē eltoppul | stumpf werden T. 307. *mānsi* id. K. II.223.

mant lapát | schaufel III.380.

mańtā göngyöleg | ballen III.210. 413.

mańtél 1) mentében, irányában | in der richtung; *üt-aš* m. a víz fölszine mentében AL. 60. — 2) gyalog *jāmiti* jár | zu fuss gehen 346. *mańtql* id. T. 320.

mańtēñ, *mańtīñ* 1) annyi ideig | bis: *pōlem* *zul* *pūt* *mańtēñ* míg egy jeges hal az üstben (megfő), annyi ideig I.111. közben | während II.207. folytában III.209. — 2) *tēlpā* *jāñyep* *mańtēñ* *sāt* egy ujult hold korabeli hét III.337. — 3) *ton-mańtīñ* hát pedig 356.

marā játékbáb | puppe II.204.

(*jol-*) *mārexti* alá merülget | untertauchen I.111. *marēxti*, *marēxtoqli* id. KL. 20.

marēm szorultság, szükség | bedrängniss, noth I.155. 138. — *mātā* *marmi* *jēmtes* a területe szűkké vált I.157.

mari szűkül | sich verengen II.135. megszorúl *lilitā* a lélekzete | der athem stockt ihm I.140. *jel-māri* id. KL. 11. — *marli* szűkít II.157. *marili* szükségbe esik | in noth gerathen II.402. *marapi* szűkít, megreked *gššā* *tāñyem* vékony utam III.300. — *marēm* - : *marēmanē* *sorjān* *zul* *tī* *maremawesū* mint szükségben levő pisztránggal, im szükségbe jutottunk (in noth gerathen) II. 160. — *marēmanē* *kātūn-nak* *marēmawēs* unatkozó kezünk ize meg-unatkozott (sich langweilen) II.207.

māri hisz, bizik | glauben, vertrauen AL. 72.

markāyā (dual.) szárnykarjai | die schwingen I.27.

maršāk l. *marš.*

mart dühös | wüthend III.405.

māsi B. *māsi* K. I.169 *māši* AL. 70. *māši* KL. 13. *meši* T 330. ruhát ölt | ein kleid anziehen; — *ta'il* *masēm* *qter* ruhát viselő fejedelem II.119. — *masili* III.382. *masēpi* I.119. III.409. *māsēpi* K. II.226; *masyati* I.140. *māškēti* K. II.227. *māškati* P. 15. öltözködik; *māsti* II.121. *māstili* II.28. öltöztet | ankleiden: *āñkwēlān* *zuritā* *māstēn* a fatuskó fölé ölt s d az ő alakját III.411. — *māsne* K. II.377 *mešne* T. 330. *māsne-khqr* K. I.169. öltözők, ruha | kleid.

māštēr mester | meister III.3.

mat B. *māt* K. L. valamely, valami | irgend ein, etwas — *akw'-mat* B. *ākw'-māt* K. KL. valamilyen, valami; *akw'-mat-ērt* B. *ākw'-māt-šit* egyszer | einmal; *mat-čqtpä* kicsoda | wer I.7. *mat-vajpi* minő, micsoda | welcherlei 335. *mat-namiñ* talán | vielleicht I.25. *māzum* *mat* *zum* idegen ember | fremder mann I.24.

matä-matä valamiféle | irgend ein II 213. *matä-kēnt* egy ideig | eine weile; mely időben | wann 341.

matélē talán, aligha | vielleicht, kaum 351.

matēr B. *mätēr* K. L. valamely | irgend ein *akw'-matēr* B. *āk'w'mäter* KL. I. *akw'-mat*; *mäter-püt* KL. 11. *mäter-püt-mätärt* KL. III.349. id; *nē-mätēr* I.1. *mät-r-oqt* K.II. 240. senki, semmi | niemand, nichts; *matēr-kasiñ* akármí | was immer; *m.-sir-mat* valamiféle. B.

mati megöregszik | alt werden I.152. *māti* id. K. 396. AL. 72. — *matēm ājkā* öreg ember I.35. 74. *mätēp khatēl* lenyugvó nap | untergehende sonne K. 396. *khotēl mätne ēl-poqt* nap nyugta előtt K.II.240.

maukim bögye | brüllend: *m. jūwlē tā sūlinte'it* b. rohannak visszafelé III.67.

mä ... l. részben *ma* ...

mä'inti, *mäyinti* l. *müyinti*.

mäist a mint | als: *tü jímēt-m.* a mint oda jött; *ākwe-m.* egyszer csak | einmal K. — v. ö. *āk'w'-mät-sit* KL.

(*äm-*)*mälä* ha, hogyha | wenn KL. 23. — l. *äm.*

(*päl-*) *mälemi* szétszakít | zerreißen T. 316.

mämä anya | mutter T. 164.

män: *khōrēm män il-urtilēm* három része (theil) osztom T. 324.

(*äm-*) *mäneñ* ha ugyan | wenn ja KL. III.347.

mänt 1) mentében, hosszában | längs K. 377. II.224. *mänti* id. — 2) át, keresztül | durch; *mäntēl* id. K. 377. P. 18. — 3) mialatt | während KL. 18. *mäntä* aközben | unterdessen KL. 16. *mäntēl* id. KL. 16. K. mialatt K. *mäntēñ* át | während, genau bis KL. III.349. — V. ö. *mäntēl*, *mäntēñ*. 4) l. *mōnt*.

mäntēm talán | vielleicht K. P. 23.

mär mi, micsoda | was, L. *m.-tämli* id. *äl-m.* valami | etwas; *at-m.* semmi | nichts KL. 11. *mär-mqs* miért | warum KL. 22. *märuy* id. AL. 62. KL. III.353 (*ā* l.); *mēr* id. P. 23.

märäu; *ujnē märäu-tail tēuñkwēn* (pass.) a medve szőröstül-bőröstül (s a m m t h a u t u. k n o c h e n) egyen meg KL. 26.

(*šoꝛl*) *märränē* mennydörgés | donner KL. 21. — v. ö. *miryiläli*, *mirritawē*.

mäsēy macska | katze K. *mišäy* id. T. 322. — *mišäy* T. 330. *mišäkit* (plur.) T. 158. 322. leány | mädchen.

mät nevetés | das lachen AL. 78.

mäkēs gyarló | schwach II.329.

mékēti megadja magát | sich übergeben T. 324.

mēn B. *mēñ* P. T. *mēn*, *mān* K. *min* L. (dual.) mi ketten | wir zwei.

mēñkw ördög | teufel II.146.

məsi kanyarulat | windung II.5. *məsi* folyóforduló AL. 65.
məsiñ já kacsaringós folyó II.184. III.268. *məsiñ já* id. AL. 55.

mēt bér | lohn: *mētiñ kät* jutalommal tele kéz | die hand
 voll lohn II. 403. *mēt-nē* szolgáló | dienstmädchen II.96.

mil mély | tief II.327. *tal-militné* ölnyi mélységre | klafter
 tief I.70.

mili: *khürém köpëka milqus* (pass.) három kopékát ígértek
 (adtak) érte KL. 47.

milpä süveges | mit einer mütze: *soräs-oysër milpä* fekete
 rókaprém-süveges II.321.

min l. *mën*.

mini B. L. *minü* T. *mëni* K. megy | gehen — *minili* II.136-
miniläli II.263. *minenti* I.121. *minmiti* I.55. *pal-minkäti* szétter-
 jed | sich verbreiten AL. 54.

mir nép | volk I.9. emberiség | menschheit I.154.

mir-üläli dörög | es donnert II.51. 131. *mirritawé* hirtelen
 dörög I.15.

miriñ dörgő, csattogó | donnernd, krachend III.153. 4. morgó
 | brummend II.199.

mis 1) tehén | kuh I.8 — 2) *ur-, vor-, vit-mis* hegyi, erdei,
 vízi tündér | bergs-, waldes-, wasser-fee II.277. 315.

mis halmos | hügelig III. 9. *viñir uj m. èntëp çot-pëstitä* vö-
 rös nyuszt halmos övét leoldja u. o.

mö ... l. részben *mā* ...

moç (tő *mojt-*) mese | fabel K. 361.

moçél kötés, görcs | knoten II.337. 59. *sorüi moçläñ kwol*
 arany kilincses ház | ein haus mit goldener klinke II.355.

moçëli bogoz | schnüren III.173. *moçëlti* megkötöz | bin-
 den II.337. — *jor-poultëp moçënlilëm* a gyalufogót tovább görbit-
 getem (?) III.303.

moçi, *moçi* magzat | sprössling II.369. — *birto kr.*: *mokëm*
 III.36. *moçin* II.419.

moysëñ moksunlazacz | moksun-lachs I.134.

mõitli fárad, kinlódik | sich abmühen K. 398.

mõjt rege | sage — *majt* id. T. 162. — v. ö. *moç*.

mõjti regél | erzählen, fabeln II.99. *mõjteni* id. KL. 45.

mõkti mászik | kriechen AL. 60.

mõkat khätël tegnap | gestern P. 19. — v. ö. *moçat*.

mõkë liszt | mehl K. 377.

(*sis-*) *mõksër* (hátán) pupos | buckelig III.146.

möl jószág, áru | vermögen, waare II.331. K. II.376. *mölëñ*
 zum vagyonos ember | reicher mann II.325.

möl 1) minap, régen, előbb | jüngst, lange vorher 341. *möläl*
 I.59. *mölëç* II.85. *mölëç* K. I.168. id; *möl ta'il* régtől fogva | seit

lange 341. *mōl γātēl-ta'īl* a már minapában is III.113. — 2) taval *tēli tēlen* | vorigen winter I.57. *mał tēl-tuj* taval | voriges jahr AL. 61. *mōlti* id. I.55. *molti* K. *molti* P. 19. id. — *molyat khotēl* (FK: *molkañt*) tegnap | gestern K. *małakhat, mała it'* id. T. 316.

mōl, -γē, -γāl a ház előrésze | vorraum des hauses K. 375.

mālē múlik | vergehen, vorübergehen T. 327. *mōlli* id. K. II.223. — *ām lum nou lunmē khangha-māqstīl* az én lovam a te lovadat megelőzte (zuvorkommen) T. 316. *raqtsmēl khaiteu, khot-khar mālē* fussunk versenyt, ki győz? T. 166.

mālēz gyorsan | schnell KL. 20. AL.77. P. 22. — *ti mōlayēl* ily gyorsan | so schnell I.71.

mōlēmi siet | eilen P. 22. *mālēmi* K. *mōlēmtaxti* id. I.71.

mōlsāñ maliczabunda | eine art pelz I.152.

mōltēz fegyver | waffe T. 159. *māltax* T. 158.

(*jel-*) *māltējāmi* fölmelegszik *tōrēm* az idő | das wetter wird wärmer AL. 78.

māltēp meleg | warm KL. 16.

māñ mony | ei, hode T. 158.

mōñyēlti körbe vesz | umringen I.119. — v. ö. *mūyēlti*.

mōñšēm inség | noth II.262. *mūñšēm* II.349.

mōñt B. *mont* K. *māñt* KL. régebben, előbb, minap | früher, jüngst 341; *añ-mōñt* II.129. *añ-mōñt* K. *mōñt-ta'īl* B. a minap | vorigesmal; *māñtē* régebben | früher K. P. *māñtēl* (FK: *māñtēl*) óta | seit K. — *māñtāñ* azelőtt | ehemals KL. III. 201. *āi-, ām-māñt*; *āi-māñtāñ* most, imént | jetzt, soeben KL. 16.

mōqrē idő | zeit K. I.167. *mōqrēñēs* késedelmezve, időt töltve | saumselig (adv.) K. 382.

mor 1) silány *āln* ezüst | gering II.364. 2) *m. vōr* rengeteg erdő | ein ungeheurer wald III.155 sötét erdő I.99.

mār lehellet | athem K. II.232.

mōrax sárga málna | himbeere III.134. 360.

mōri bolondság | dummheit, bagatelle I.18. közönséges | gewöhnlich II.74. könnyen | leicht (adv.) II.60. — *mārē* hiábavaló | unnütz P. 21. *mārāi* hiába, czél nélkül | ziellos u. o. *mārī* hitványan | unnützer weise K. II.233.

(*pul-*) *mōqri* bogyó-fürt | beeren-büschel KL. III.487. *mōriñ*, *mōrip pil* fürtös bogyó III.269.

mōrjām zombék | moorerde III.360.

mōrs alkalmas | geeignet III.74. *ta m. olyan* | solcher I.6. — *mōrsiñ sāt* kiszabott hét | ausgemessene woche I.35. *uj mōrsiñ nīl ētēñ* állatot megillető négy éjjeled III.57.

mārš kevésbé, kevés ideig | kurze zeit T. 319. *māršē* kevés, egy kissé | wenig, ein wenig K. III. 131. *māršāk* AL. 61. *māršākuv* P. 22. *māršāñ*, *māršākwen* KL. 19. *māršēkölē* K. 381. id; *māršāk*

kevés hija, csaknem | fast P. 23. *mārštän* kevés idő mulva, nem sokára | in kurzer zeit, bald P. 20.

mārt déli mő vidék | südlich gegend P. 10. *morti māḫum* má-dárköltöző vidék népe III.46. *mortim tārem* költöző madarak déli hazája I.28. *m. sām* tengertüli vidék | jenseits des meeres II.70.

morti mér | messen KL. 5. *mārté* id. T. 160. — *mārtés*: *taw kq̄tā mārtés* az ő kezéhez mért (angemessen) II.87. *mortés ḡātél* meghatározott nap | ein bestimmter tag I.136 alkalmas | geeignet I.37. *ta mortés* oly derék | so vorzüglich III.135.

mos betegség | krankheit I.165. III.3. *mostal* ép | gesund NyK. 22:50. büntelen | unschuldig III.50. *most* erőtlen | kraftlos KL. III.355.

mos, mosū B. *māš* K. *māš* KL. *miš, mēš* T. — *ig* | bis (postp.) *moš* egy keveset | ein wenig I.1. III.119. *ismét* | wiederum III.455. *m. ért* gyorsan | schnell — B. v. ö. *māřš*.

mošūā kevés | wenig I.162.III.119. *moššükwē* kevésbé I.164 *moššükwän* id. 328.

most sáncz | schanze II.331.

mōt B. KL. *mot* K. AL. P. *mqt, mot* T. *māt* AT. más, másik | anderer—*mōtén* id. B. KL. *mōt-mōt*; *mōtén-mōtén* egyik-másik | einer u. der andere; *mōténtā* másodsorra | das zweite mahl KL. 21. *moténta* AL. 62. *moténtāi* K. I.169. id. *motiñis, motēñis* máskép | anderst K. 382. *motēñis* id. AL. 61. *mōtít* másik II.122. *jövöre* | künftig III.321. *mōtāl* máskép 344. *mōtālē* mássá I.69.

moť *khatél* tegnap | gestern; *moť-ūt* tegnap este | gestern abends AL. 60. *moto-khqtél* KL. 16.

mowél l. *mūřel*.

mowēš ruha | kleid P. 10. *kwärt-m.* fehérnemű | weisswäsche P. 13.

(*laḡwē-*) *mōknām* szétágazó (*lōñkh* út) | sich verzweigend K. 376.

mūřel körül | rings herum (postp.) 340. *mowél* id. III.83. — **Igek.** *mūřel-jāmiti* körüljárkál.

mūřélti megkerül, körüljár | umkreisen, rund herumgehen I.135. II.129. *mowélti* id. III.76.

mūřinti nevet | lachen I.146. *mā'inti* K. 397. *māñti* KL. 15, id. *mōwélāli* mosolyog II.285.

muj vendég | gast III.339. *moj* vendégség | gäste K. II.227. *moj puñk* násznagy | verlobungszeuge II.248.

mujili vendégeskedik | zu gaste sein II.157 *mujli* id. II.7. 262. *ajándékoz* | schenken II.13. *mujlęptaxti* egymást megvendé-gelni II.157.

mujlęp ajándék | geschenk P. 27.

muł igézet | zauber II.417. *mułtēm* igézetes (adi). u. o.

mūlati füstölög | rauchen III.120.

mul vendég | gast I 75. II.125. *m. pāl* vendégrekesz | gastzelle I.33. II.284. — *moleñ* vendégrekeszbeli K. II.239.

mul nyer | gewinnen P. 28. *kwän-multi* eljátszik | verspielen P. 14.

mul múlik | vorübergehen AL. 61. — *mulnä* (postp.) -ig, *multaig* | bis KL. 17. *mūlnäi* id. B.

mulñ vit halsereges víz | fischreiches wasser I.133.

(*layw-*) *mūti* körüljár | rund herumgehen P. 16. *layw-mūti* id. K. 376. — *mület*: *soq soqr m. khom* hét világot körüljáró férfi K. II. 376. *mūtenén söut* a mint körüljáród K. II.377. *mūtiän-mänt* miközben ők ketten megkerülték KL. 18. — V. ö. *mūyēlti*.

muñēm izzadság | schweiss III.469.

muñkēlti göngyölt | wickeln III.513.

muñmentaum (pass.) izzadok | schwitzen P. 25.

mūrēñ czölöpös | mit pfählen II.331. kerek | rund III.405.

mūri alámerül | versinken I.160. KL. 17. (*u. br.*) *mūrmi* id. II.96. *mūrsi* buvárkodik | untertauchen I.160.

muś kis | klein — *muśuy* kisebb, *muśis muś* legkisebb T. 320.

mūs, *mūšēy* B. *maś* K. szerint, -ként: *ti-m.* így | so; *yum-m.*, *yumle-mūšēy* hogyan | wie; *mūšyel* helyesen | recht I.70. *mūšyelä ti* ez a rendje, módja 349. — *äk-maś* egyszerre, hirtelen | auf einmal, plötzlich K. *tokh ūlnät maś* a mit így van K. I.170. *khom-maś* emberként | als mensch K. III. 131.

mussi mosolyog | lächeln P. 22.

mūsti tetszik | gefallen K.

mūstaxti kinlódik | sich quälen AL. 61.

mutrā bűvös erő, fortély | zauberkraft, kniff I. 11. II.61.

mutrā-sätmil megrottás ellen való istenidézet II.372.

N, n.

nax (tő: *nāñgh-*) a kelepce kifeszítő fapeczke | stellnagel P. 9. *nā'ir* nyereg | sattel II.327.

nāywi kopácsol | picken, hauen III.293. *nōkhwi* orrával csipeget K. II.227. *noghi* AL. 69. — *nāyweśli* III.92 id.

(*nuñk-*) *nāirēyti* fölnyergel | satteln P. 15.

1. *nāj* B. *nāi* K. *naj* KL. 1) asszony, fejedelemasszony | frau, fürstin — *nāj-sāñin* asszony-anyak II.134. gazdaasszony | hausfrau KL. III.355 — 2) istennő | göttin — *nājin* II.131.

2. *nāj* 1) nap | sonne I.44. II.61. — *nai* id. P. III.523. — 2) tűz | feuer — *nāj-jiw* tűzi fa II.143. *nāj-γūri* tűzi szerszám II.179. — *nājin* napos I.44. tüzes I.8.

ñajt-yum samán II.374.

1. *nak* 1) fok | stufe I.138. — 2) vég | ende: *jamés nakné pattawän* jó végre fogtok jutni I.10 *jamés n.* szerencse | glück I.137. — 3) íz, tag | glied: *kätém-nak* kezem íze II.289. — 4) rét | falte: *at nakpä nakēñ šeskän* öt rétfü rétezett kendő III.421. — *akw-nakēt* egy részben | theilweise I.13. — *noç* íz tag T. 155. — v. ö. *näk*.

2. *nak*: *pilä nakä šunññ tūw* bogyó termésében bő nyár III.255. — *pilä nakiñ tūw* bogyó érlelő (reifend) nyár III.494.

3. *nak* vétség | vergehen II.388. baj | mühe, plage I.5. *nakép* kárhozatos | unglück bringend III.225.

nakaši: *n. taryñ saw suj* csemetefenyős sok berek | viele heine mit fichten-setzlingen III.278.

ñaki tapos | treten I.84. *ñazi* id. AL. 78. *nākhi* id. K. 399. *ñākhi* ráhág P. 17. — *nāktälti* letapos II.337 *nāçtēmti* id. III.225. *ñoqklayti* topog | stampfen KL. 12.

1. *nal* (igek.) 1) a víz irányában befelé, folyó irányában lefelé | wasser-einwärts, fluss-abwärts: *khul nal-taräti* a hal a kisebb folyóból a nagyobbba ereszkedik P. 16. — 2.) le | hinab, hinunter: *nal-va'ili* leszáll 337. *nal-šunšēm* letekintek KL. III.347. *nal-vorti* letaszít P. 16. — *mir nal atyate'it* a nép a folyóhoz gyülekszik II.207. *nal tāle'it* fölszállnak (a naszádra) | hinaufsteigen II.207. — *nalü* beljebb II.266. — v. ö. *nalēm*

2. *nal* nyél | schaft, stiel, heft I.151. *näl* id. II.257. P. 14. *nél*: *khausantnē n.* írótok T. 330.

ñal l. *ñol*.

ñäl nyíl | pfeil B. *ñäl* KL. *ñäl* P. *ñöl* K. id. — *tērēn-ñäl* kór-ság kinja | die pein der krankheit B. II.349.

ñäl csapda | falle III.17. 87. fajdtör III.368.

nalēm lenn | unten, n. *çujēs* lenn a vizen feküdt II.83. *n. çultçinte'it* lenn himbálódnak II.203. v. ö. KL. III.347. *nalmi jārīs* lent lévő folyócska II.176. — *ñälm-päl* T. 311. R a g. *nalēm*, ~ *it*, ~ *el* 337. *ñoqlmēn* lenn a folyónál, tűznél K. 375. *nālt* id. AL. 60. *nal-wä*, ~ *wäl* B. *nālwē* K. lefelé a parthoz, folyóhoz; *nālwē* id. II.265. *püt nalwä ti tarätilmēn* fazékat a tűzre (auf das feuer) akasztunk II.33. *ñoçi nalwä ti pētīlēmēn* húst az üstbe (in den kessel) aprózunk u. o. — *nalü* B. *nālu* K. 1) le a vízre *jamés ment* II.95. *n. repititā* beleveti a vízbe I.154. — 2) le (igek.) *ñäl tū nalwü sänçwäsi* innen oda le-ugrik II.213. — 3) be | hinein n. *çulñ-taytsemēn* bellebb (weiter hinein) bocsátkoztunk II.266. *nalü pal-tētā* tűzbe vetette I.13. — *nalü-kē patnū* ha kardomhoz jutna ill. ha beleesne (kard az összefüggésből!) II.148.

ñälēmti nyal | lecken AL. 77. *ñālentī* id. K. 396. *ñāljōaļi* egyet nyal u. o.

ñali nyom | drücken P. 22. — v. ö. *ñolenti*.

- nálijí* nyelv | schlücken K. 373. *nálti* id. — *šám-náletkati* nagyot nyelve megfulad | ersticken P. 22. — v. ö. *néleji* T. 330. *nálimän* negyven | vierzig B. *nälmén* K.
- náliñ-varsiñ* *suj* zörgő, ropogó zaj | rasselndes, krachendes geräusch NyK. 22:51.
- nalkän* *zul* hering II.160. *nälék-zul* id. III.134.
- nältép* fűrészorru buvárkacsa | tauchente NyK. 22 : 49.
- nam* B. *näm* D. név | name — *namiñ*, *nämëñ* neves, hires, jeles | berühmt, vorzüglich — *namël* szándékosan | vorsätzlich 346.
- namëji* nevez | nennen II.154. *namejãli* III.158. *namti* I.4. id.
- námék* puha | weich III.287. 439. puha ágy III.278.
- námér* sűrű | dicht I.89.
- nampér* : *χis-n* fővényszem | sandkorn II.26.
- namsi* AL. 64. *namt* KL. III.353. — I. *nəm* . . .
- nañ* B. *näi'* K. *näu* KL. *näi* AL. *näi* P. *nou*, *nü* P. te | du.
- nañ* kenyér | brot II.87. — *noañ* K. *nään* KL. 6. id.
- nāñk* vörösfenyő | rothtanne II.120.
- nāñki* látszik | es scheint II.89. *nāñkpä* látható | sichtbar III.273. *nāñkilëñ* éleslátó | scharf sehend II.335. — *nāñki* KL. 25.
- nāñkläsi* vörösfenyő erdő | rothtannen-wald II.381.
- nañrä* hatalmas | mächtig II.4. 101. III. 4. 153.
- nāp* 1) batyú | bündel III.341. — 2) batyútartó | packsack I.109, — *nōp* KL. III.353. K. 378. id.
- nāp* jávortulok | elen-farren III.298.
- nāpi* sülved, elmerül | sinken AL. 72 *nopi* P. 17. *nāpmiñ* bukdácsoló II.2. (q br. III.189.) *napmiñ* I.131. *nāpëmti* lecsüggeszt *sipä* nyakát | hängen lassen I.84.
- naprëjawë* átázik | durchnässt werden III.295. *naprëjãxti* id. III.343. — *näprëjãxti* id. KL. III.203. *näprëjawë* (pass.) lucskos lesz KL. III.355.
- nar* bűn | sünde II.462. — *nariñ* bűnhődéshozó | strafe bringend III.507.
1. *nār* mocsár, láp | sumpf III.121. 267. *nōr* id. K. II.235.
- nār* sár | koth T. 313.
2. *nār* B. *nār* KL. *nār* P. *noqr*, *noär* K. 1) csupasz, meztelen | nackt: *nār kät-sqr* csupasz kéz-szár III.235. *nār lãmtël* meztelenül K. 19. P. 10. *nārñë* KL. 6. *noarnë* K. I.169. id; *nār aχwtës* kopár kő | ein kahler stein II.192. — 2) nyers *kër* vas | roh eisen II.331. zöld *jiw* fa | grün III.87. *pom* fű KL. 30. — *noqr-vuj* idei csikó | heuriges füllen K. II.229. — v. ö. *nāri'*, *nārëχ*.
3. *nār* csizma | stiefel II.122. *nār* bocskor | riemensschuh AL. 56. — *nārä* id. I.17. *nōrä* id. K.
- nārëm* váll | schulter I.43. csipő | hüfte I.43. III.515.

nārēp torlaszoló fa | schlagbaum II.333. ajtó támasztó II.293.
nārēptälti torlaszol | verbarrikadieren II.333.
nāri szablya | säbel II.14. 33.
nāri: 1) *ńol-*, *pal-* *nārġä* orra-, füle czimpája | nasen-, ohren-knorpel I.17. 2) gyöngéd | zart I.138. *nāri* KL. III.345. *nāre* II.279. id.

(*pal-*) *nari* szétfeszít | ausbreiten III.293. — *nāri* erőlködik | sich anstrengen K. I. 167. 168 tol | schieben T. 310. — *nāriti* 1) taszít | stossen III.454; tol II.271. *nāriti* id. II.56. *nāruti* id. T. 312. — 2) *kātä n.* kinyújtja kezét | die hand ausstrecken I.31. *ilē-nārāti* id. P. 13. *nāriti* id. AL. 64. *nāremti* id. III.231. *narmati* beront | hineinstürzen I.50 — *nāritayti* tolja magát *nalu* le a vízre II.95. *nārġāti* id. AL. 54. *nārēkhti* ladikot tol | den kahn schieben P. 10.

narmä husállvány | fleisch-ständer KL. 14.

nārmē kopaszodik | kahl werden 348. *kwän-nārmēs* csupasz lett P. 14.

(*kwon-*) *nārpti* kirekeszt | ausschliessen II.87. — v. ö. *nārēp*.

nārsi csúszik | rutschen P. 17.

narti l. *norti*.

nasiñ: *turi tġulēp n. pġāś* turujzas szárnyal tollazott (b e f i e d e r t) nyíl III.523.

nāsmāp-tġr szemfedő | leichentuch III.421.

nat l. *nāt*.

nāti B. *nēti* KL. P. uszik | schwimmen II.211. *nōtau* (pass.) id. P. 25. *nātauwē* id. III.497. usztat | auf dem wasser fahren II.81. *ladikázik* | kahn fahren III.498. — *nātilāwē* II.137. *nātēltāli* II.184. usztat.

nati illeszt | anfügen II.295. 329. III.279. 417. — *nātēpi* id. KL. 28.

nāulkkġtē l. *nāwli*.

naur csikó | füllen KL. III.355. — v. ö. *nāwēr*.

nāurēm gyermek | kind — *nāurēm* id. I.70. *nāurēmakēm* (dim.) III.456.

nāusi l. *nġwi* I.29.

nāwēl: *n. sipā siteñ sġut* gyökérrel (mit wurzel) ívezett íves bődöny III.293.

nāwēñ kal pipegő hang | piepende stimme II.337. — v. ö. *nġwli*.

nāwēr csikó | füllen I.43. *nāwēr-voj* III.221. *nāor-vuj* K. II. 228. *nāwēr-pi'* I.43 id. — v. ö. *nāur*.

nāwlék zsenge | zart III.4.

nāwli üldöz | verfolgen I.12. II.22. *nāwliti* id. I.7. üget | traben III.11. 67. leüt | herabschlagen: *sipā nāwlenē sari ulēm* olyan

mély álmom, hogy a nyakunkat le lehetne ütni II.38. — *nawli* II.136. 189. *nawliłati* II.194. *nawélyati* II.96. üldöz; *nawélyati* (a sic!) nyargal üldözve I.119. *nawlkhaté* id. T. 313. *nawli* II.66. — *ul voss nawlawé* ne erőlködjék | sich anstrengen II.310. — v. ö. *niuli*.

nawriji kijátszani | hintergehen II.129.

nä ... l. részben *na* ...

(*ju-*) *näze* orrával betör | mit dem schnabel zerbrechen T. 308. — v. ö. *näwi*.

näx: *äk näxém* egyedül | allein KL. 21. *näxät poñkél* id. P. 11. *näxkánt* id. K. 386. *äm näxémté* stb. AL. 62. *näxte jaw* egyedül álló fa | alleinstehender baum K. 386. *n. läx loattén* mondj egy szót K. u. o.

nä'i nedv | saft III.267. *näi* KL. III.349.

näxém kopolytú | kiemen KL. 46.

näixtaxawé (pass.) hájasodik | fett werden KL. III.349.

näirís erősen | stark (adv.) KL. III.201. — *näürs* id.

näjar l. *näjer*.

näk 1) lépcső | stiege II.409. — 2) *sät näkpä näkiñ kwolké* hét szobájú szobás (ill. hét tagú) házacská | ein häuschen mit sieben zimmern, d. i. abtheilungen II.38. — v. ö. *kit näkep, näkeñ* két minőségű | zweierlei K. II.223. — l. *nak*.

näkw: *näkwä posi jgmés tá'ilém* színe fényes jeles ruhám III.533. — *näkwéñ* sima *núj* posztó | glatter stoff KL. III.355. *nakwiñ núj* fényoldalas posztó | glanzfarbiger stoff III.210.

näléwäl hitvány | wertlos K.

(*nukh-*) *nälti* nyélbe üti *jäpt* a kést | das messer in den heft einschlagen AL. 78. — *nuñ-nälti* id. T. 309.

nämti nevezget, szid | nennen, schelten T. 158.

nän miért | warum K. 387. — *nin* T. 324 (F.T. in) id.

nä-nér mi, micsoda | welches, was K. 370.

näntsati rénünő | renn-kalb II.49.

när-jiw tolórúd (a ladikon) | schiebstange KL. 45.

när gyűlölet | hass: *näri' víwén* meggyűlöltetel ill. gyűlöltre vitel I.12. rossz néven veszi neked II.156. — *näriñ* 1) átkos | verflucht II.409 — 2) szentséges | heilig II.263.

1. *när* hab | schaum II.36. — *näriñ* (adi.) II.30. 310.

2. *när* karcsú | schlank II.196.

när mi, micsoda | welches, was K. 370. *när* id. T. 166. *närné khoji* mibe kerül | was kostet es? K. *när-mas* miért | warum K. 387. *när-šqu* hány, mennyi | wie viel T. 166. *när-šqu-por* hány-szor | wie vielmal T. 323. — *nér* miért | warum T. 323. — v. ö. *né*.

närék puñkpä termetes (?) fogú | mit ansehnlichen (?) zähnen III.93.

närepi ingerel | hetzen I.115.

- näri* öröl | mahlen P. 27.
näriti szűr | durchseien K. 377.
närtmäti megragad | anpacken II.60.
närtäp *zum* összehuzódó férfi (a medvéről) | ein kauender mann (vom bären) III.142. 243.
näs csáklya | hacken I.98. *näs* id. AL. 62. — horog II.57.
at näsüp näsän kätlä öt horgú horgas kezecske III.275.
näsän izletes | schmackhaft I.87.
näsi kötöz | binden P. 15.
näürä erős | stark; *näürs* erősen (adv.) KL. 18. — *näüris* nagyon | sehr AL. 61. — v. ö. *näüris*.
näüremtäxti erősödik | erstarken AL. 54.
näwi koppaszt, kiczibál | zupfen P. 29.
 1. *nē* nő | weib — T. *nī* — *nēyiñ* nós; *nētal* nőtlen.
 2. *nē* (tagadó szócska): *nē-mat-xtäpā* senki niemand; *nē-mäter* semmi | nichts B. — *nē-nē* sem-sem K. 385. *nī-nī* id. T. 322.
nē mely, mi | welches, was; *khwqn-nē* kicsoda | wer; *nē-sēr* minő *nē-sēr-när*, FK. *nē-sē-när* mi, micsoda; *nē šou* mennyi | wie viel; *nē-nē* mi, miért | was, warum K. 370. — *nē-koqrēx* miért K. 387.
nēlti vár | warten KL.III.489. — *puñkhēm kwonā nēltslēm* fejcském kinyújtottam | hinausstecken III.312. — 1. *nēli*.
*nēj-*köt | binden — *nējseli* NyK. 22: 51. *nēyēmti* kötöz II.107.
nēimti KL. 32. *nēimäti* I.10. *nēisi* KL. 32. id; — *nēikti* hozzáköti magát | sich anbinden AL. 64.
nēi'-at még nem K. 385.
nēili, *nē'ili* B. *nēili* K. P. *nē'ili* K. *nēili* P. III.525. 1) látszik | sichtbar sein I.135. előtünik | hervorscheinen P. III.523. fölbukkanik | emportauchen I.1. — 2) érkezik | ankommen I.6. II.81. 193. 261. *kwon n.* kijön | herauskommen I.8. *nēilēnē xtätel* kelő nap | aufgehende sonne II.134. *lilin nēilēs* életed megmenekült | dein leben ist gerettet I.20. 68. 70. — *nēilāli* jelentkezik | erscheinen II.198. *nēilēpi* id. P. III.523. K. *nēltsawē* id. II.129; *nēltxati* id. II.89. fölnéz | hinaufsehen III.439; *nēlti* eltüntet | verschwinden lassen P. III.525. eljut, megérkezik | ankommen K. II.240. *nē'ilti* szemügyre vesz | in augenschein nehmen, beobachten III.508. *nēltsi* kinyujt ill. mutat III.312 (l. s. v.); *nēilkhāti* találkozik | sich treffen K. III.128. — *nēuli* kijő T. 159. *nēli*: *khätel tar-nēli* a nap feljő AL. 79. *pun kwän-nēlāti* a szőr kihull | die haare fallen aus P. 14.
nēl szárító bak | ein gestell zum trocknen KL. 5. *n.* *sir* kereszttrúd | querstange u. o.
nēl l. *nāl*, *nol*.
nēleji l. *nāliji*.
nēlm nyelv | zunge I.5. *nēlēm*, *nēlmē* id. P. 9. — *süp-nēlmtal*

szótlan | sprachlos; *sūp ātim, nélm ātim* id. I.5. *ulā nélmä* tűz lánaja | flamme I.45.

nēlti l. *nālti*.

némás német | deutsch; *n. lēnkér* vakondok ill. német egér maulwurf III.148.

nēn-at még nem | noch nicht K. 385.

nēpek írás | schrift I.75. papír | papier KL. 3. *n.-lqmt* papírdarab II.117.

(*älä-*) *ner* valamely | irgendwas T. 166.

nērāspi-uj-ērret medvebosszú énekek | lieder über die r a c h e des bären III.441. — v. ö. *när* 2.

nērēmti elragad | rauben K. II.222.

nērtēz istengyertya: *ti nānk-p' jamēs n. xqsit* ezen vörös fenyőcsemetéből álló szép istengyertya hosszában II.327.

ness csak | nur II.91. csak úgy | nur so I.12. III.64. ingyen | umsonst 350. szinte KL. III. 493. *ness ālnē* békében, üresen lévő | ruhig, leer III.143; 513. *n. tēlem* magától termett | von sich selbst gewachsen I.38. *n. ātim* nem egyéb I.44. *n. suū* közönséges jószág | gewöhnliches gut I.134. *n.-pēt tox jāli* azon czél nélkül (ohne ziel) is utazhatik II.207. *n. jāli* minden különös ok nélkül (ohne besondere ursache) meghal 350. *n. lūtūē* mozdulatlanul (ohne sich zu rühren) álló I.84. — *nēsē* P. *niss* T. *noss* KL.

nēwi tép | reissen AL. 76. — v. ö. *nāwi*.

nēwēr borju | kalb III.298. — v. ö. *nāwēr*.

nī... l. részben *ne*...

1. *nīz-vuj* nyű, féreg | made, wurm K. 362. — v. ö. *nīnk*.

2. *nīz* vörösfenyő | rothtanne K. I.171. — v. ö. *nānk*.

nīzlās vörös fenyő KL. 30.

nīzpe jū fenyőág | tannenzweig P. III.539.

nīji nyúz | schinden K. 401. *nīzw* P. 14. — l. *nóji*.

nīlā négy | vier.

nīltān-puñk a veres sziklapart teteje II.56.

nīlu negyven | vierzig T. 159.

nīmvirš csuszó-mászók | gewürm I.163.

nīn l. *nān*.

nīnk nyű | made NyK. 23: 362.

nīr vessző | ruthe I.23. ág | zweig KL. III.349.

nīri tép | reissen AL. 72. *nīrāsi* ránt I.163. II.100. *nīrmiti* id.

II.83. *nīrēmti* elragad | rauben I.18. II.93. KL. III.487.

nīs (tő: *nīns-*) haltej | fischmilch K. 362 AL. 55.

nīs medvefog | bärenzahn — *nīspā* I.117. III.335. *nīspā* KL. III.349.

nītēp wanném szülő erdőm | der wald, wo ich geboren bin KL. III.345.

niuli üldöz | verfolgen KL. 20. AL. 70. *niulkänti* AL. 69.
niwqléxti AL. 77. id. — v. ö. *nawli*.

no ... *nq* ... l. részben *na* ..., *nu* ...

nq̄yer czirbolyatoboz III.205. II.183.

nq̄xi sántit | hinken AL. 70.

noyi hús | fleisch II.33.

noyor mi | was, welches T. 166.

noys nyuszt | marder I.5. nyusztbőr | marderfell I.31.

säme nq̄xitepti megfojt | erdrosseln K.

noyta erdei tűz | waldfeuer T. 163.

1. *nokhti* látszik | sichtbar sein KL. 15.

2. *nokhti* unszol | aneifern K. II.237.

nqi igen, nagyon | sehr T.

najér fejedelem | fürst K. II.232. — *nqér* AL. 70. *näjär* T. 165.

nol nyolez | acht III.419. — *nol-sqt* nyolezvan | achtzig III.502. *nol-sot* K. *nqlqllu* T. — v. ö. *nallqaw*.

nol B. *nql* K. T. *nol* KL. *nal* AL. 1) orr | nase. — *nol-tus* arcz | gesicht KL. 13. *nqli-som-ém* id. T. 307. *nal-tälläk* orrezimpa | nasenknorpel AL. 55. — *nol-kwali* kötőfék | halfter II.112. — 2) fok | das cap II.136. 96. *ur-nol* hegyfok | vorgebirge II.209. *qarä n.* ritkafajú föld II.96. — *jä-nel* (illeszkedve!) folyó forduló partja, folyófok | flusswende AL. 55. — 3) hegy | spitze *séri-n*; *jüntep-n.* kard, tű hegye | degen-, nadel-spitze K. II.223.

nqléx vékony (*turpä* hangú) | dünn II.29.

noléxtaxti viaskodik | kämpfen, streiten II.20.

nolém säs nyári nyirhéj | sommer-birkenrinde II.52.

nolenti nyomkod | drücken, pressen I.60. 121.

nqli kigyó | schlange I.80. II.323. *noli* AL. 55. *nqlu* T. 314. id.

nallqaw nyolez | acht B. *nallqu* K. *nollou* KL. *nqlalu* T.

nolt alacsony *turpä* hangú | mit tiefer stimme III.316.

nq̄lt csekély | wenig: *tépä vitä n.* étke, vize cs. III.341. KL. III.355. — *n.* *turpä turiñ rq̄ñy* éles (?) hangú, hangos kiáltás | ein scharf (?) klingendes geschrei II.11. — l. *nolt*.

(*khwt-*) *nq̄ltqas* (pass.) megkoszosodott | aussätzig werden K. — v. ö. *nulém*.

nolaji összenyom | zusammendrücken III.456.

nqmértké tojás | ei T. 308.

nqmi gondol | denken III.80. *nqmélmati* I.15. *nqmsi* III.120. KL. 8. K. I.167. *nqmsiláli* II.41. id; *nqmsaxti* gondolkozik | nachdenken I.160. *nomsaxti* id. K. II.224. — *il-nqmélmaté* elgondolkozik, búsul | grübeln, sich betrüben T. 307.

nqmt (*nqmét-né* III. 55.) gondolat, elme | gedanke, verstand I.5. T. 160. vágy | sehnsucht II.301. szándék | vorsatz T. 160. —

namtém xulilalém megsajnáltam (tlk. elmém fölemelkedett) | bedauern II.187. — *nqmtiñ* elmés, okos | klug II.41; I.137. III.266.

nōn női szemérem | weibliches geschlechtsglied: *lo-nōn* lópéra K. II.228. *nōn-vōnghé* — *pū-oqampe* lyukfi-ebek P. III.523. *ta añkwä nōni'* (káromkodás) I.26. — *nān* K. II.236.

nqnméji megindít | bewegen II.369.

nōnsi nyúlik | dehnen AL. 74.

nqosté l. *nqwi*.

nopāti fölfüggeszt, fölnyársal | aufhängen, aufspiessen KL. III.353.

nqpi mázol | schmieren II.211.

nōr dió | nuss AL. 78. *czirbolyatoboz-mogyoró* | zirbelnuss AL. 74.

nq̄r hegység | gebirge III.323. Ural I.12. 129. *nq̄r-oxwtés* sziklakő | fels KL. 20.

nor gerenda | balken II.291. III.96 *nq̄r* id. K. AL. 70; *nor* nyárs | spiess T. 159. *nur-jiw* id. I.97 II.113. 172.

nq̄rēx zsenge | zart II.274. — *nq̄rjai* vékony zelnice | dünner traubenkirschbaum III.455. — v. ö. *nq̄lez*.

nōri akar | wollen AL. 72. — *nq̄ri* id. K. II.226. óhajt | wünschen K. II.378.

nōri csúszik | rutschen 344. — *kwon-normiti* kimászik | hinauskiechen III.417. — *normän* kuszó III.48.

nori összezúz | zermalmen II.23. *norsi* id. II.108. — *nori* *uj* szorongató állat III.154. *norän*: *sis noränél* *noréstü* háztúzással zúzta széllyel II.23. hátszorítással II.108. — *nq̄ri* törik | brechen K. 376.

(*supi*'-) *nq̄ri*' (tok) porczogója | knorpel III.499.

*nq̄ri*li hemzseg | wimmeln I.31.

norma (deszka) állvány | gerüst III.55. — *axwtés-normä* kögát | damm II.176.

nortēx híd | brücke K. 362.

norti terít | bedecken I.45. *kiterít* | ausbreiten III.428. *narti* abroszt terít | aufdecken AL. 56. *nortzati* teritődik, oda hatol | sich ausbreiten, eindringen II.362. — *nortmän*: *vijir qlät n. mākwe* vörös színnel borított (ü b e r d e c k t) földecske III.7.

noss l. *ness*.

nq̄sēñ ízletes | schmackhaft KL. III.351. — l. *näsän*.

nq̄t B. *nat* KL. P. kor | zeit, alter I.129. élet | leben I.137.

nq̄tiñ: *élēm-xq̄les n. tārēm* az ember idejebeli világ II.35. 179. stb. — *nq̄tpalit* mialatt | während II.295.

nōti segít | helfen K. II.228. *nq̄ti* id. AL. 72. T. 327.

nq̄tmi megkorosodik | altern I.149.

nq̄u rekettyefűz | bachweide KL. III.355.

nquzati stb. l. *nowi*, *nqwi*.

nowl KL. 20. *nqul* P. 22. *nqwel* (*nqwlä* B. I.58) hús | fleisch.

nowé miatt, következtében | in folge dessen, wegen K. 387.

KL. 22. *nūwéné* id. B. 354. — *sām nquné* szeme láttára K. I.172.

nquré erős | stark K. II.232. — v. ö. *nāürä*.

(*nqkh-*) *nourémi* megerősödik | erstarken K. 374. — v. ö. *nūrēmti*.

nowté egymás közt | mit einander : *ēkw^c-qñšuz n. loqyata* az öreg ember s a felesége egymás közt beszélgetnek K. I.166. — l. a k ö v e t k e z ő t.

nowäm, *nowän* stb. egymás | einander : *mēn nowämt vēkhtěsmé* mi egymást megláttuk P. 12. *nowäm-pēs jērptaxtimēn* egymással szeretkezünk KL. 22.

nqwéltawé (pass.) izmosodik (*nqwlä* a husa) | kräftig werden II.102. *nqwélayti* birkózik | ringen P. III.523.

nowi tép, gyomlál | reissen, jäten K. 402. — *nūwi* kopaszt | rupfen T.331. — v. ö. *nāwi*.

naw- hozzáfog, kezd | beginnen K. 402. praet. *nqusi* K. II.238.

nqosté K. II.237. — *nqostém* kezdve T. 336 *nqukhoté* id. T. 159. 138.

nqwi B. *nowi* K. KL. (*nowi* mozgat, érint, bánt KL. 34).

1) mozog | sich bewegen. — *nqwési* nyüzsög | wimmeln I.156;

nqwésäli I.25. *nawlenti* ficzkándozik (a hal) | herumspringen AL.

61. — *nouli* hajlik | sich beugen K. — *nowmi* megmozdul I.10;

nowmti II.261. I.31. *nowmäti* I.10. indul, halad | aufbrechen, fort-

schreiten. — *näusi* rezeg | zittern I.29. *nqusänti mā* reng a föld |

die erde erbebt I.61. — *nowémtépti* (kissé) megmozgat II.51. 247.

nowi id. K. *nouti* (*n!*) id. KL. 34. *nquti* hintáztat | schaukeln

AL. 60. *nqutép jū* rezgő fa P. III.523. *nouti* fárad (ill. mozog) | sich

bemühen T. 322. — 2.) bánt | zu leide thun I.49. *nqwiti* II.156.

nquti KL. 23. id; *nowiti* megránt (*sěrmät* a gyeplőt) | anziehen

II.317. bánt II.410. *nquzati* (*n!*) bánt III.87. ingerel | necken KL.

III.353.

nqwli tur pipegő hang | piepende stimme II.429. *nqwlém sūp-*

kém pipegő szájacskám u. o. — v. ö. *nawēñ*.

nu ... l. részben *no*...

nukh, *nqkh*... l. *nūñ*, *nūñk*.

nuj posztó | tuch I.7. III.101. KL. III.355.

(*zot-*) *nuiémti* (*n?*) félreránt | wegziehen I.29. — v. ö. *nqwi*.

nūji nyúz | schinden I.152. II.93. — *zasti-sqwu nūje'im* moh-

kérget vājok föl ill. nyúzik II.185. — *nūjli* II.192. *nūjrali* I.153.

nūjreläli II.192. *nūjémti* II.165 nyúz. — *nōjé* T. 326. *nūjji* AL.

64. id.

nul árvíz | fluthwasser III.218. 257.

nuł nol l. *nuli*.

nulás lúczfenyves | weiss tannen-wald I.105.

nulem seb | wunde III.505. kosz | grinde KL. 78. — *nulém*,
nulmé P. 9. *nolmi* T. 163. seb.

1. *nuli* jegenyefenyő III.103. szurokfenyő III.317 | silbertanne, pechtanne; *nuł* lúczfenyő P. 8: *nuli* T. 163. *nolo* AT. 163. id; *nol* vörösfenyő | rothtanne K. II.378.

2. *nuli* eskü | schwur III.54. *nuli-uj* esküvő állat II.195. *noli*, AT. *nolo* id. T. 163. *nuł* id. P. 10.

nultāñ meredek hegyfal | steile felsenwand I.6.

nulti esküszik | sewören III.54. — *nultili* III.152. *nultilāli* III.386. *nultsāpi* III.381. id. — *nolti* K.

num B. P. T. *nom* K. felső | das obere — *numi* id. *Numi-Tārēm* isten neve tlk. felső ég B. 336. *numi*, *numo* id. T. 308. *numén* fönt | oben, auf B. P. *nomélt* id. K. *numél* felülről | von oben B. T. *nomol* id. AT. — *num-öl* P. 14. *nom-qol* K. II.223. legfelső | das oberste — v. ö. *nuñ*, *nuñk*.

nūmīti megmozdul | sich rühren III.61. — v. ö. *nūwi*.

numqs pāl jobb oldal | rechts, rechte seite T. 330.

nuñ: *nuñen*, *nuñkét* fölül, fönt | oben, auf KL. 13. *nuñk* föl, fölél | nach oben, aufwärts P. 14. *noñkhé*, ~ *khvé*, ~ *khal* id. K. 374. *noñkhāl* II.233. *nuñghal* AT. *noñghail* id. T. 309. — *nuñy* *Tārēm jāum* fényes T. apám AL. 414. — *Igek*. *noñy*- B. 336. *noñk*- K. 374. *nukh*- KL. 13. *nuñk*- P. 15. *nuñ*- AT. *noñ*- T. 309. fel-, meg- | auf.

nūnsli kinyújt | dehnen, ausziehen P. 18. — *il-nōnsqntaytē* kinyújtózkodik | sich strecken T. 307. *il-nōntē* kipiheni (ill. elnyújtja) magát T. 307. *nōntesali* id. AL. 61. *nōnti* pihen | ruhen AL. 74. — *nūntlayti* id. II.219. — *nūntsiti* nyúl *kātätel* kezével | die hand ausstrecken; mit der hand greifen I.131. *nūntsintāli*: *kātānēn nūntsintālei*' ujjukat huzogatják ill. kezüket nyujtogatják II.67.

1. *nūp tōri-pu* gyöngé húsú darufi | ein kranich-junges mit zartem fleisch KL. III.349.

2. *nūp* násznép | hochzeitleute K. II.238. *nūpi* nász | hochzeit K. II.223. *nōp* leánykérő | brautwerber T. 162. — *nūp-pāsēn* lakodalmi asztal K. II.238. *nūpi-jōr* házastárs | ehehälfte K. II.223.

nūpél (*numpél*) felé-, hoz, irányában | gegen, zu, auf B. 339. KL. 8. — *vāt n. akvé* harminczegy | einunddreissig B. 339.

nūpřenti sétál | spazieren 336.

nūpis kemény | hart I.27.

nūplayti nősül | heirathen KL. 17. *nūplaytnē mām* násznép | hochzeitleute II.129. — *nōplē* nőül kér | freien T. 159. *nōplaytqlēp* *khum* kérő vőfély | brautwerber T. 331.

nur bosszú | rache II.96. megbosszulás: *án jái' - p̄r̄en nur ti kojmitēi'* ama bátyjuk megbosszulását keresik (úzik) ím II.62. bosszú-ok | ursache zur rache: *jā'ä minēm jāyīn nur man at ānsiken* atyától eredt atyai bosszúokunk nincs II.27. — *nor* harag | zorn K. 378. — *nuriñ*: *jā'i n. xglä uj* apai bosszúval (megátkozott) dög állat III.444. haragos | zornig III.76. *nuriñ yum* megrontó v. bosszuságot okozó ember III.444.

nūr szij | riemen: *n-lāk* szij-lapda II.182. *n. va'ilep* szij-nyakló | riemen-halfter I.109.

nūrēm rét | wiese I.98. *n.-uj* medve (réti állat) | bär I.98. *nūrmeñ yum* id. III.334.

nūrēm hatalmas | mächtig, stark: *n. uj* medve | bär II.193. III.1. — *nūrēm*: *vuor n.* erdei hatalmas a. a. medve KL. III.483. *nōrēm-ōnt-voj-p̄kwē* hatalmas erdei állatfucska III.467. — v. ö. *nōurē, nāürä.*

nūrēmti megerősít | befestigen P. 15. 25. v. ö. *nōurēmi.*

nūrīs erősen | stark (adr.) P. 21. — v. ö. *nāürīs.*

nurmalti: *am nurmaltēm utēm* az én bosszúm okozója | der mir rache schuldet II.71. — v. ö. *nur.*

nurpā: *akw' n. sāt q̄ln* egy karikára fűzött (ill. karikás | auf einen ring geheftet) hét ezüstpénz II.291. *akw' n. sāt put* egy akasztóíves hét üst | sieben kessel auf einem reif II.17.

nürsili ri | weinen II.337.

nusä szükség | noth II.429. *q̄jtä-pil n. tūw* réti bogyóban szükös (dürftig) nyár III.26. — *nusä* szegény | arm KL. III.353.

nūsāñ tarka | bunt II.278.

nūsēm nász | hochzeitvater II.95 nászrokon II.258.

nūsi (u br.) megjavul | sich bessern 342. *nūsēmtāli* id. II.427.

nūsi nyújtóztat | ausstrecken: *nūsne* II.67. — *nūsilāli* megnyugszik | sich beruhigen II.196. — *nūñsli.*

nūsēlti l. *nūwē.*

nūwē mozog | sich bewegen T.332. *nūwēmti* megindul | aufbrechen II.99. himbál | schaukeln K. II.222. *nūwēmtāli* megmozdul | sich rühren II.85. *nūwiti* hajt | treiben II.21. rohan | rennen III.275. — *nūsēlti* üldözöbe vesz | verfolgen I.12. — l. *nūwi.*

O, a.

q-q igen | ja KL. 21.

qanä csésze | schale K. 378. — l. *oqñä.*

oä leány | mädchen K. II.222. *oq* P. 8. *oqi* KL. III.345.

oätēm l. *oqtām.*

ōx hegy | berg K. 374. *ōx-poñk* hegycsúcs | bergspitze P. 16. meredek part AL.78.

q̄xel ész | vernunft T. 158.

ōkherti megátkoz | verfluchen K. III.129.

ōkhešēm imádság | gebet T. 156.

q̄xxiñ cserzett *tawél* bőr | gegeberbtes leder II.50. — v. ö.

q̄xwti.

q̄xi: *law-q̄xi lawiñ nq̄mtél*, *kant-q̄xi kantiñ nq̄mtél jāmili* dühös fejbeli dühös elmével, haragos fejbeli haragos elmével jár föl s alá III.9. — v. ö. *ōx*.

ōxsal réz | kupfer T. 162.

ōxsä darab | stück I.13.

ōxsä pénz | geld K. 365. P. 10. *okhsé* id. K. 373. — *ōxsēñ* (adi.) K. II.379.

(*jel-*) *ōxsämi* lesoványodik | abmagern P. 15.

ōxser róka | fuchs.

ōxti l. *ōxwti*.

ōxwtés kő | stein K. II.223. *ōxwtés* KL. 15.

ōxwti hánt | schälen P. 14. 27. *ōxti* id. AL. 64.

q̄il l. *q̄ul*.

(*šip-*) *q̄iriñ* (nyak)örvös | mit einem streifen am hals KL. III.351.

q̄it mező | wiese T. 312. *q̄jtä* III.15. 502. *q̄'itü a'it-uri'* tēls a rét rétalakúvá termett I.41. — *q̄itāñ* (adi.) II.294.

ōj szerencse | glück II.285.

q̄jrel kiáltás | schrei K. III.132. *äkw' q.* egy verszt K. *kit q̄jrel* két verszt P. 19. — *oq̄jrel* id. K. II.228.

q̄jri kiált | schreien K. II.224. — *oq̄jri* id. K.

ōji menekül | fliehen, entlaufen III.363. — *ōjili* III.361 *ōjiläli* II.148. *ōjiläli* II.195. megfut, futamodik | weglauferen; *ōjipi* megszabadul | entkommen II.56. *el-q̄ipi* id. K. 373. *ōjipäli* id. III.30. — *väs-uj-zul ti ōjipuñkwé patsét* a kacsaféle állatok [vonulása] vége felé kezdett járni I.56. — *kun-q̄jmati* kiszabadul T. 159. *jol-ōjmati* leválik | sich ablösen II.289. — *la'il ōjmatné vq̄ñxiñ mā* láb-bicsakló gödrös föld | den fuss verrenkender graben II.386. *vitén q̄jmati* vízbe sülyed | in's wasser untersinken II.299. *jqlé q̄jmati* elhagy | aufhören K. II.238. — *ōjti* elszalaszt, futni enged | laufen lassen KL. 13. *kwän-q̄iti* id. K. 373. kiereszt | entlassen: *näl ul ōjtälñ* nyilat ki ne ereszszetek I.95. v. ö. *am nälém ōjpattal* I.111; — *jel-ōiti* leejt | fallen lassen P. 15. KL. III.349; — *ōjti old* | losbinden AL. 62. *kwän-ōjtyati* leoldódik, lecsúszik KL. III.353. — *qs q̄iteslém* a czélt eltévesztettem | das ziel verfehlen K. — *nañ nōxsel ōjtälñ* du beza h le mit zobel B. 356.

q̄ji alszik | schlafen II.127. *q̄jwé* KL. III.203. *jol-q̄jwés* elaludt II.83. K. 374. *q̄jimé* alva II.127. — *q̄ilti* altat | einschläfern K. 374. — *q̄jilmawés* I.7. *q̄jilmatawé* III.142. — *ōjilmatne* u. o. *jel-ōjilmentlaum* P. 22. alszik.

- ājkā öreg | alter.
 okw' egy | eins P. 9. — v. ö. ou.
 ol vég | ende P. III.521. — *el-olt* kezdetben | anfangs; *ji-olt*
 végre, utoljára | endlich, zuletzt K. — I *qol*, *oql*.
ql-, *qlé-*, *oql-*: *ql-när* valami | etwas; *qlé-khwaté* valamikép-
 pen | irgendwie; *oql-khun* régen, valamikor | irgendwann K. —
 v. ö. *al-khañghwa*.
āla: *ū-āla* egész éjen át | durch die ganze nacht AL. 61.
ālā szín | farbe II.319. III.7.
ōlém álom | schlaf T. 156. — v. ö. *ūlém*.
ālém élet | leben I.16.
ālémtaxti emelget, hord | heben, tragen P. 17. *āléntaxti* hur-
 czol KL. 14. — *oqlenti* emel K. *oqlmi* emel | heben KL. 15.
ōli K. KL. *āli* B. AL. *ql-* T. van, él, lakik | sein, leben, woh-
 nen — *ālili* III.15. *ālilāli* II.164. *ālméji* lakni kezd, letelepedik |
 sich ansiedeln I.72. II.183. *ālmilém* volt vala II.183. *ōlenti* van K.
 II.240. — *āliñet* a levők | die seienden III.190.
ālméx bal | links K. II.229. — *ālməx* id. T. 330.
āln ezüst | silber — arany | gold II.123; — pénz | geld
 B. 350.
ālp-: *vīrīr ālppā ālpeñ nā'ir* vörös festésű, festett nyereg |
 roth gefärbter sattel II.339. *sornū ālppā jātel mā* arany-szines ked-
 ves föld | goldfarbenes liebes land III.40.
ālp hős | held T. 159.
 (*ākū'*) *ōlpā* teljesen, épenséggel | ganz u. gar KL. 20.
āltén arany | gold II.327. aranyos | goldig III.227.
ālti hozzácsatol | anknüpfen, anheften II.298. megtold | an-
 stückeln II.364. *il-ālti* KL. 12. *olti* P. 16. id; *āltīrēli* hozzácsatol
 I.67. *āltēm*: *kit jiw ā-porā* két fából összerótt tutaj | von zwei
 bäumen zusammengeschnittenes boot II.135. *āltmāñ* id. II.279. —
āltiyati hozzákapesolódik II.298. — *lunt-vās tēn jui-pālēt ta*
āltiyatsēt a vízi szárnyasok ő utánuk sereglettek (schaarten sich
 ihnen an) I.30. — *ōltmēt* gyarapodás | wachsthum II.379. *ōltmētēñ*
 gyarapító | vermehrend u. o. *āltmīñ* id. III.297.
ālti': *lunt-*, *vās-ālti'* lúd-, récze-falka | gänse-, enten-heerde
 II.428. *ālti'-xarkwē* hal-nyaláb III.227. *ālti-khwər* szárított csibe-
 aprólek | getrocknetes hühnergekröse KL. 47. *ālti-tori* fiókdarú-
 falka | ein schwarm kraniche KL. III.347.
āltatē csalogat | locken T. 326.
āltul birtok | vermögen II.46. III.192. jószág | vieh I.134.
 életmód | lebensweise III.435.
āmilti megmond | sagen P. 19. *āmilti* beszél | reden KL.
 18. — *puru-āmalltīlem* kiengesztelem (tlk. visszabeszélem) | ver-
 söhnen T. 308.

ōn fölséges | erhaben II.256. 356. *vojle-ōnle* nagyságos állatocska | erhabenes thierchen III.133.

ōñ l. *āñi*.

ōñr (tő: *onru-*) anya | mutter T. 156. *ōñk* AT. *oñkw* KL. III.353. *tōmel-oñkhk* jávortehen | elen-kuh KL. 16. — *oñk* KL. III.353. nőcske K. III.126. *oñkéské* öreg asszony | alte frau K. I.168. — v. ö. B. *āñkw*, *āñk*.

ōné ül | sitzen T. 314. *ōnté* id. T. 333. *il-ōntén* ül le | setz dich T. 310. — *Täut il-ōnts* a Tavda befagyott | die T. ist eingefroren u. o. *il-ōnté* elmerül | versinken T. 159. *otté* ültet | setzen T. 333. — *khqtel ontantne ur* napnyugvó táj | die gegend gegen sonnenuntergang T. 330. — *ōntéltayté* előtünik | hervorscheinen T. 310.

ōñy gyanta | harz III.103. *ōñkh-jiw* szurkos fa | harzbaum KL. III.355.

ōñkhé hófajd | schneehuhn K. 397.

ōñyel l. *āñkwél* T. 156.

ōñywi levetközlik | sich entkleiden K. 399. *elé-ōñkhwsayti* id. K. II.225. *el-ōñywsayti* K. 373. *jel-ōñkwsayti* id. P. 15. *kwün-ōñkwse* levetköztet | entkleiden KL. 5. *ōñkwsi* a bőrt lehuzza (a medvérről) | das fell (des bären) abziehen P. 27. — *ōñghi* ruhát leveti | sich entkleiden AL. 74.

ōñyti gyantáz | mit harz bestreichen III.123. 284.

ōñi, *ōñ* nagynéne | tante K. 360. *āñi* id. T. 164. *āñi'* ángy | schwägerin II.99. III.379.

āñsi van neki | hat; visel | tragen, benutzen II.87. I.34. 143. tart: *tot ta āñsawem* ime ott tart engem | er hält mich dort III.117. magánál tart, ápol | pflegen II.105. ellát | pflegen II.264. fölnevel | erziehen I.159. — *amki āsné ārim* a magam nemzette leányom | das von mir selbst erzeugte mädchen II.150 *āñkum āñsém kit pñ'* anyám szülte két fiú | von meiner mutter geborene zwei söhne II.213. *āśwäsém* születtem | ich bin geboren II.277.

āñstal szűz | jungfräulich III.36.

āñsuç öreg | der alte K. I.166. — l. *āñsuç*.

ōñtēñ szaruból való | aus horn K. II.235. — v. ö. *āñtiñ*.

āñtēr méh | biene I.103.

āñtēs segítség | hülfe I.142. II.15.

āñtēsti segít | helfen I.162. II.146.

āñti árad | das wasser steigt B. 328. *kifut a víz* | das wasser übergeht I.31.

āñtil borda | rippe II.99. III.533.

āñtsel mellett, tájékán | neben, in der gegend B. 338. *ōñtsél* közelében | in der nähe II.73.

ōñtollou kilencz | neun.

āñu (tő: *āñkh-*) fenyő | fichte T. 162.

- oqkelmēñ kegyelmes | gnädig K. II.376.
 oqkw anyós | schwiegermutter K. nagynéne KL. III. 349.
 oqkwérés nénéske K. III. 130. — v. ö. *āñkw*.
 oql, oql, l. qul.
 oql öl | schooss P. 17. KL. III.489. oqlēñ. KL. III.485. —
 v. ö. *āl*.
 oqlä csaknem, majdnem | beinahe K. — v. ö. *ālā*.
 oqlēm-poql tulsó fél | jenseits KL. 11. v. ö. *ālēm*.
 oqlēmü fest | malen K. 396. — v. ö. *alpti*.
 oqlpél korán | früh K. — v. ö. *ālpél*.
 oqmél mód | art u. weise K. I.168. 169. II.225. P. 21.
 oqmp eb | hund K. II.223. — v. ö. *āmp*.
 oqnä csésze | schale K. P. 15. edény | geschirr KL. 14. —
 v. ö. *āni*.
 oqpä böcső | wiege, oqpēñ K. II.222. qpa AL. — v. ö. *āpā*.
 oqr anyai részről való rokon | mütterlicher seits verwandt
 KL. 5.
 oqrent adósság | schuld P. 10.
 oqrés tűz | feuer P. III.525. qrés-jiw hasábfa | scheitholz
 III.9. — naj-jiw öräs tűzifa rakás | ein haufen brennholz II.143. —
 v. ö. *ārés*.
 Oqs Ób K. II.222.
 oqsél halál | tod P. 15.
 1. oqt fegyver | waffe KL. III.201. v. ö. *ātā*.
 2. oqt nem | nicht K. P. KL. oqtī P. oqtü, oqtēm id. KL. —
 v. ö. *at* stb.
 oqtēm ember | mensch K. II.223. oqtēm id. KL. III.351. nép
 K. I.170 II.377: oätēm K. 376. — v. ö. *ätēm*.
 qpa ipa | schwiegervater T. 163.
 qpä medve | bär KL. 6.
 qpér ügyesség | gewandtheit KL. III.481. ügyes | gewandt KL.
 III.485. — v. ö. *āpér*.
 opi nāj nénédasszony | deine tante III.204.
 qplēm apácskám | mein väterchen III.59. qplu I.68; qplikē
 apácska | väterchen II.426.
 qr-khqn bárki | irgendeiner: qr-ñozor bármi | irgendwas,
 etwas T. 167.
 öré vár | warten T. 325.
 örēkh l. örokh.
 qryi fésül | kämmen II.125. K. 399. qrkh- id. T. 330. qrrqus
 (pass.) P. III.523.
 qrēm B. qrēm idő | zeit P. III.523. qrm I.136. qrēm KL.
 qrēmtē idején | zur zeit III.401. taw joyténé qrēmtē az ő jötte-
 kor | als er kam. — ton-qrēmt akkor | damals; ton-qrēm-kēmt
 azon idő tájt | zu jener zeit B. — māt qrēmtē a mikor | als

KL. 16. *nal pätém oqrmät midön lejött* | als er herunterkam KL. III.487.

grēn atyafiu | verwandtschaftlich I.115. — v. ö. *ogr*.

grēs, *ogräs* l. *orés*.

orēs-pözép csikos oldalú | gestreift K. II.235.

gri agár | windspil III.259.

örökh pálinka | branntwein K. *qraqhw* P. 8. *qraqhwé* KL. 5.

qraqz T. 320. *örékh* K. II.234.

qraqm (tat.-arab) haszontalanúl, hiába | unnützerweise T. 322.

qraqp szekér | lastwagen T. 308.

qraqsp karácsony | weihnachten T. 318.

örmi megizlel | kosten K.

qrmli könyezik | thränen vergiessen KL. III.345. (*qumli* ?

v. ö. NyK. 22 : 40.)

öršén róf | elle K. II.228. v. ö. *arsin*.

(*jale-*) *örti* elfárad | müde werden K. 374. P. 27. *oqrti* id.

KL. 18. *il-qrtsém* id. T. 311.

qś atya | vater AL. II.414. — v. ö. *ās*.

1. *ōś* város | stadt T. 162.

2. *ōś* bábjáték | puppenspiel T.160.

1. *ās* juh | schaafl. I.8 II.26. *os* id. K. *ōś* id. KL. 23.

2. *ās* szintén, megint, még, is, hát, bizony | auch, wieder.

nun, jawohl I.1. 130. II.117. B. 355. *ās at sem* | auch nicht B.

355. *ās-γum*, *ās-ti* persze u. o. *tīl āsū* ennél tovább, ehhez még |

hiezu B. *ōs* id. KL. 17. *ōs ām-mānēñ* ha azonban | wenn aber KL.

III.351. — v. ö. *ās* P. 20. *qś* id. T. 318.

1. *qś*, *qśé* hiába, czéltalanúl | zwecklos — *qśé ōlyēm-khar*

szabad ember | freier mann; *qś tokh* csak, csak úgy | nur, nur so

K. 384.

2. *qś* szín | farbe I.163. III.407. *kit qśnē patsēn* halvány lettél |

(ill. két színbe estél) | du wurdest bla s s I.123. — *qś* fōlszín | ober-

fläche: *qśt rajt* | auf (mit dat.) *qśnēl -ról* | von; *qśēn rá* | auf (mit

acc.) T. 314. — *vūt-qś* víz felülete | wasserspiegel P. 18. —

v. ö. *ās*.

qśā: *tākw qśā* maga | er selbst KL. 9.

ōśāl-naurēm fattyú-gyerek | uneheliches kind I.29.

qśēγ kedves | lieb AL. II.414. — v. ö. *āsēγ*.

qśēn: *tāu-masā at khōlkhati*, *qśnū ātīm* ő felőle semmi sem

hallik, hire sincs | von ihm hört man nichts, es ist garkeine

nachricht über ihn P. 23.

ōśērti lustálkodik | faullenzen KL. 22.

qśēγés kulcs | schlüssel T. 162.

ōśi harag | zorn K. 387.

ōśilté melegít | wärmen T. 307.

qśiñ vastag | dick III.52. *sūrú* | dicht I.156. III.75. *q. et* sötét

éj | finstere nacht III.415. *qseñ* II.122. *osiñ* II.131. — *qseñ-és* K. 382. *osiñ* KL. III.351. *oseñ* (ō long.) KL. 6. *osiñ ulēm* mély álom | tiefer schlaf KL. III.201. — v. ö. *qsit*.

osinté ásít | gähnen T. 325.

qsit vastagságú | dick: *tārés qsit qsiñ* arasznyi vastagságú, vastag III.52. *osit* II.295. *ositi'* vastaggá III.31. *qst* KL. III.489. *ost* KL. III.349. *ostel* vastagon KL. 19. — *luwanēm lē'in-lū ositi'* jēm̄tsēt csontjaim evetsont vék on y s á g u v á lettek | meine beine wurden dünn wie die eines eichhörnchens III.117. (v. ö. *osśā vékony*). — v. ö. *qsiñ*.

ositi l. *qsti*.

(*pēl-*) *ositi* megsavanyodik | sauer werden P. 22. — v. ö. *āsté*.

qsjé szűk | eng K.

qsjaz suba | pelz II.129. *qsiēz* KL. 13. *qsjāk* P. 22. id.

qslēz árpa | gerste AL. 60.

qsmar ügyesség | gewandtheit I.160. *tréfa* | scherz III.477.

osmarli ügyeskedik | gewandt sein I.7. *furfangoskodik* | schlau thun II.60.

qsmā párna | kissen II.162. *qsmāñ* (adi.) II.164. *qsmq* id. T. 154.

qspiñ gum jómódú, tehetős ember | reicher mann. B. 364. — v. ö. *ānsi* habet.

oss hadd | lass, lasset (sein) II.166. 179. — v. ö. *voss*.

ossa hogyne, persze, természetesen | wieso nicht, natürlich B. 351.

osśā vékony | dünn III.362. *qśśā* id. II.219. *ossi'-jiw* gyaluforgács | hobelspan I.4. *qśśā-lē'ipā* gyík (ill. vékony farkú) | eidechse (d. i. dünn-schwanzig) I.163. — *qśśā* keskeny | schmahl KL. 45. — v. ö. *qsjé*.

ossulēssi' *χāpān* elhagyták hajójukat | sie verliessen ihr schiff II.66.

qst l. *qsit*.

qstal gyöngé | schwach II.37. nesztelenül | lautlos (adv.) I.49. eszeveszett | toll I.115. — v. ö. *astal*.

qstēr ostor | peitsche I.103. II.347. — *ōstēr* id. K. II.230. *ostēr* id. KL. 3.

qsti haragszik | zürnen II.81. *qsté* T. 325. *ositi* P. III.539. *osētāłenti* AL. 77. id.

osti elhibáz | verfehlen III.452 *qsti* III.517.

ōt haj | haar K. II.236. KL. 2. AL. 79. — v. ö. *āt*.

qter fejedelehmős, isten | heldenfürst, gott; — *qtrékēm* uram | mein herr, gemahl I.57. *qterakēm* id. I.58. *qterris* (dim.) II.192. — *ōtēr* II.222. *gazda* | herr KL. III.355.

qti kedves | lieb II.47. 254.

ātiñ édes | süss III.50. *qtēñ* III.235 (a br.) — v. ö. *atiñ. at.*
qtom Ádám I.166.

ātim nincs | es ist nicht P. 23.

qtlam lépés | schritt T. 162.

1. *ou iske* az egyik | der eine P. III.525. — v. ö. *aw kēmel.*

2. *ou-pū* gyermek | kind T. 310. — v. ö. *oā, oq.*

3. *ou ajtó* | thüre P. 17. KL. 5. kapu | thor K. II.237. —
v. ö. *āwi.*

qu-vauñ turel au-*vau* hanggal II.201.

qu l. *qw.*

qul 1) vég | ende I.23. 127. II.91. 197. *qol* id. K. I.172. T.
330. *qil* id. KL. III.203. 483. — *qulēp* (adi.). II.147. *jui-qult* utol-
jára | zuletzt II.70. *oqłt-pēs* egy sorban, egymás mellett | neben
einander P. 17. *ākw'-oqłt-pēs* id. KL. 14. — 2) első | erster III.449.
260. — 3) *faj, nem* | art III.16. III.386. — *jāmēs qul* boldogság |
glückseligkeit I.136. — v. ö. *aul, ol.*

qulaz császármadár | haselhuhn II.359.

qulēz jeges kacsza I.29.

qum betegség | krankheit K. II.376. *lāñ-oum* hideglelés |
fieber T. 158. — *qumiñ* fájdalmas | schmerzlich P. 22. —
v. ö. *aum.*

qumēlti fájdalmat okoz | schmerz verursachen P. 27.

qumiñ l. *qwi.*

qutā dárda | lanze III.190. 400. KL. III.489. *qutāñ* (adi.)
III.140.

qw II.137. *qu* II.137. 261. *quw* B. 377. víz folyása | fluth,
strom; *qwpā* III.324. *qweñ* II.397. *qwiñ* II.135. (adi.).

qwā igen | ja K.

qwēt-nol folyófork | stromesbiegung II.320

qwi folyik | fließen II.31. *quti* id. I. 31. *qutné vit* folyó víz |
fliessendes wasser I. 31. 5. *qwētné jā* sebesen folyó folyam | strö-
mender fluss I.81. *qwētné vit* II.386. — *qweñli* I.81. *qumēli* I.39.
folyamlik; *qumlāli* ömlik: *iār āywtēsī* *elā qumlālem* kopár kővé
változott (ömlik) el II.192. — *qumiñ*: *lilīñ sqrni q. kwol* ragyogó
aranynyal folyó ház | von glänzendem gold triefendes haus I.31. —
v. ö. *aumāñ.*

owrēz part | ufer P. 22. — v. ö. *aurēz.*

ōñkwē rövid | kurz AL. 54.

(jel-) *ōñmi* megrövidül | kurz werden AL. 78.

ōñst ép most, nem rég | soeben AL. 61.

ōr vér | blut AL. 79. vörös | roth AL. 57.

P.

pā, pāi l. *paj*.

(*aylä-*) *pāylä* immel-ámmal | so-so III.415.

pāxwnä dudorodás | geschwulst III.403.

pāxwti elhajít | schleudern II.291; lödöz | schiessen III.400.

pāxwtili id. III.142. *jáhért pāxwtläti* a vasmacskát lebecsátja | den anker herablassen II.62. — *pāxwti* lö | schiessen KL. III.481. P. 21.

pāytkhätli dobálódzik | werfen T. 165. — *pēxwti* lövöldöz K. II.240.

pēytlí meglö III.131. *pāyti* id. I.7.

pāi hüvelyk | daumen II.399.

pāip bödön | fässchen II.271. nyirhéjputtony | putte aus birkenrinde. KL. III.353. *pājpek* II.18. *pāipká* AL. 76. (dim.)

pajt arcz, pofa | gesicht, wange I.60. II.50. III.500. — *pēt*, KL. III.491. *pēt*, *pēt* K. 190.

pajti főz | kochen KL. 20. *pajti* AL. 64. *pajti* P. 25. id.; — *pajelti* forr | sieden I.6. 75. *pajeltäli* II.260. *pajtaxti* II.33. id.

pajté megszünik | aufhören T. 331.

pākw czirbolyatoboz | zirbel III.93. *p.-sam* czirbolyatoboz-mogyoró II.108. — *poqkhw* KL. III.349.

1. *pāl* 1) szobarekesz | ein abgesonderter theil im zimmer I.24. *āwi-pāl* ajtómelletti szobarekesz II.197. *kwotl-pāl* középső szobar. u. o. *muli-pāl* vendég-szobarekesz u. o. *muli-pqal* id. II.125. *pāl-aul* a szobarekesz vége II.44. — 2) ágy | bett II.164. III.257. *pālīn mā* ágyhely | bettstelle III.54. — *pāl* pad | bank T. 159.

2. *pāl*, *pqal* B. *poql* K. KL. P. *pql* AL. *pāl* (tő: *pol-*) T. 1) fél | hälfte: *sam-*, *kät-*, *la'il-pāl* fél-szemű, -kezü, -lábú | einäugig, einhändig, mit halbem fuss; *sup-pāl* görbe szájú | mit verdrehtem mund I.25. *kit pālā* kétfelé | in zwei theile I.13. — 2) oldal | seite: *nār ta pālne* az Ural tulsó feléről | von jenseits des Ural II.188. *akw'pāl* egyfelől | einerseits I.6. *pasān ta pālne* az asztal tulsó oldalára I.131. — 3) vidék | gegend: *vorīn p.* erdős vidék | gebirgs-gegend I.4. — *tujū pāl xasā xätel* tavasztáji hosszú nap | ein langer tag zur frühlingszeit I.89. v. ö. *tujū*, *takwi pālū* *ti jēmts*, *patēs* tavasz, ősz felé kezdett válni (az idő) | es war gegen den frühling, herbst zu I.53. 133. 56. — 4) féle | derartig: *mañsi-pāl mirā* m.-féle népe I.68. *pālā jiw* az egyikféle fa | der baum von dieser art II.118. *pärtān pāl nāl* deszkából való fajtör | eine bretterne falle III.368. *taqlēn pqal taqlēn pajtä* szárnyal alkotott (való) szárnyas követ | mit flügeln versehener fliegender bote I.107. v. ö. I.101. — 5) Határozó: *t'il-pāl* innen | von hier AL. 60. *nawrēm-pält* a gyermekhez | zum kind III.369. *am pältēm* hozzám | zu mir u. s. w. *ēli-pält* előtt | vor II.120. *jui pqaltū* után | nach I.105. *ti jui-pākwēt* ezután III.16. *joli-pālne* alá | nach unten I.49. *tan pālānēlt* mellettük | neben ihnen I.131. — v. ö. *poqlt-nāl*, -hoz | bei

zu K. L. P. *äm pöltém* mellettem | neben mir T. KL. *äm-poqlém* KL. 15; *poqli* felé | gegen zu K. *päl, pälu* id. T. *pälnél* felől | von zu T. *i-jét kit pält* éjjel tájt | gegen mitternacht zu T. 318. — *am, nañ kwoni pälen* rajtam, rajtad kívül | ausser mir, dir I.11. *am ti kwoni pgal aserém vqare'im* csinálok még ennél is kü lö m b hideget | ich mache eine noch grössere, als diese kálte I.164. *sāt žum kwoni-pält taw žasi* ő a hét férfinél is j o b b a n ért hozzá | er versteht es besser als die sieben männer I.22. — 6) Igekötő: s z é t, ki, fel pl. *pal-žalili* széthatad | zerspringen B. 248. v. ö. P. 18. *žö pali-tžwi* a folyó szétágazik | der fluss verzweigt sich K. 206. *päl-ušitlém* (v. *pälu*) széttaposom | zertreten T. 315. *päl-khwqjžytsém* megharagudtam | böse werden KL. 20. — v. ö. *pél, pélé* P. *pul* B. *pil* AL.

päl sürü | dicht I.105. III.18.

pal fül | ohr B. — *päl* KL. III.351. K. *säm-pälän* szemük-fülük P. III.525. *pil* T.

pal mō szabadon fekvő, sík terület | ein freies, ebenes stück land P. 18. *pali khujép mō* id. K. 379. — *pali' qatné* szabadon folydogáló | offen, frei fliessend I.5. *pali' ma'ilél* meztelen mellel | mit entblösster brust B. 329. *kätänl pali' taktépälst* kezeiket föl-n y i t v a kinyújtották | sie streckten die offenen hände aus II.117. — *pälén öli* szabadon van | er ist ein freier mann K. 382.

pälä bárány | lamm I.48.

palät: *ness qlné paläl-ŋqweł tqskilém* husod csupaszsza, gyökérfonal vékonyságúvá fogom leaszalni | dein fleisch werde ich gänzlich ausdörren III.51. — v. ö. *pal, pali'*.

palém bögöly | bremse I.163. III.75. *palm* bögölyraj | brem-senschwarm I.156.

pali söre ny | mähne II.345.

palit B. *pält* K. KL. 1) hosszúság | länge: *tžrés p. arasz* hosszúságú | eine spanne lang I.133. *mail pält* mellnyi hosszú | brustlänge KL. III.485. — 2) távolság | entfernung KL. 20. *tal-palitné* ölnyi távolságra | einen klafter weit II.129. — 3) Időhat.: *tēn nqtēn-pälitel* egész életükön át | ihr ganzes leben hindurch I.165. *ölnén pält* id. K. III.128. *ti, ta palit* ily, oly soká | so länge II.97.246. *jel pätnät pält* míg leesik | während es hinunterfällt KL. III.481.

pälti főleget | verbrennen I.13. tűzbe vet | ins feuer werfen III.391. *paalti* tüzet rak | feuer machen II.129. *poqli*: *lométné nqlwé p. a* lángba veti K. 375. *palti* éget | brennen P. III.525. füt | heizen AL. 64. tüzet rak KL. 5. — *pältili* II.298.

pamiñ kegyes *sam* szem | gnädiges auge II.17.

pänä fürdőkamra | badestube B. 351. *pänä* AL. 57. *pänä* T. 313. id.

pänä bánya | bergwerk T. 164.

pāñz részegség | rausch I.115.117. — *pāñzeñ yum* I.117. — *poñkli* részegszik | sich berauschen P. 27. *poñkkeloqli* id. KL. 17. *pāñyelālulu* hagyd a részegségedet I.117. — *poñkhlēm-khar* részeg | betrunken P. 13. *poñkhlēm khals* id. AL. 79.

(*tül*-)*pāñyw* felhő boruja | wolken-düsterheit III.288.

pāñywit: *zūrem-pārt p.* három deszka szélességű | drei bretter breit III.55. *mā p.* széles e földön | weit u. breit durch die erde I.56. — *pāñywiñ sampä* széles szemű | breitäugig II.310.

pāñk korom | russ III.93. *pāñg*, *pāñ* id. T. 160.310. — *piszok* | schmutz II.50. *pāñk vit* piszkos víz | schmutziges wasser II.106. — *pāñkiñ* piszkos | schmutzig II.247. fekete | schwarz II.318.

(*il*-) *pāñlēyti* bekormoz | mit russ einschmieren T. 310.

(*pāl*-) *pāñmē* kiszélesedik | breit werden T. 316.

pannami fingik | furzen AL. 54.

panši megérik | reifen KL. III.483. *ponsēm* érett | reif II.165.

panši befejez | beenden: *soqt pansēm khotél* hét befejező nap a. a. vasárnap | sonntag, d. i. der tag womit die woche endet K. 397. — *ponšé* elkészül | fertig werden T. 331. *il-punšqs* bevégeződött; *jāmp* a hold fogytán van | der mond nimmt ab T. 307. — *jel-panši* lecsillapodik | sich beruhigen AL. 70. *jel-panšti* lecsillapít | beruhigen AL. 65.

pāñsi dárda-nyíl | eine art pfeil III.99.

pānt sógor | schwager II.56. III.417. *pāntékēm* (dim.) III.382. *pantukwē* (a br.) III.383.

panti B. *pānti* L. T. fed | hüllen I.29. AL. 74. *fedelez* | zudachen III.38. *jel-pānti* betakar | zudecken KL. 13. *becsuk* *oumé* az ajtót | die thüre zumachen KL. 5. *khqtél il-pāntéltextels* a nap elfödte magát, elsötétült | die sonne verdeckte sich, ward dunkel T. 310. *khul-pāntép* házfedél | dach T. 331. — *pantili* III.152.

kwäl-pāntél házfedél | dach AL. 60. v. ö. *khul-pāntép* T.

pānti *toti* laposra hord, a. a. tönkre tesz | zu grunde richten III.284. (a földdel) egyenlővé hord II.188. *p. totwés* megsemmisült I.68.

pāntmi simává lesz | glatt werden II.283. — *pāntmalti* eloszlat | ausgleichen, vernichten II.352.

par ugar | brachland P.10.

pār suba | pelz III.527.

(*pālén*) *parātayti* félre takaródik | hinweggehen II.22.

pārén-jēwēr táltoscsikó | zauber-füllen II.331.339.

pari véget ér | enden III.380. — *parné éri* bucsuének | abschiedslied III.216.

pariti unszol | nöthigen II.93. kényszerít | zwingen I.165.

pārs vitorla | segel II.59.

pārt deszka | brett III.2. *poqrt* P. 15. *pārt*: *pārteñ jū* mán-goló fa | rollbrett P. 27.

pās hasadék | spalte II.289. — villa | gabel: *pāšīñ ōlpā gutā* villás alakú kopja | gabelförmige lanze KL. III.489. *pāšēl-ke sāt gutā* a villás hét kopja III.431 — *pāšēp*: *nūrēm-uj āsnē lqw sajjēp sajj-rēñ pāšēp* a réti állat tíz fogú fogas ágasa (szája, a medvéről) I.99. *pāspēñ* (a br.) *alpā sāt gutā* villás hét kopja III.417. *pās* tornác | ein offener gang T. 313.

pas B. *paš* KL. *pās* T. *pōs* K. *pos* B. 1) tájék | gegend: *ēntēp-jor pasēn* az őv-hely tájékaig | bis zur gegend am gürtel II.118. *pašt* táján, vidékén *pašnē -ig* | bis KL. 15. *sālipos* rén-nyugvó hely, a. a. tíz verszt B. 351. — 2) távolság | entfernung: *nāl līnē pašnē* nyíllövő távolságra | pfeil-schussweit II.173. — 3) vég | ende, gränze I.16. *nañknē pas* szemhatár | horizont I.2. *pāsā* (ā l.) *sun-sēm* célba vette III.293.341. *pašā šunšili* id. KL. III.493. — *pasēn* egészen | ganz, völlig I.62. — 4) idő, kor | zeit: *zālnē pasēn patēm zum* haló korához jutott férfiú | einer, der zur todeszeit angelangt ist I.147. *uz-pāst* egyszer csak | einmal T. 317. *ākwi pōst* egy időpontban | zu einer zeit K. 379.

pašā üdvözet | willkomm, gruss II.18. bucsuszó | abschiedsgruss II.156. — *pašākwē* (dim.) II.51.

pašālayti köszön | grüssen II.70. kezet fog | die hand (zum gruss) reichen I.51.

pašāti keresztülfür | durchbohren III.144.245. halad | fortschreiten I.5. — *pašāpi* keresztül hatol | durchdringen I.16. II.393. *pašāpāli*, *pašēpāli* id. II.61. — *minuñkwē at pašāpawē* (pass.) nem mehet keresztül I.15. — *šām-pašāti* agyonfojt | erdrosseln KL. 20.

1. *pasēn* asztal, lakoma | tisch, gastmahl B. *pasēn* K. KL.

2. *pasēn* liszt | mehl KL. 4.11.

paskha, *pōšjē* l. *passā*.

pāšri csorog | fließen II.72. *pāšsātāli* csepegtet | tröpfeln II.345.

pāsi mos | waschen AL. 72.

pāsi szarvasborju | hirschkalb I.90. rénborju | rennkalb III.314. — *zār-p.* szarvastulok | hirschfärse, *uj-p.* id. II.201.

passā kesztyű | handschuh II.127. *pōšsū* id. KL. III.349. *pōšjē* K. III.127. *paskha* T. 309. id.

pāšsātāli l. *pāšri*.

1. *pat* vadréce | wildente KL. 45. *pāt* K. P.

2. *pat* lapos | flach P. 18. *pāt* T. 156. — v. ö. B. *pānt*.

3. *pat* csupán, csak | nur, bloss I.164. III.117.

pātēri eltűnik | verschwinden I.63. *il-pātērmēti* id. T. 320. *jel-pātērti* eltüntet | verbergen AL. 78.

pātēs madárháló | vogelnetz I.27.

pāti B. *pāti* D. 1) esik | fallen; száll | herabsteigen II.349. — *tīle ta pats nañtānl* erre irányult a zeszük | ihr sinn wandte sich hierher I.54. *tīle-tūle pāti* ide-oda dülöng | hin und her wanken

II.211. *tāre pati* kiderül | zum vorschein kommen I.134. K. 377. *šāmnē pāti szembe-ötlik* | ins auge fallen KL. III.345. — 2) vissza-pattan | zurückschnellen *ǰaut-ǰantāw az ij idege* II.43. — 3) kezd | beginnen : *ališlañkwē ti pats vadászgatni kezdett* I.4. — lesz, válik | fit, wird : *va'ital pats erőtlen lett* I.34. — fog : *minuñkwe p. menni fog* | wird gehen II.209. — 4) tetszik | mögen, gefallen II.7. *kwā-luñkwē patikēn ha akarnál kikelni* III.217. — *patili, pātili, pātilenti hull* | fallen ; *ǰō pali-pātili a folyó fölnyilik* | der fluss wird eisfrei K. 379. *ǰāntlañkwē patili hadakozni kezd* | er fängt an zu kämpfen II.190. — *patli pattan* | hüpfen P. 18. *patilāli visszapattan* | zurückschnellen II.43. — *patēmlī sikamlik* | gleiten II.125. — *poǰ-tēmlī neki ugrik* | entgegenspringen K. III.130. *patenti esik* | fallen II.129. — *patēmti lō* | schiessen B. 362. I.6. *poǰtenti id.* KL. 21. *šāma-maš poǰtētēslēm agyonlőttem* | ich habe ihn erschossen K. — *patti juttat kātān kezébe* | zur hand kommen lassen I.131. *taǰ p. hirt viz* | nachricht holen I.117 *ēlā pattilēm előre engedem menni* | ich lasse ihn vorwärts gehen III.509. *pätti ejt* | fallen lassen AL. 62. P. 21. *pattilāli id. kap* | bekommen II.193. *patili rāzogat* | schütteln III.415. — *paǰyati am num-pālem fölem kerekedik* | er überhebt sich über mich II.159. *pättēlēǰti kezd* | anfangen P. 318. *patil lépés* | schritt II.129. *szökés* | sprung III.6. *pātel* KL. III.345

patit 1) nyom | spur I.43. — 2) fenék | grund : *tūr patittē tō fenekēn* II.320. — 3) *šāriš patitnē tenger végére* | ans ende des meeres I.135. — 4) belső | inneres : *patit kwolnē legbelső házába* II.264. — *patt-* B. *pätt-* D. id. v. ö. 1) *lū-kwol-pattāt mā* az istálló omladékának földjét I.143. *lū saw pattap ūs lónak sok nyomával való város* II.64. 2) *tūr pattant tavad fenekēn* II.130. *pättā sāsēm pättiñ suǰ* a földé (feneke) benőtt földes berket KL. III.483. — 3) *pattēñ vol pattatā* véges folyófordulónak vége II.209. *pättiñ jiw pātñē* töves fa tövéből KL. III.489. — 4) *kwol pattānt házad zugában* II.313. — 5) talp | sohlen II.32.72. *pattāñ talpas (adi.)*; *ǰanl-pattā* hónalja | achselhöhle II.112. *kāt pattāt keze tenyerén* | auf der handfläche II.117. *koǰt pättā* K. 378. *puñk-pattā* feje bubja | kopfwirbel I.2. *puñk-pattā* id. I.131. *pāñk-pätt-* id. K. II.237. *āwa-pattā* id. III.144.171. (medvéről) *ǰāp-puñk-pattā* a hajó fődélzete orma | verdecks-spitze II.89. *kwāl-pätt ház-padlás* KL. III.353. — *āwi pattāt ajtó küszöbén* | an der schwelle II.329. — *ēlem-ǰalēs-nārēm-luwēl tūp pattiji'* *šāriš-vātān pā tqwēs ember-lapoczka-csontot evező gyanánt használva a tenger partja felé evezett* II.120. — *señri-pattā köüst* | steinerner kessel II.33.

pātri eltűnik | verschwinden II.74.300. *pātri ali* id. NyK. 22.49. *pātermēti* id. T. 317. *pāturi* rejtőzik | sich verbergen T. 310. — *sam vitāǰēm pātresi'* könnyeim törnek elő | es brechen mir die thränen hervor II.147.

patrawés (a br.) elfogta a dühe | er wurde grimmig II.70.

pattelim lin meglőtt evet | angeschossenes eichhörnchen AL.

79. — v. ö. *patemti*.

paul B. *pöwl*, *poulēñ* K.; *pgileñ* K. II.379. *poel* KL. *pol* AL.

poul, *powel* P. *paol* T. falu | dorf.

paulä kender | hanf AL. 72.

pawel jávortulok | elenfärse I.89.

pä . . . l. részben *pa* . . .

pä'irmenti gurúl | rollen P. 16. — v. ö. *päri*.

päili fürdik K.II.225. — *poili* AL. 64. — v. ö. *püli*.

päji szíjal, halat felszeletel | fische zerschneiden K. 374.

päképi l. *pokapi*.

pälén szabadon | frei K. 382. — v. ö. *pal*.

pälép: *mat pum-pälép lu* másodfüves ló | zweijähriges füllen T. 167.

(*il*-) *pāñlem* lerészegedtem | ich wurde berauscht T. 311. —

v. ö. *pāñy*.

pāñk l. *puñk*.

pär, *pär!* vissza, vissza! | zurück (interiectio) KL. III.487. —

pär P. *pärä* KL. *päri* K. *puru*, *puri* T. — Igek. vissza | zurück.

päri gurúl | rollen K. 375. — v. ö. *päri*.

päs könyök | ellbogen K. *pisi* id. T. 314.

(*il*-) *päsérti* kifacsar P. 13.

päsi illatozik | duften KL. 6. *piši* id. T. 160.

pät lépés | schritt K. II.235.

(*pal*-) *päteli* fölnyilik *jä* a folyó a jégtől | der fluss wird eisfrei P. 18.

päteyti a fenekét megtölti | den boden (eines gefässes) füllen P.

pätéti lö | schiessen T. 331. — v. ö. *päti*, *patenti*.

péç (tat.) nagyon, erősen | sehr, stark T. 322.

pékšä mókus | eichhörnchen KL. III.203.

-*pél* is | auch B. D. *at-p*. sem | auch nicht; *kwoss p*. hábár | obzwar.

pél, *péle* (igek.) szét pl. *pél-nali* szétnyom | zerdrücken; *pél-sāpan* elrothad | verfaulen P. 22. — v. ö. *pul*, *pal*.

pēlamli kigyulad | erzünden II.164.177. *pēlélawé* (pass.) id. I.8.72. *pēlēmīqus* meggyult, megégett P. 15. *tāutne nuñ-pilulus* a tűztől fölemésztetett | es wurde vom feuer verzehrt T. 309. —

pēlēmti gyújt | anzünden NyK. 22:51. P. 27. — v. ö. *pälti*.

pēlētēytē elszegődik | sich verdingen T. 160.

pēli munkás | arbeiter T. 160.

pēli fél | fürchten K. *pili* III.88. KL. 26. P. 523. T. 327. AL.

65. — *pilné* félelmetes | furchtbar I.125. — *pilēm tāyti* megijed | erschrecken AL. 54.

pēli szúr | stechen I.20. II.121. *pīli* id. K. II.223. *pēlti* II.308.

pēlti id. P. 19. *pēlili* szúrdal III.19. *pēlyatili* furódik | sich einbohren III.445. *pēlkēti* id. P. III.539. — *pēltal* áthatatlan | undurchdringbar I.119. III.94.

pēlpi: *p. ti jēmtsem* neki gyorsalkodtam | sich ereilen II.167. — *pēlpiš*: *mōnt kuoni-pāl pēlpiš* még gyorsabban mint az előbb | noch schneller als früher II.173.

pēltañ *ɟuj* függő madárhálós férfi | ein mann mit einem hängenden vogelnetz III.393. — *piltāñ* id. II.348. — v. ö. *pilätép*.

pēnyi varázsol | zaubern II.16.282. III.27. K. 396.

pēni varázslat | zauberei III.27. *pennēñ* bűvös | bezaubert KL. III.201.

pēnti cserél | tauschen I.130. — *pēntɟati* I.130. *pēnteltɟati* AL. 54. id.

pēntemli: *māi' tārmi' tēñ pēntemlei'* a föld és ég ök megalakulnak | erde u. himmel — sie werden erschaffen I.101.

pēntlawē simā kétségbe ejtetik a szive | es geräth in verzweiflung sein herz I.86.

pēr mestergerenda | hauptbalken II.365. *szarufa* | thürpfosten I.132.

pēr rügy | knospe T. 315.

pēr görbe, rézsutos, ferde | schief, krumm K. 382. *p. sämp* kancsal, schielend; *pēri sōnsi* kancsalúl néz | schiel sehen K. 383. *pērē šunsi* id. P. 21. *oampēm pērēl jēmtēs* a kutyám megveszett | mein hund wurde wüthend K. 382. — *la'ilā pēri jekwā* lábcsavargató táncza | sein fuss-verdrehender tanz III.199. *koqtā pēr* kézcavargató | handverdrehend KL. III.203. — *pōñ-pērou onē* fejét lehorgasztva ül | den kopf hängend sitzen; *poñ-pēru pāts* fejével leesett | auf den kopf fallen T. 321.

pērēti fúr | bohren P. 19. *pēr pālu-pēratuɟts* a rügy kifakadt | die knospe ist hervorgebrochen T. 316. *nuñk-pērētōɟw* (a kést) megfenni | schleifen (das messer) P. 15. — v. ö. *pēli*.

pēri 1) göngyöl | umwickeln I.18. *pēriti* III.293.341. *pēritāli* I.18. *pēritaxti* I.14. id. — *ju-pēri* begöngyöl T. 308. *lę-pērēts* (é br.) körül-tekerözött T. 315. — 2) *pēriti* fordít | wenden KL. III.353. (é br.) forgat AL. 64. *pērēmti* id. P. III.523. *pērēmtaxti* fordul | sich wenden KL. 22. *pērēmtaxti* visszafordul III.82. *pērɟātāli* kiforgat II.59. *ilpēruti* kifacsar | auswinden T. 307. *jāptēm il-pēri* (é br.) késem kicsorbul | mein messer wird stumpf T. 307. — 3) *pēri li viti'* vizzé változik | es verändert sich zu wasser I.25. *pērēmtaxti* átváltoztatja magát | sich umändern II.96. *nāñɟ p.* fölemelkedik | sich erheben II.63. — *ɟul-äter jot pērilem nētā* felesége a *ɟul-äter* ral összeszúrta a levelet | seine frau hat mit *ɟ.* ein verhältniss gesponnen II.98.

pērji választ | wählen, aussuchen II.120. III.400. K. 396. KL. 23. *pērjili* II.325.

pērmi tūr, kibir | aushalten K. II.225.228. AL. 79.
pērnä kereszt | kreuz 329. KL. 7.
pērsi hozzáköt | anbinden K. 396. *ārikēn pērsēlayti* kis leányo-
 tokat elszerzi | dem töchterchen einen bräutigam verschaffen
 II.248.

(*el-*) *pērti* elad | verkaufen K. KL. 47. P. 21. *pērti* T. 315.
pēru később, aztán | später, nachher T. 319.
pēs régi | alt II.59. *pēs* K. I.166. *pēs* KL. 17. *pēs-tail* régtől
 fogva u. o. *pēs* P. III.521. *pēs* T. 318.

pēs csipő | hüfte I.43. *czomb* | schenkel KL. III.489. lábikra |
 wade II.95. *pis* K. II.237. *pis-poz* K. II.228.

pēs káka | binse III.417. — *pesän* kákás II.416.

pēsken puska | flinte K.

pēsłāñ sással borított | mit riedgras bedeckt III.204.

pēsti old | lösen III.9. *pēsāti* II.221.316. *pēsti* K. 373. *pēsti*
 P. 18. *pēstēli* K. II.231. *pēsmati* II.217. id.

pētēx kakas | hahn P. 17.

pēter veder | eimer P. 14. — *pēter-poal* id. KL. 30.

pēti berak *pūtne* az üstbe | in den kessel hineinlegen II.300.
pētīli id. III.250. *kwän-pēti* szórét hullatja | die haare verlieren
 P. — *Losm tar-pēti*, *pal-pēti* a Lozva megnyílik, megszabadul a
 jégtől AL. 61.

pētīti lő | schiessen T. 159. — v. ö. *pätēti*.

pi . . . l. részben *pe* . . .

pi' B. *pou pōu* K. *pū* K. KL. P. *pou* T. *pū* AT. fiu | sohn;
 dim: *pīkwē*, *pīkēm* II.273. *pīrés*, *pīris*, *pīrisákwe*.

pil- (igek.) szét, össze, meg | zer-, ver-, pl. *pil-γattēm* szétsza-
 kítom | zerreißen; *pāsēn pil-tāps* az asztal összzetörött | der tisch
 zerbrach; *pil-sowi* megsavanyodik | versauern AL. 61. — v. ö. *pal*,
pēl, *pul*.

pil bogyó l. *pol*.

pili fél | sich fürchten: *pilātēp* madárijesztő | vogelscheuche
 T. 331. *pilēs* félénken | furchtsam P. 21. III.523. *pilismā* rettene-
 tesség | etwas furchtbares I.15. *pilismāñ* félelmetes | furchtbar
 III.67. *pilismā γasä jalsēm* igen messze jártam | ich ging sehr
 weit fort B. 350. *pilkēs* félénk T. 320. *piltapēl vārilēm* megijesztem |
 ich erschrecke ihn II.20. — v. ö. *pēli*.

pimenti megizen | benachrichtigen KL. 26. oktat | unterrich-
 ten, belehren III.217.221.

pini helyez | stellen; *namēl p.* nevet ad | namen geben I. 4.
vōt p. szelet támaszt | wind machen I.135. *puñk p.* fejet hajt | den
 kopf bücken I.9. *ma'il jorel pini* II.133. *pinēlti* II.192. *pinēltāli*
 II.194. *pinilāli* III.24. *pintēlti* II.142. mell-erővel fölszerel | mit
 brusteskraft versehen; — *pinti* helyez II.358. *pintēlti* rárak II.329.
 — v. ö. *puni*.

piri: *mater, materi'* p. jut valamihez, akad valamire | zu etwas gelangen I.6.29.

pirwä felelő rucza, anas cricca I.29. makkércze II.181.

pis fogás | kniff II.293. *törém-pis* isteni bölcsesség | göttliche weisheit I.169. — *pés*: *kesné* *pés* vadászfortély | jägerlist K. II.226. — *pisin* fondorlatos | schlau II.52.

pisén I. *pus*.

pis réteg | schichte I.68. *sāt-pis* hétrétű | sieben-fältig I.47. *kit-pis* kétszeresen K. — *pis*: *kit* *pispä kwäl* két emeletes ház | zwei stock hohes haus KL. 13.

pisäl puska | flinte AL. 78. *pisälin* tēren id. III.315.

pisär berkenyefa | vogelbeerbaum T. 163.

pisxel-taxti sipol | pfeifen III.124.

pisi könyök | ellbogen T. 314.

piski átfúr | durchbohren T. 160.

(*kwän-*) *pis kert*i kifacsar | auswinden AL. 78. — v. ö. *päserti*.

(*jel-*) *pisši* (a gyertyát) elfújja, eloltja | das licht ausblasen, auslöschen, P. 15. *ilé-pisšemén* fujd el P. 13.17. — v. ö. *pisxel-taxti* (?); *posyéli*.

il-pisuls lailem megszibbadt a lábam | mein fuss ist eingeschlafen T. 311.

pit fekete | schwarz II.350. *piti* id. II.352.

pitem főtt | gekocht T. 331. — v. ö. *pajti*.

pitemli fészkel | nisten K. 376.

piti fészek | nest II.96.132. — *pit* id. KL. III.355.

pitmi ajak | lippe NyK. 24:9. — *pitmé* P. 9. *pitem* P. 9. T. 156. id.

po . . . I. részben *pa* . . . *pu* . . .

paaltém tűz | feuer II.129. — v. ö. *palti*.

pōχ, *pāχ* B. *pāχ* T. *pōχ* AL. *pōkh* K. — 1) oldal | seite 2) szoba-rekesz | abgesonderter theil des zimmers II.299. — 3) part | ufer II.10. — *pōχén* mellett: *aku'* p. egymás mellett | neben einander II.207. egymás mellé | zu einander II.267. T. 313. *paji pōχén* arczához | zu seinem gesicht I.79. *pāχt* id. T. 313. *pāχtē* id. II.129. T. 313. *pōχeté* mellé I.79.88. — *am-pōχémné* hozzám | zu mir K. 378. *āk-pōχ-pés* egymás mellett | neben einander AL. 60; *pōχätél* II.23. *pāχél* T. 310. oldalt | seitwärts; — *pāχ-nawrém* fattyú-gyermek | uneheliches kind 353. *pāχén pati* oda lesz | er wird hin I.58.

pāχätur hős | held I.50.

poçeri gördül | rollen III.444. *poçeräli* dülöngözik | wanken I. 6. III.456. — v. ö. *poçri'*.

pōkhēli üt, vág | schlagen AL. III.351.

pōçeti kapaszkodik | klettern II.140. *pōçetäli* id. II.137. *nāñχ* *pōçäti* II.319. — *pōçätäli* II.283. felhatol | hinaufdringen; *pōçti* fogózkodik | sich anhalten II.361. — v. ö. *pūçi*.

pozlep gomb | knopf III.135.470. *āln pozlapiñ entapü* ezüst gombos öve | sein gürtel mit silbernem knopf I.143.

pozmer (tat.-arab) mámor | rausch T. 160. *pozmer* id. T. 321.

pozri vāritā gömbölyüre csinálja | rund machen 344. — v. ö. *pozéri*.

poztsen le vagy csunyítva | du bist besudelt K. III.130.

(*pal-*) *poztlaxti* megreped | bersten P. 18. — v. ö. *pokapi*.

poist fejsze | axt T. 163.

poj gazdag | reich K. II.376. KL. III.353.

pojerti megáld | segnen III.377. K. II.377. megajándékoz beschenken K. I. 167.

poj könyörgés | bitte, gebet II.319.

pojki könyörög | flehen II.319. *pojki* II.132. *pojksi* I.135.

pojeksi II.129. *pojeksiāli* II.259. id.

pajreš úr | herr K. II.230.

pojreš úr | herr K. II.379.

(*nokh-*) *pojti* meggazdagszik | sich bereichern K. 374. *nuñ-pāj*taptapté meggazdagít | bereichern T. 309.

pojti megszünik | aufhören II.283.303. megállapodik | stehen bleiben II.140. *ētyelane simā pojti* éhe (ill. éhező szive) csillapodik | sein hunger hörte auf I.70.148. *pojtelti* csillapítja | (den hunger) stillen I.148. *tajil voss pojten* avval lakj jól | damit werde satt I.165. — *pojtake*n csillapodjál | besänftige dich II.24.

pokapi sugárzik | strahlen II.316. *χātēl p.* a nap előbontakozik | die sonne bricht hervor II.56. *mākwe p.* a földecske kibontakozik, kiterjed | die erde erweitert sich I.103. *pokpi jintāñ* fakadó, sarjadzó fű | wachsendes gras III.335. — *pokli* hasadoz | bersten : *ašérēm-rē'il jiv-sim p.* a hideg miatt a fa belseje h. 354. *pōklāp mo* gödrös, fölrepedezett föld | grubenvolles land K. 396. — *pākēpēp khātēl* kelő nap | aufgehende sonne K. 396. *jū pal-pākmānti* a fa megreped a fagytól | der baum berstet vor kälte P. 18.

pol bogyó | beere III.127. *pol* K. I.167. III.126. *pul* P. 22. KL. III.483. — *pil* I.165. II.271. id.

polēx köpés | II.259. nyál | speichel I.16.165. —

palkh takony | rotz K. 373.

polyé köp | speien T. 327.

pālēs csizma I.119. *polēs* AL. 77.

pōli fázik | es ist ihm kalt I.24.164. fázlaltat | kälte verursachen jemandem I.164. — *pōlawē* (pass.) fázik III.115. *at pōlawēm* nem fázom I.164. *pōlwāsem* megfáztam 329. *pōlnē* fázó I.148. *pōlēm* fagyos | frostig III.97.211. — *pōli* fagy | frieren P. 15. III.521. *il-pālās* (praet.) T. 311. — *jel-pōtēslīm* lehűtöm | kühlen P. 15 *il-pāllaxtēm* meghűltem | sich erkälten T. 311.

polis rágalom | verläumdung : *polis vāri* rágalmaz II.21. *pol-sēm* szózatom | meine rede III.106.

- polta* fajd | auerhahn B. *polta* id. AL. 54.
polts sógorasszony | schwägerin T. 162.
polwés gyertya | kerze K. 375. P. 15. *pqlwés* KL. 32.
pom fagy | frost II.244. *pomiñ vôt* fagyos szél u. o.
pom fű l. *pum*.
pömés kedves | lieb III.438.
pon keczeháló | garnnetz III.500. *pon* szőr | haar K. II.223. —
pun toll | feder AL. 56. *tus-pun* szakáll | bart AL. 78. *turuj-punpá*
sas tollú II.101. — *sorú* *ponpé* *sorú* *šermät* arany festésű kantár-
szár | gold gefärbter goldener halfter II.350.
ponäl kender | hanf III.301.
pañyi szúr | stechen K. 399.
poñghwël lapoczká | schulterblatt P. III.523.
poni fen | schleifen K. 396. *pānliti* kardját kijavítja K. II.223.
pañiti odanyom | hindrücken K. 396.
pañs nyílvas | pfeil-eisen KL. III.351. nyíl P. III.523. — *ponš-*
pun farktoll | schwanzfeder P. 18. *sqrniñ pānsip* kukkuk aranyos
farkú kakuk I.39. *ponsép* id. K. II.235.
ponsüslü főz | kochen I.151. — *pōñslé* (ō sic.) süt | backen
T. 167. *punšé* föl | es kocht T. 322.
ponsäti szül | gebären I.88. — *am pañštēm jaim* az én nemző
atyám | mein vater, der mich erzeugte P. 28.
pontäi: *ti mō p. vārīm* ezt a földet síkká teszem | dieses land
mache ich eben P. 10.
poaksi csudálkozik | sich wundern P. 28.
1. *por*, *pōra* l. *porä*.
2. *por-nē* boszorkány | hexe II.307.
porayti tutajt készít | ein floss zimmern II.94.
1. *porä* tutaj | floss II.94. III.378. *pora* AL. 55. *por* I.70.
III.497.
2. *porä*, *por* idő | zeit I.74. II.50. *ta*, *ti porät* akkor, ekkor |
damals, jetzt; *taw joxténé porät* az ő jöttekor | als er kam 341. —
par T. 317. *už-par*, *už-parél* egyszer | einmal T. 323. *khurēm-por*
háromszor | dreimal AL. 62. KL. III.481. — 2) táj | gegend: *χātél-jät-*
porät déltájban | gegen mittag I. 3. *taw porä joxtēm qremté* midőn
vele egy irányba érkeztek | als sie mit ihnen in eine richtung an-
kamen II.89. — 3) *vāpsēm-por* vöcskémet III.417. *sim-porēñ āri*
szívbeli, szeretett lány | geliebte tochter II.343. — 4) *pora* kereszt-
tül, át | durch AL. 60.
pōrén vájó fejsze | hohl-axt AL. 55. — *pōrnä* szekercze | beil
III.291.
porés disznó | schwein I.8.
porēsli: *jol-porēslnät eli-pält* mielőtt a hó be nem lepi | bevor
es vom schnee nicht überweht wird III.237. — v. ö. *porzej*.
poréç derék | rücken III.96. *porçä jäktim porçññ ülém* derék

levágható derekas álom III.96. — *jiw-pqrkh* fatörzs | baumstamm
K. III.130.

porzej: *tūjt-porzej-sazl* hóförgeteg-felhő | schneegestöber I.74.

porri iramodik | rennen III.6. *porriläli* III.30. *porrimi* III.6.

pōri *naqt* neheztelő gondolat | ärgerliche gesinnung II.47.

pori *tqumēste* fogai közé fogta | er nahm es zwischen die
zähne K. II.225. — *χasep-pori'* *χuji* a hálósátor alatt keresztben
fekszik | er liegt querüber unter der schlafkammer II.60.

1. *pori'* koró | distel I.33. fűszársíp | rohrpfeife II.67. *pqri* P. 8.

2. *pori'* ugrás | sprung III.136.

porimi ugrik | springen I.6.19. iramodik | rennen III.136.

porimäli tova ugrik III.479. — *pqrremi* ugrik KL. 22. *pqrqami* id.
P. 13. — v. ö. *porri*.

pormäsänem holmijaim | meine sachen I.7.

pors szemét | mist III.463. *pors-tauri* forgácsdarabka | stück-
chen späne 328. *pors-añä* szemétdomb | misthaufen II.112. —
pqrš KL. III.203. AL. 78.

portex hirtelen haragú | jähzornig I.109.

portjinti csapdos a vizen szárnyaival | mit den flügeln herum-
schlagen I.111. *tüp portjinti* az evező a vízben lebeg | das ruder
schwimmt im wasser II.215.

porti (lat.): *mäsänem p. mänitayti* ruhám darabokra szakadt |
mein kleid ward in stücke zerissen K. 383.

portiñ sam jó szem | ein gutes auge II.17. — *porttal* szapo-
rátlan | unausgiebig III.286.

pqrweli ugrik | springen K. II.237. — v. ö. *pqrremi*, *porimi*.

pōs kúpvarsa | fischreuse I.151.

pōs sógor | schwager K. II.228.

pqš tornác | gang T. 314.

1. *pos* lélekzet | athem I.161. *pos-marätä* id. I.160.

2. *pos* fény | glanz II.364. — *ēt-pos* holdvilág | mondschein
I.24. *sam-p.* szeme világa | augenlicht I.36. — *posiñ* világos | hell
I.129. *posēñ* fényes | glänzend II.219; — *pasāñ* II.352.354. *posiñ*
II.130 *paseñ* K. I.170. id.; *samä poseñ*, *postal* erős, gyenge szemű |
stark-, schwach-äugig II.209. *posiñakēm* drága fényességem II.44.
posiñ nūr dicső Ural | der grossartige Ural I.143; *pqsēñ* tiszta | rein
KL. 6; *pupi'* *posiñ küt eten* bálványtól kis zabott (ill. jelzett) két
éjjeled | deine dir von gott ausgemessenen zwei nächte III.213.280.
— *pqs* jegy | zeichen T. 162.

(*il-*) *pošaté* kiürít | ausleeren T. 307.

posäl folyóér | bach I.141.151.

pōseli meghal | sterben I.41. II.375.

posé mos | waschen T. 307. *vüt posēm (jiw)* víztől ázott (fa) |
vom wasser durchtränkt II.61. — *poškheltayti vüt* locsog a víz | das
wasser rauscht P. 24. *poškhoté* csepeg | tröpfeln T. 160.

poséx vér | blut II.14.

posém, p̄asem 1) sarok | ende, ecke: *josä p̄asmäyü* a hótalp sarkai II.300. *p̄asmēñ sun p̄asmän* (ā l.) a faros számnak farához | zum hintertheil des schlittens III.419. *posmiñ sun posmekät* id. II.51. — 2) kormány | steuerruder II.261.270. *posmin* χ̄ap kormányos hajó II.261.270.

posēm l. *posim*.

pōszati kinyilik | sich öffnen I.31. — v. ö. *punsi*.

pōsýe l. *passä*.

posýeli elfuj *polwés* a gyertyát | die kerze ausblasen T. 375. — v. ö. *pišši*.

posýen drágád | dein theueres (kind) II.419. *poszükwēt* kedveskék | die lieben kleinen II.429.

pōšyi rak *piñ* fészket | ein nest bauen III.287. *pōšyi* id. III.439.

pošýime (o br.) II.299. — *sulí-raztnél pōšýés sät élém-çalés-çuri* fehér agyagból gyúrt hét emberalakot | aus lehm knetete er sieben menschengestalten I.130.163. *pošýente'im* (o br.) *ñärēñ mātü sqrmél* dagasztom a mocsaras helyét lábszárammal | den sumpfigen boden mit den füssen stampfen III.337.

pōsi elhajt | vertreiben II.395. — *p̄asé* T. 320. *pošenti* AL. III.207. *pōsili* II.49. id.

p̄asi befejez | beendigen: *khōnt ätēm p̄asmäistän midön* a had gyűjtését befejezte K. II.227. NyK. 23:397.

posi' bél | kern II.77.

pōši (*pošýél*) rakás | haufen III.431. — v. ö. *pōšyi*.

posim füst | rauch I.6.23. — *posēm* T. 160. *pašem* AL. 79. *p̄qšēm* KL. 45. id.

posimti füstöl | rauchen 362.

p̄asli elkopik (a czipő) | sich abwetzen 366.

p̄asmäk czipő | schuh III.396. — *posmēç* K.

posmētē ázik, nedvesedik | nass werden T. 307. — v. ö. *posé*,

posēm.

(il-) *posmatē* lecsuszik | hinabrutschen T. 310.

pošéti nyom | drücken III.533.

poštan retesz | schloss III.36.

pōšti legyőz | besiegen AL. 78. — *at postēm* nem birom | ich vermag es nicht KL. 19.

p̄astiñ jelzős | bezeichnet: *vouta elmip p. kätél* vékony élű jelzős kézzel (értsd: fejszével; de *p̄astiñ* talán inkább azt jelenti fejszés v. ö. T. *poist* fejsze) II.291.

postulē virrad | es wird morgen; *khul uy-vail nuñ-postuls* a ház egyszerre kivilágosodott T. 309. — v. ö. *pos* fény.

pot pud 334. — *pōt* K.

pōt l. *pajt*.

potaxt rakás, halom | haufen III.431. — *potéxt* zsákmányrakás | ein haufen beute KL. III.491. B. III.337.

potaxti gunnyaszt rajta | darüber hocken III.431.

(*ūs-*) *potali* vár-gömböcske | rotunde II.67.

potélqk tető | dach K.

potér beszéd | rede II.249. III.106.

potérti beszél | reden I.5.156. II.144. *potértali* megkezdi beszédét | die rede beginnen II.249.

poti zsákmányrakás | ein haufen beute III.23.239.

potiti: *ékwatā tū ti potitimē* im felesége ott medvezsákmány gyanánt el van ásva | sein weib ist dort als beute des bären vergraben III.380.

pōtmā bosszuság | ärgerniss I.109.

(*gor-*) *poultép* gyalú-fogó | hobelstiel III.178.

powari gurul | rollen II.73. — *powāri* id. T. 310.

powārti gyúr | kneten T. 312.

pōmti kezd | anfangen K. I.167. II.224.

pōtélkē butella P. 20.

pūxi, *pūxi*, *pūwi* B. KL. *puwi* K. *puwē* T. *puji* P. *pūi* AL. (tő: *pūy-*) fog, megfog | fangen; — *pūyēmti* II.129. *pūyālti* II.322. *pūyinti* II.44. *pūwinti* II.250. *pūwmāti* I.29. *puumāti* I.41. *puumti* KL. 5. id.; — *pūyti* II.120. KL. 24. *pūkhti* P. III.523. fogózkodik | sich anhalten; *ju-puukhotē* beleakad | sich fangen (im netz) T. 323; *pūytesi'* birkóznak | ringen II.375. *pūyētāxtili* id. III.146; — *sēñkwā nāny pūyēti* füstje fölszáll | der dampf steigt auf II.266. *yāp nōlānl-pāl pūyēti* a hajójuk orros tájékát kikötik III.359. — *pāi' pūytili*, *pūyātali* a partra felkapaszkodik II.186. III.369. *pāi' pōyēti* id. II.141. — *pūytemi* üt | schlagen II.63. *pūytmī* betol, taszít | stossen I.50.57. *pūntmi* dob, taszít | werfen, stossen II.107. — *nālēm nuñ-puwāntel* az orrát fentartja, gögös | die nase hochhalten, stolz sein T. 309. — 2) fuj l. *pūw*.

pūyēlnē kwol fürdő ház | badehaus 354. — v. ö. *pūli* 3.

pūyēñ, *pūyēñ* köldök|nabel P. 9. *pūyēñ* KL. 4. *pūyēñi* I.36. II.327.

pūyērmati fölfordul | umfallen 351.

pūygn bika | stier T. 311.

pūyēñ tuskó | klotz: *sat pūyñāp pūyñāñ pūyāltēm* hét tuskóval megrakott tűz II.129.

(*tūjt-*) *pūyram* hóförgeteg | schneegestöber II.51.

pūys viharfelleg | sturmwolke II.372.

pūytemi szúr | stechen I.162. — *as lap p.* a lyukat betömi | ein loch verstopfen I.163.

(*jar-*, *alat-*) *pūytel* matrác, tollderék | matraze T. 156.

1. *pūj*, *pūji* B. K. P. *pūi* L. *pōj*, *pōji* T. a folyótól fölfelé eső vidék; erdő, hegy | vom fluss aufwärts gelegene gegend: wald, berg etc. R a g o z v a: *pūjin* *pūjit*, *pūjil*; — *pālē*, *pāi'*, *pā* B. pl. *pāi'* *pō-*

yéts fölkapaszkodott | hinaufklettern II.141. *paí' totwés* a partra vitetett | er wurde an's ufer getragen u. o. *pā ul kwälén* a partra ki ne szállj II.89. — *pā* T. 311. *po* P. 16. K. 375. id. — Né v u t ó s ö s s z e t é t e l : *puji-pāl* B. *puj-poglné* K. *poj-pāl* T. stb. — Né v u t ó *pun* : *āγ-pun* a hegyre, *āznél-punnél* a hegyről | auf den, vom berg T. 311. — I g e k. pl. *püt pā-vojáln* emeld fel az üstöt a tűzről | hebe den kessel vom feuer weg B. 337.

2. *puj* T. P. *poj* K. far | hintertheil: *pujit, pojit* mögött, után | hinter, nach; *ām pujimt* utánam | hinter, nach mir T. 313. *ruj-puit* esó után | nach dem regen T. 319. — *pujip* P. III.523. *pojip* K. II.223. faru.

puki potroh, poczak | wanst I.42. II.375.

(*pal-*) *pukmäti* fölpukkad | bersten II.375.

pul B. K. *pul* KL. *pul* B. T. *pol* B. K. AL. T. *pol* T. darab | stück III.5.9. K. III.127. KL. III.349. — *ként-pulí'*, *passä pulí' manésli-lém* mint egy sapkát, kesztyüt rongyokra szétszaggatom | ich reisse ihn in stücke wie eine mütze, einen handschuh I.127. v. ö. KL. III.349. — 2) falat | bissen I.87. II.34 *uγ-polt ju né-lejilem* egy falattal lenyelem T. 321. — 3) *pol* forgács | spähne K. I.171. T. 318. *jiv-pul* id. T. 314. — *pol-sám* daraesó | AL. 74. *ut-pul* vízcepp | wassertropfen T. 313. *toit uγ pul'tél šγ-tqlas* a hó az utolsó szemig mind elolvadt | der schnee ist bis auf's letzte stückhen geschmolzen T. 320. — I g e k. *pul-tauteslitä* szét-rágja | zernagen I.125. *polí' sairi* szétvagdal | zerschneiden II.140. *pultu-punšqs* szétfőtt | es hat sich zerkocht T. 322. *poli-* K. 383.

pulät aczél | stahl II.343.

pulép daganat | geschwür P. 14.

pulép dugó | stöpsel III.444.

1. (*jel-*) *püli* elfuj | anblasen KL. 32. *püläsi* ráfuj | anblasen I.131. — v. ö. *püwi*.

2. *püli* fal | fressen B. 351. AL. 72.

3. *püli* fürdik | baden; *püléné kwol, lāñγ* fürdő ház, út I.75. II.186. — v. ö. *pürelné kwol*.

pülqzte földagad | schwellen T. 320. v. ö. *püli*.

pulp nyilásfödél | eingangsdecke III.98. — v. ö. *pulép*.

kwän-pul'säti kisiklik | ausschlüpfen AL. 60.

pum fü | gras B. T. *pum* KL. *pom* K.

pūmas mulatság | unterhaltung I.61.

pūmti vesz | nehmen T. 159.

pun l. *puj*.

püñyláp : *il p. nürem uj* alúl gombos hatalmas állat, a. a. medve III.374. — v. ö. *poylep*.

puné fon | spinnen T. 328. 331. *punkhété* fonódik T. 326.

puni B. *pni*, *poni* K. *poñ-* T. rátesz, rak, helyez | auflegen — *tör poni* kendöt ölt | ein tuch umnehmen K. III.126. *sät näl punim*

tgvét hét nyíllal fölszerelt (ill. megrakott) tegez | mit sieben Pfeilen beladener Köcher II.113. *kūnel poñim voš* kőből épült (ill. rakott) város | aus Stein gebaute Stadt T. 159.

1. *puñk* B. *poñk* P. L. *poñ* T. *pāñk* K. KL. fej | Kopf — *tui-poñkte* tavaszszal | im Frühling AL. 60. *poñkeñ uj farkas* | wolf KL. 23. *gar-puñk-uj* hím farkas III.341. v. ö. *puñkiñ uj medve* | bär III. 469. — *umis-pāñk* málnabokor, *jini-p.* csipkerózsa-bokor | Himbeer-, Stachelrosen-Strauch KL. III.203. — *N é v u t ó*: *poñ-t* rajt | an, im; *pisi poñemt* könyökömmel | mit meinem Ellbogen *poñen rá* | auf, in; T. 314.

2. *puñk* B. *pāñk* KL. III.489. fog | Zahn — *χūrēm puñkpā āñt-sāχarim* három-fogas bunkós szaru-nyílalom II.192. *χūrēm puñkpā χāslēχ* három csúcsú horognyíl I.113.

pūñsi B. K. *pōñsi* B. *pāñsi* AL. *punši* KL. P. nyit | öffnen — *punšili* II.34. *punšilali* II.44. *punšelti* II.395. id.; — *χātēl punsi* napot derit | die Sonne aufgehen lassen II.275. *takwēs p.* őszt alkot | Herbst machen III.469. — *pūsnē* (part.) III.193. *puššēχti* kinyílik (az ajtó) | sich öffnen KL. 26. — *punši* vet, dob | werfen P. 16.

pup vége, hegye | ende, spitze II.59.

pupī B. *pupī* K. *pupī* P. *popi* L. bálvány | götzenbild — *pupi-khwor* kígyó | Schlange K. I.167.

pupti rátűz | aufstecken II.71. P. 10. — *popti sētēp* beffíz czéznát | zwirn einfädeln AL. 79.

purā ár | pfrieme T. 164.

puri B. P. *poré* T. harap | beissen III.75.372. P. 22. T. 328. — *purliti* harapdál I.98.

puri, *puru* vissza l. *pāri*.

pūri ételáldozat | Speiseopfer II.14. — *p. tēnē*, *p. ajnē kwol* lakodalmi, vendégeskedő (evő, ivó) ház | Hochzeits-Haus II.95.

pūrlī áldoz | opfern I.37. II.97. III.377. — *pūrlayti* id. II.231. vendégeskedik | gasterei halten II.193. — *purliti* megvendégel | bewirten KL. 5.

pus B. *puš* KL. P. *pos* K. *piš* T. ép | gesund I.26. 28. *pusi* jēmtsēt gyógyulnak | sie werden gesund, heilen I.10. — *pusēn* egészen I.54. mind | alle I.121. *pusēn*, *pušnē* id. KL. 21. III.489. *pusental* egytől-egyig II.67. *puššēn* egészségesen P. 21. *pušnē* épen | heil P. III.523. — *posēn*, *squnē olēn* légy egészséges (köszöntés) | sei gesund (zum Gruss) K. *pišēn v. sāw-pišēn alantēn*; *squnā*, *pišēn khaitutlēn* egészségesen vagy-e? (köszöntés találkozáskor) | bist du gesund? (Gruss beim Zusammentreffen) T. 321.

pusā I.97. *pusa* AL. 55. sűrű sör | eine Art dickes Bier — *posē* id. K. II.234.

pūsmēl csaknem, majdnem: *aku'ti jol-ūsmēm p. alsēm* csaknem hogy meghaltam | bald dass ich gestorben wäre B. 346. — (talán: *pūsmēl* (u. br.) s a *pus* ép szóhoz való?)

pūškä hordó | fass I.69. — *pučkä* id. T. 312.

pusmi meggyógyul | gesund werden I.8. *pusmipi* id. II.259.

pusméli meggyógyít | heilen I.8.

pušši elszökik | durchgehen KL. 29.

pūt üst | kessel — *jankiñ žul, tūjtiñ žul pūt-sis* míg egy jeges hal, havas hal megfőhet (ill. üstbeli) | bis ein eiskalter fisch gar wird I.80. II.109. *pūtēñ tēp* főtt (ill. üstös) étel | gekochte speise II.215. *pūt-paňk* üst korma | kesselruss II.201.

1. *put* jégburok fölötti víz | das wasser über dem eis III.257.

putiñ sqim jégvizes patak III.331. *putiñ awpä.jä* jégvize omló folyó III.324. — 2. *put* vadrécze | wildente T. 315. — v. ö. *pat*.

pūtäsi kōp | speien, *putasi* AL. 54. — *sūpäñēl žot-putäsēm mā* a szájából kifrócsesent föld | die von seinem munde herausgespritzte erde I.162.

pūli kebel | busen II.19. III.431. *pūt* K. *pot* AL. 85. *pōt* T. 162. id.

pūti szúr, bök | stechen III.400. P. 19. K. II.233. — *pūtmī* III.362. II.97. *pūtmalīli* III.362.

pūtq̄p kopja | lanze T. 154. *khōl-p.* halszigony | fischgabel T. 331. *pūtēp* id. AL. 55.

puuñ gazdagság | reichthum II.46. jószág | vieh II.111. gazdag | reich K. III.227.

pūwēs fuvallat | luftstrom II.319.

pūwi B. *puwē* T. *pūi* (tő: *pūr-*) AL. fuj | blasen.

SZILASI MÓRICZ.

A fosztó képző nyomatékosan állító értelemben. Feltűnő mindenesetre, hogy *egyetlen* a. m. kiválóan egy, mindeneknél különben egy. Hasonlók *példátlan példa* és *végestelen végig* (l. Thewrewk Nyr. VII. 195); noha teljesen nem egyezők az *egyetlen* használatával. Mert az első, a melyet Kazinczy használt, valószínűleg a *páratlan példa* után készült, a másik meg a fosztó képző rendes jelentéséből is érthető s magyarázható (t. i. olyan vég, a melynek nincs is vége); végre egészen sajátos, hogy az *egyetlen* magában, a jelzett *egy* nélkül is járatos. Érdekes azonban, hogy a rokon nyelvekben is megtalálni párját. Ilyen a votjákban *odigtām: ačmā'os odigtām bīrom* mi magunk egytől-egyig (tlk. *egy nélkül*, a. a. egy hja sincs) elveszünk Nk. 54. A vogulban egészen hasonló *pusēn-tal* (v. ö. *pusēn* mind) *la'ilīñ uj sāt tur pusental tot ta kisitā* lábas állat hét hangját *egyőlt-egyig* ott elfűtyölte II. 67. — úgyzintén: *añ- maniñ akw' samtal žulnē pērīlīmēt ime mind egy szemig* (tlk. egy szem hiján) hal van (a hálószemekbe) bonyolulva (v. ö. *sam szem*) Nyk. 22: 49. Ide vonható még *jortal at'im* teljességgel hiányzik I. 48. *jortal akwā' at* éppenséggel nem I. 46. — v. ö. *gor* hely, tehát *jortal* hely nélkül, ill. nyomtalanul. Hasonló jelentésváltozást, vagyis átmenetet Thewrewk i. h. a németből is kimutatott, a melyhez még *Grimmből* II. 566. a következőket sorolhatjuk: *mouti-lōsi* animositas, übermuth; *frowi-lōsi* temeritas, ausgelassener jubel. (nicht freudenslogigkeit).

SZILASI MÓRICZ.

Az est eredete.

Simonyi Zsigmond volt az első, ki Budenznek e szóra vonatkozó magyarázatával szemben (MUGSz. 799. l.) «Tanulmányok az egyetemi magyar nyelvtani társaság köréből» cz. kiadványában (284. l.) egyes nyelvmélekek s régibb írók *nap-estet* «occasus solis, occidens» szavára irányította a figyelmet és kérdésül fölvetette, hogy «ezen adat s a rokon nyelvekbeli föltűnőleg egyező s azonos jelentésű szók közül melyiket fogadjuk el inkább alapúl az *est* szó etimológiájában». Maga később e kérdést úgy döntötte el, hogy Budenz szófejtése «mai tudomásunk szerint nem állhat meg; az *est* nem választható el a *nap-estet*-től; a finn *ehtoo* stb. úgys valószínűleg germán eredetű» (Magyar Nyelv 215. l.). Megerősítette e nézetet Setälä, ki az ő Finn Hangtörténetében az *ehtoo* «vesper» szó tárgyalásánál (198. l.) a pontosan megfelelő lapp *ektu*, *ikto*, *jukt*, *ikti*, *jehti* «tegnap» szóközépi mássalhangzócsoportjára utal, mely a finn szó *ht*-jének *kt*-ből s nem mint a magyar *est*-ből következnek *st*-ből való származását mutatja, minélfogva különös tekintettel a régi nyelv *nap-estet* adatára szerinte az *est* szónak vélt összefüggése az idézett finn-lapp alakokkal elejtendő. Legújabbán Szinnyei teszi magáévá e nézetet (Nyr. 24, 317.), hozzáfűzvé ezen igazán meggyőzőre méltó «tanulmányt», hogy «nem kell lóhátról lenézni a gyalogjáró nyelvészt, mert a nyelvhasznítás paripája is csak azon közmondásbeli lovak közé tartozik, a melyeknek négy lábuk van, mégis megbotlanak».

Bár az a készséges csatlakozás, melylyel Szinnyei «gyalogjáró nyelvész» a «nyelvhasznítás paripáján» lovagló Setälének nézetét minden további elmélkedés nélkül elfogadjá, éppenséggel nem mutatja valami alkalomszerűnek az idézett tanulmány hozzáfűzését, mégis mivel föltétlen igazságot foglal magában s az áltálános szavakban tulajdonképpen hozzám van intézve, mely köszönettel nyugtázom. Visszatérvén azonban a dologra, t. i. az *est* szóra, bátorkodom megjegyezni, hogy annak az *es*-igéből való származtatása, úgyszintén a lapp *ikto* alakból folyó hangtörténeti következés semmiképen sem volt ismeretlen Budenz előtt s hogy ő ezekre igen számbavehető észrevételeket tesz. Az *est*-nek azonosítása a

nap-eset-tel Czuczor-Fogarasi «Magyar Nyelv Szótára»-ban is előfordúl s erre helyesen jegyzi a MUGSz., hogy «első tekintetre tetzetes vélemény ugyan, hogy a m. *est* nem egyéb mint *eset* (*esni*, *cadere* ígétől), azaz *nap-eset*, *occasus solis*; ámde a magyar nyelv szokás szerint nem *esik* a nap, hanem *nyugszik*, *áldozik* s innen nem *nap-eset*, hanem *nap-nyugat* divatos az *occasus solis*, *occidens*-re». Igaz ugyan, hogy a Ny törtSz. adatai közt előkerült mégis később szórványos használatban s főleg «*occidens*, *west*» értelemben a *nap-eset* is; de nincs igazolva a «*nap esik*»-féle szólás divata,¹⁾ mely nélkül pedig az *eset* (*est*), *nap-eset* képzés szinte érthetetlen s önkénytelenül utal arra, hogy e szónak ne az *esik* igében keressük alapját.

Egy másik feltűnő körülmény, hogy az *est* nem használatos «*occidens*» értelemben, pedig ha (mint a *nap-eset* eliptikus kifejezése) a *nap-kelet*-nek, vagy *kelet*-nek ellentéte, mégis csak ez volna inkább elvárható a «*vesper*» helyett. Nincsen eléggé megokolva a képző magánhangzójának következetes elisíója sem; azaz, hogy mért nem mutatható ki legalább tájbeszédileg, vagy a régiség némely forrásában valamely *esetig*-, *eseti*-féle alak is az *estig*, *esti* helyett, illetőleg mellett. Jellemző továbbá az *estvél*, *estve* szerkezet, mely egyébként csakis valóságos eredeti időt²⁾ jelentő szókon (*holval*, *regvel*, *nappal*, *éjjel*) jelentkezik, míg velük szemben a körülírásos szólásokban *napkelet-kor*, *napnyugat-kor*, *virradat tájban* stb.-féle szerkezetek járnak.

Mindez okoknál azonban jelentősebben szól az *est*-nek *eset*-ből való származtatása ellen az a körülmény, hogy alakilag egészen jól egyező és jelentésileg azonos mássai akadnak a rokon nyelvekben, még pedig nemcsak a távoliakban, melyeknek adatait Budenz idézi, hanem a vogulban és osztyjakban is, mely utóbbiak im itt következnek:

Kondai vog. *it* «est», *it-poglai* päs «este felé áll az idő (вечеръ царь)» | *iti* este (вечеромъ), *iti-lätel* esténként. Budenz a Popov-féle evang. *et* «abend» alakját az *éj*-hez csatolja; de sem minemű alappal, mert az «*éj*»-re külön szó: *jé*: *jé jäli* éjjel jár, *jé khwojam* éjjel alszom, *té jé* ezen éjjel, *ji-kvätl* éjfél, | *jité-lätel* éjjenként. Az evangéliumban is: *jej* «nacht», *jejpēs* «finster, dunkel» (l. MUGSz. 772.).

¹⁾ A Ny törtSz. e szempontból számbajöhető egyetlen adata: «*míg a nap le nem esik*» (GKat. Titk. 1117); ez azonban, ha benne ugyan tényleg a nap leszállásáról van szó, legfeljebb a *nap-eset*-ből elvont kivételes szólásnak vehető.

²⁾ Nem járúl a *-vel* pl. az idegen eredetű *dél* szóhoz sem, melynek időhatározó alakja: *délben*.

Pelimi vog: *jēt* «est», *jētāi joxts* este jött. E mellett *jī* «éj», *jī-šupne joxts* éjféltre ért az idő | *jītalēn* éjjel.

Tavdai vog. *jītu, itū* «est», *jītu sūs* este lett | *itun, itutin* este, esti időben (вечеромъ). Mellette *ī, jī* «éj», *jī-jēt, ī-jēt* éjféel, *ti jūt* ezen éjjel, *māt īne* másik éjjel.

Középlözvai vog. *itū* «este» e mellett *jī* «éj» és «éjjel» (pl. *ām jī joxtsem* én éjjel jöttem). — Az alsólozvaiban a fogalmilag és hangalakilag is közel álló «est» és «éj» szavak egygyé olvadnak: *mot it* «tegnap este», *it-kwātl* «éjféel», *it-āla* éjen át, *tīt ma* éjjel.

Éjszaki vog. *ēt* «est» | *ēti, ētiān* «este, esti időben», *ēti-pālāi, jēm̄ts* este felé hajlott az idő. Az «éjjel»-re a külön alakú *itī* (*itī-χātēl* «éjjel-nappal») mellett járatos az *ēt* «est» szóból képzett *ētā* is: *ētā jām̄'im, χātēlā jām̄'im* éjjel járok, nappal járok, *ētā-χātēlātēl, ētiñ-χātēl* éjjel-nappal.

Éjszaki osztyák *jētēñ* «abend» | *jētna* «abends», *jetna-pelka* «gegen abend» (Ahlqv.) Külön alakok: *āt* «nacht», *ātna, ātalēñ* «nachts», *āt-kutēp* «mitternacht», *ātēñ-χātēl* «tag u. nacht» (id.).

Déli oszty. (irtisi) *idai, idaina* «abends», (szurguti) *itn*; míg irt. *āt, at*, szurguti *jōgon* «nacht». Pápai Károly jegyzeteiben a Felső-Obvidéken: *ittēn* «est» (вечеръ); *ēi* «éj» (ночь), *ēine* «éjjel» (ночью).

Nem lehet benne kétség, hogy az itt felsorolt «est» jelentésű alakok szorosan egyező másai a finn *ehtoo*, lapp *ikto* stb. alakoknak, pontos analogiáik a finn *kahte* «két» és *yhte* «egy» = lapp *kuekt, kuökt* és *akte, ohta* stb. = vog. *kit, oszty. kūt, kat* és oszty. *it, ī, i*. Kérdés csupán, hogy a kifejthető ugor *j₂kt, εkt* (*εχt*) törzsalakhoz képest mikép igazolható a magy. *est* hangalakulata.

Budenznek fölvétele erre nézve az, hogy a finn *ehtoo* és lapp *ikto, jifta* stb. alakokból következő ősi *j₂kt₂* hangzásnak «kt-j e (= finn *ht*, lapp *kt* és *ft*) a magy. *este*-ben *n št-v é vált*. Egy később e célra alkalmatlannak bizonyult példán (magy. *ester* «meddő» = finn *ahtera* id.) kívül ő arra hivatkozik, hogy «e hangváltozás gyakranabbán találkozik a mordvinban és eszeremiszen, pl. mordM. *māštā*, «brust», mordE. *mešče* = oszty. *meget* id.» Több világos példát találunk ily hangváltozásra Paasonen érdemes tanulmányában a mordvin hangtanról («Mordwinische Lautlehre. Academische Abhandlung von H. P. mag. philos.» Helsingfors, 1893, 35—37 ll.): mordM. *štir* = mordE. *tejtter, tejter* «leány» = litván *dukter* | mordM. (a penzai kormányzóság Psenevo falujában) *kušt* = mordM. (u. o. Krasnoslobodsk faluban) *kujt* (a *kuj* «kigyó» szó pluralisa, melyben tehát a *j* megelőző *j*-ből fejelett); mordM. (Psen.) *nāšt* «ők látnak» = *nājt* (v. ő. *nājems* «látni») | mordM. (Psen) *visca* = mordM. (a tambovi kormányzóság Seliscse falujában) *viχca* «mit gewalt» (ebből: *vi, vij* «gewalt»); ugyanígy *viscək* (Psen.) = *viχcək* «együtt» (v. ő. mordE. *vejke, vejke* «egy»). Erza dialektusokban váltakoznak:

kejtíme és *kefleme* «kéz nélkül», *keñdirjtan* és *keñerstan* «ich bringe zum reifen», *koc̄t*, *mact*, *kañst* pluralis alakok ezekből: *koty* «vászon», *matz* «pincze», *kañj* «kender». Budenz az efféle hangfejlődés igazolására a szanszkritra is utal, hol *aštau* = gót *ahtau*, gör. *ὄκτω*, lat. *octo* (l. Verzweigung d. ugr. Spr. 35. és MÜgSz. 213. ll.), úgy, hogy ily világos fejtegetés után szinte különös Setälä felfogása, ki szerint a magy. *est* és a finn *ehtoo* egyezése mellett mindenáron az következnek, hogy a finn szóközépi *ht* régibb *št*-nek volna képviselője s másrészt igazolhatatlan volna, hogy ősi ugor *kt*-ből a finnben *ht*, míg magyar másában *št* fejlődhetett.

Szerény véleményem szerint az *est* szó magyarzatában Budenztól fölvett *kt—jt—št* hangváltozást az idegen nyelvek példáin kívül (v. ö. német dial. *ništ* = *nicht*) néhány magyar adattal is lehet igazolni, ilyenek:

nyüst «dicker, grober wergfaden»: tavdai vog. *ñuz*, *polna-ñuz* «szösz, kenderszösz (кудель)» | finn *niite*- «licium textorum», *nine* «boot (zum flechten)», melynek hosszú magánhangzójában Budenz eltűnt gutturalis nyomát látja.

nyest «mustela martes»: finn *näätä* id., lpF. *nätte* (MÜgSz.), mely a *nyuszt* alaprésze (vog. *ñoys*, osztj. *ñoyos* «zobel», észt *nugise* «baummarder») magashangú párjának tetszik s ősi hangalakjában, úgy látszik, gutturalis elemet tartalmazott a szóközépen.

nöst-ény (rövid magánhangzóval s ebből per analogiamad *nő né: nöstény*), mely alaprészeben a finn *neite*, lapp *neita* stb. alkatát tükrözi. Az *št* ben foglalt gutturalis elemet az osztj. *neñ* «nő» és lapp *niññalas* «nöstény», kolalapp *niñce* stb. mutatják (l. Setälä «Ein nasal im urfinnischen» cz. értekezését).

Ugyancsak *ž*-s változással magyarázza Setälä a magy. < *ít* képzős igék imperativusát (*tanítson*, *tanojtson* e. h. **tanojtjon*, melyből **tanojjon* változaton át a régi *tanohon* keletkezett); l. «Tempus- u. Modus-Stambildung» 142. l. Ez a *ž* a rendes *j* imper. képzőnek fejleménye lehet épúgy, mint a fent idézett mordvin példákban, melynek e képződését az < *ít* régibb < *eht* alakjához való assimilatio segíthette elő (*kerehtew* = *kerejtö*; l. Szamota, fönt. 163. l.). Ugyanily alkatuak (azaz végzetükben régibb *kt*, *jt*, illetőleg *tk*, *tj* fejleményét tartalmazzák) jobbadán az egyszerű *-t* végű ige-tövek is, pl. *jut-* (vog. *jojt-*), *fut-* (finn *pohi* «vehemens cursus») | *vet-* (f. *vätkää*- «vi projicere») *köt-* (f. *kytke-*), *met-* (lapp *mutke*- «perfringere»); melyeknél tehát szintén érthető a *jusson*, *kössön*-féle hangalakulat.

Mindezek után, azt hiszem, a magy. *est* szót a «vesper» fogalom eredeti sajátos szavának tekinthetjük, a némely régibb irónál előforduló *nap-eset* kifejezést pedig az *est* hatása alatt keletkezett népetimologiai alakításnak.

MUNKÁCSI BERNÁT.

A Königsbergi Töredék versmértéke.

I.

Hogy a K. T. verses mű, azt kezdettől fogva tudtuk, de az igazi mértéket a rongált szavak miatt nehéz helyreállítani, s úgy látszik, mintha az egyes sorok megkülönböztetésében pusztán a találgatásra volnánk utalva. De nekem feltűntek azok a pontok, melyek a hasonmásban (*Zolnai Nyelveml.* 75. l.) világosan láthatók, hátha a sorvégeket jelölik azok, mint majdnem mindenütt, a hol egy vers folyó sorokban van leírva. (Legszébb példája az ilyen sorjelzésnek Zolnainál a Katalin-legenda 270. l.). E pontok szerint osztottam föl tehát a nyelvemléket és öt 4—4-soros versszakot nyertem, melyekben átlag három hosszabb sor közt egy-egy rövidebb fordul elő. A ritmus emelésére csupán a sorok fölött betoldott részleteket kellett egynek kivételével kihagynom és egy (a v. o ?) betűt betoldanom a *chudaltus*-ba, mely Zolnai szerint úgysis csak egyedül itt található alakja a szónak. Így is elég döcögős és egyenlőtlen ugyan a vers, de nem sokkal kezdetlegesebb a R. M. K. egyik-másik költeményénél. Van benne négyszótagú sor 2, öt szótagú 3, hat-hét és nyolcz szótagú 5—5. A sorvégző pont csak 3 helyt hiányzik. — Ebben az eredményben bízva, az új töredékeket is igyekeztem sorokra bontani és $\frac{1}{4}$ ütemű 8 szótagos, néhol $\frac{1}{3}$ ütemű 7 szótagos sorokat találtam; szinte gyanús volt, olyan pattogósan perdültek. Ekkor kerültek kezemhez az új részek hasonmásai. Az 1. lap ki is elégített, mert a teljes sorokból a 11—18-ban öt pontot találtam, s ezekből 4 az én soraimnak végére, 1 pedig oly helyre esett, hol a kibetűzetlen részek miatt nem állapítottam volt meg a sort, Simonyi gyanításai következtében ez az egy is a sor végére került; a hiányos sorokban még 8 más pontot találtam. Ámde a 2. lapon is volt 3 pont a teljes- és 3 a hiányos sorokban, de csak 1 esett az én számításom szerint való helyre.

Közlöm itt a régi töredéket s az új töredék 1. lapjának sorait versalakjukban, továbbá a többi pontjelek helyeit, a pontokat csillaggal jelölve.

Simonyi olvasásait (fentebb 48. l.) tekintetbe vettem, a mi pedig az én gyanításom, azt *dölt* betűvel írom; a kihagyni valókat szögletes, a bevenni valókat kerek zárójelbe fogtam. Kár, hogy a magyar szókritika a class. philológiának világszerte szokásos rekeszjeleit nem így, hanem épen megfordítva használja.

A régi K. T.

	ügy szólának*	
1. Világ[nak] kezdetvitől fugván*	$\frac{4}{4}$	
Rochtonk ez nem lött vala*	$\frac{4}{3}$	
Hugy szűz leány*	$\frac{2}{2}$	
Fiot szülhessén*	$\frac{3}{2}$	
2. Szűz ségnek tükere*	$\frac{3}{4}$	
Tisztán maradhassun*	$\frac{3}{3}$	
És nekünk hírünk	$\frac{3}{2}$	
Benne nē lejessén*	$\frac{3}{3}$	
3. Tudjuk, látjuk [őt] szűz leánynak	$\frac{4}{4}$	
Ki öleben*	$\frac{2}{2}$	
Tart csudál(o)tus fiot*	$\frac{4}{3}$	
Fürisztje musja*	$\frac{2}{2}$	
4. Éteti imleti*	$\frac{3}{3}$	
Ügy hugy anya szilüttét*	$\frac{4}{3}$	
De ki légyen néki atyja	$\frac{4}{4}$	
Ozut nem tudhotjuk*	$\frac{2}{3}$	
5. Ez oz isten mint [őt] esmérjük*	$\frac{4}{4}$	
Kit szeplő nem illethet*	$\frac{4}{3}$	
Mert ha isten ő nüm volna*	$\frac{4}{4}$	
[ő] Benne bínüt lélhetnéink*	$\frac{4}{4}$	

Az új K. T.

1. l. (doba) 4. sor: bizunságut* — 5. s. (v)étüt(t)* világon — 6. s. ségüt* — 7. s. mnia* — 9. s. en* úr istennek — 10. s. *El
11—18. ss.

Én szerető (h)ív szulgám*
Ki(é)n küvetségüm (vi)sel
Hesse, angyol(u)knok korát*
(Ha)mar elé mulhas(sa)
(Ég)eknek ég(ét) még(é)
(Já)rhassa és) Názárét
Várasát mégé lélhesse,
Ihul vagy(u)n) szőz leánynok
(L)akadalma, (k)éráli
Mogzotbel(öl) támadatja,

Dicső Árun ágbe(lő)l
Áradatja . . támagy
Gábri(él) és küvetségüm
(T)é visellyed . .
Kéráluknok (k)érálátul*
Isten sé(g)nek anyjához*
(A)ngyoluknok asszuny(á)huz
Tisztüs(ön) munkállék
Küvetségüm huz(j)ád végyed*

19. s. légyen* szűz —

20. s. *Józsépnek jegyüség(hüz)

Ezén szóvol idvüz légy

(Márja isten ma)losztyávol
 Tellyes úr tē véléd vagyun
 Aldutt vogy tē (mēnd asszunyk)
 (F)előtt és tē mihűdnek
 Gyümölcs(e) (*úr Jézus Krisztus*)

25. s. isten* fiú — 26. s. rad.* sze.

2. lap. 12. s. münnyün* vol(ó) — 13. s. asszunynok* ugyon —
 17. s. mutut* és — 22. s. lélé* és — 23. s. pusztó belé takarutá* —
 25. s. lánok* pukul(n)ok. KALMÁR ELEK.

II.

Kalmár Elek hypothesisse érdekes és igen tetszetős. Meglehetősen valószínűséggel állítható, hogy a pontok a K. T.-ben a verssorokat (illetőleg az éneksorokat) akarják egymástól elválasztani. — Mindazáltal a fölfedezés módszertani értéke korántsem föltétlen. Ha elfogadjuk, hogy e szöveg kéziratai ponttal jelezték a versvégeket, még mindig kérdéses, hogy a ránk maradt példány pontozása mennyire megbízható. Nem valószínű ugyanis, hogy a szövegnek az a másolásból eredt romlása, melyet maga Kalmár Elek is megemlít, épen a pontokat kimélte volna meg. Már a Kalmár sortördelése elismeri azt, hogy nem minden versvégen van pont; mi biztosítékunk van arra nézve, hogy minden meglévő pont versvégre esik? A helyett tehát, hogy a fölfedezett pontok biztos kiinduló pontokul szolgálhatnának, jórészt maguk is kritikai revisióra szorulnak, melyhez a támaszpontokat a jelenleg rendelkezésünkre álló adatokhoz képest ismét csak a szöveg versszerű lüktetésében kell keresnünk, a mit pedig épen a pontok segítségével kívántunk megállapítani. Az okoskodás így nagyon közel áll ahhoz, hogy körben forogjon. Kellő óvatossággal azonban ki lehet a bajt kerülni. Két, magában véve nem egészen ismert, de bizonyos viszonyban levő jelenség kölcsönösen megvilágíthatja egymást. Ily kombinatív értéke van a K. T. pontjainak is. A hol a pont és a szöveg versszerű lüktetése összevág, ott mind a kettőt igazoltnak fogjuk tekinteni, s így több sorra nézve véleményünk kétségtelen megerősítését köszönhetjük Kalmár Elek fölfedezésének (pl. az utolsó 3 sorra nézve); ott is jól útbaigazítanak e pontok, a hol a szöveg maga többféle tagolást is megengedne. Pl. pontok nélkül gondolható ilyen felosztás is:

Hogy szűz leány | fiot szülhes || sen, szűz ségnek | tükere ...

A *szülhessen* után levő pont most kizárja a tagolást. De a hol a pontozás és a lüktetés ellentétben van s e pontok szerinti olvasás nem ad ép ritmust, ismét új kérdések előtt állunk. Ilyen kérdés pedig egész özönnel van. Tény, hogy a pontok útján nyert sorok példátlanul különbözők.

Magában véve lehetséges ugyan a legtöbb sor, ámbar a négy tagú sorok igazolandók; de összefüggésükben tekintve, mindenesetre igen gyanús, hogy annyiféle sort kevertek volna össze ily rövid szövegben. Mi az oka, hogy az a 4—4+4—3 tagolású periodus, melyet — úgy látszik — alap-típusul kell tekintenünk, egyszer 3—3+3—3, másszor 4—3+3—2, sőt 2—2+3—2 formát ölt?

Kalmár fel is osztotta a szöveget 4 sorú szakokra; csak rá kell nézni e felosztásra, s azonnal szembe tűnik az a rendkívüli eltérés, hogy egy 8 tagú sornak a másik strófa azonos helyen hol 7, hol 6, hol 5, sőt 4 tagú sor is felel meg. (Megjegyzem, hogy én a régi K. T. utolsó sorát 4—3-nak tekinteném.) E tekintetben az eredmény korántsem oly végleges, mint K. úr feltűnteti, s épen nem lehet megállapodnunk annál, hogy valamilyen verssorokat nyertünk, hanem tovább kell nyomozódnunk s e versalakok ésszerűségét bírálat alá vetni.

Teendők már most: elfogadni nem végleges eredményül (mert ezt csak néhány sorra nézve lehet tennünk), hanem föltételelesen, az utólagos igazolás fentartásával, módszeres eszközül K. úr hypothesisét, mely mégis valami fogható, s egyéb conjecturákkal szemben mégis tényleges *hagyomány*, s azután vizsgálni:

1. Mi lehetett a periodus-alkat főtipusa? (Nézetem szerint a 4—4+4—3, a középkori görög és latin költészet annyira elterjedt formája, mely néhány sorban igen szabatosan feltűnik s a többi felvehető sornál állandóbb.)

2. Mi az oka a sorok nagy eltéréseinek? Mert hiszen ha énekszöveg volt, mégis nagyjában egyenlő hosszúságú sorokra volt szükség.

a) A szöveg romlása okozza-e az eltérést?

b) Vagy a K. T. oly kezdetleges verselési fokot tűntet fel, hogy a sorok ily különös egyenlőtlenége is versszámba ment még? Legalább a fordításban talán nem tudtak verselőink ritmust tartani? V. ö. ezzel azt, hogy a ritmus néhány sorban igen pontos, sőt egymás mellett három sorban is.

c) Ha tényleg annyira különbözők voltak e sorok, mi egyenlítette ki a különbséget? Egy szótagnak több hangjegyre elnyújtása az énekben? Milyen határig képzelhető ez, s mily mértékig volt szokásos a nép számára készült énekekben? Lehető-e, hogy 4 szótagot énekeltek 8 hangjegyre?

Részemről azt hiszem, mind e körülményeknek része van a I. ma ismert alakjában. Vizsgálandó, melyiknek mi része van benne.

Legtöbb kérdésre kielégítő választ nyernénk abból, hogy ha sikerülne a K. T. eredetijéül szolgált latin egyházi éneket fölfedeznünk. Esetleg fölvilágosítást nyerhetnénk a K. T. codexének tüzetesebb tanul-

mányozásából is, a mit már Zolnai Gy. is («Nyelvméleink» 74. l.) szükségesnek mondott.

Kalmár úr conjecturái az «Új K. T.» verstagolására és szövegki-egészítésére nézve egyelőre inkább csak szellemes kísérletnek tekinthetők; megbeszélésekbe nem bocsátkozhatom, csak általánosságban jegyzem meg, hogy e conjecturák is sokkal biztosabb alapot nyernének azzal, ha sikerülne a periodus alkatnak főtipusát megállapítani.

NÉGYESY LÁSZLÓ.

III.

U. i. A kézirat beküldése után kaptam meg Zolnai tanulmányát a K. T. szalagjairól (különnyomat a Nyr.-ből). Z. hosszabb vesszorokat vesz föl, de én megmaradnék a föntebbi mérték mellett, egyrészt a pontok egyező támogatása miatt, de azért is, mert így a 3 tagú ütemek mindig a sor végére kerülnek, míg a Zolnai felosztása szerint sor elején is volnának, végre, mert a $\frac{4}{4}$, illetve néha $\frac{4}{3}$ ütem máig is leggyakoribb mértéke a breviárium énekeinek.

Ezen alkalom adtán legyen szabad a következő pár jegyzettel ki-egészíteni Z. tanulmányát: A 9. sorban (N. Gy: u. enec) világosan ezt látni: *ulenec*, vagyis ülének — 12. és 16. s. *követséget visel*: latinosság; fordítása a *gerere* szónak, melyet *magistratus*, *negotium* mellett, mindenféle más szavakkal is összefűztek. — a 19. sorban *turied*, melyet Z. kérdőjellel *türjed*-nek olvas, a mai *törjed* felszólító alaknak látszik; épen az *ü > ö* hangváltozásra legtöbb a példa, s a felszólító máskor is teljes alakú: *végyed* (18. s.), *visellyed* (16. s.) — 43. a hiányos *we* szó mellett *mia* nem érdemel kérdőjelt, mert nem más, mint a többször előforduló *miá*, «miatt» = által, vagy talán «mellett». — 46. s. *fugadot*, fogadat a. m. *fogant* szavunk *fogandás*, «gyermek» jelentéssel. — 52. s. *pustobele*: a mint látom, *pustobele* áll, az *e*-nek felső félköre ép oly nagy, mint az alsó és egészen leér. — Négyesy úr fejtegetésében egyelőre csak az utolsó bekezdésre van az a megjegyzésem, hogy a szavak kiegészítésére nézve csak annyi coniectura származik tőlem, a mennyi folyó betűvel van szedve.

KALMÁR ELEK.

Ismertetések és bírálatok.

Pázmány Péter összes munkái.

Mondhatni irodalmunk gazdagodásáról adunk hírt, midőn Pázmány összes művei megjelenéséről teszünk jelentést. P. legrégebb klasszikus prózaírónk, műveiből 300 év háborúi közt alig került ki a pusztulást egy-két példány, és eddig, ha azokat olvasni akartuk, oly zarándoklást kellett tartanunk, mintha levéltárak pecsétes iratait akartuk volna bontogatni. S most, a mik eddig úgyszólván csak történeti dicsőségünk voltak, azok jelenünknek közkincsévé válnak, mindenki olvasni foghatja, alig lesz számbavehető könyvgyűjtemény, melyben meg ne legyenek. E gazdagodást annál többre kell becsülnünk, mennél nehezebben volt elérhető. Már pedig a nehéz akadályok igen tetemesek voltak. Az I. kötet 13 évi vajadás után látott 1894-ben napvilágot s a kormány intézkedése nélkül, mely megengedte, hogy azon a nem egészen 2000 frton kívül, melyet évenként Vaszary hercegprimás a budapesti papnevelőintézet költségvetéséből nyújt a vállalat támogatására, minden többi költséget az egyetemi nyomda viseljen, még máig sem olvashatnók a hitújítás legtüzesebb tollának lángoló szavait. Mekkora tevékenységre, buzdításra, rábeszélésre volna szükség, hogy Káldi, Telegdi és más jelesek műveit szintén teljes és hiteles kiadásban más tényezők, a főpapi udvarok, egyházi és tudományos testületek akár karöltve is visszaadják a jelen társadalomnak, melytől az idő pusztító keze oly régen elragadta azokat!

P. művei az említett módon biztosítva, hét év alatt fognak megjelenni külön latin és magyar sorozatban, 7-7 kötetben; tehát az utolsó köteteket 1900-ban várhatjuk. A kiadást az egyetem hittudományi kara intézi, mely az egyes műveket saját kebeléből külön-külön szakférfiakra bizza és a művek eredeti keltének sorrendjében fűzi sorozatokba.

Bennünket természetesen a magyar sorozat érdekel. Ennek I. kötete három művet tartalmaz, két hitvitát (1—200. és 371—588. ll.) és közben Kempis Tamás világra szóló művének magyar fordítását: Krisztus követéséről. Ezt Kisfaludy Árpád Béla, a hitvitákat Rapaiics Rajmond

adta ki. Rapaics írta (a Századok közlése szerint) az egész sorozat leg-
elején álló rövid, de velős életrajzot is P.-ről. Az életrajzot álta-
lános előszó követi, mely az összes művek kiadásának főbb szempont-
jait s a kiadás történetét mondja el.

Csak ezután jó P. első hitvitája: *Felelet* Magyar könyvére, a követ-
kező beosztással: I. bevezetés a kiadótól, 2. P. műve a lap szélén P.
jegyzeteivel, alján a kiadó magyarázataival, 3. tárgyi és irodalom- meg
egyháztörténeti számozott jegyzetek.

Ugyanily szerkezetű a másik két mű kiadása is, csak hogy a 3. a
Kempis-fordításban fölösleges volt, a másik hitvitában pedig (*Az új tuda-
mányok* hamisságának tíz bizonyága) ugyanez a fejezet két részre oszlik:
I. tárgyi jegyzetek, II. rövid tájékoztatás az e műben említett XVI—
XVII. századbeli írkról és idézett műveikről, a) katolikusok, b) luther-
ánusok, c) zwingliánusok, kálvinisták; külön-külön betűrendben. (Illy-
ricus, ki a 387. l. van említve, kimaradt.)

Mint látjuk, a kiadás nemcsak a műveket adja, hanem a laikusra
nézve is könnyen kezelhetővé teszi őket. Minden járulék, mit a kiadók
tesznek a műhöz, lehető legrövidebbre van fogva.

Igy a bevezetések is. A *Felelet* előtt Rapaics Magyar életéről,
műveiről és P. Feleletének keletkezéséről tájékoztat, egyúttal külön is
számot ad kiadói eljárásáról, mely alkalommal halálával emlékszik meg a
NySz. hasznavehetőségéről. A Századok bírálója kiváló történelmi érzékre
való ítéletnek dicséri, hogy Rapaics Pázmány ezen szavait: Magyar
«gyermekségétől fogva Szamosfalván a taligakenéshez értett többet»
csak általános értelmű gúnyolódásnak veszi, melyből M. származása
helyére mitsem lehet következtetni. De figyelemre méltó, a mit R. említ,
hogy P. máshol is (389. l.) «Colosvári taligás»-nak nevezi Magyarit.

A Kempis-fordítás bevezetésében Kisfaludy meggyőzően
bizonyítja az irodalomtörténet eddigi tudomása ellenében, hogy e mű
nem lehet P.-nak 1604-beli munkája s így tulajdonkép nem az I., hanem
az 1624-nek megfelelő kötetben volna helye. Bizonyítékaihoz egy bár
bár nem nagyon fontos, nyelvi bizonysgot is csatolhatunk. P. első hit-
vitájában (1603) úgyszólván alig, a másodikban is (1605) nagyon ritkán
használja az *a* névelőt, sőt az 1613-ban megjelent Kalauzban is több-
nyire a teljes *az* névelőt használja mássalhangzók előtt is, ellenben utolsó
művében, a Prédikációkban (1636) mássalhangzó előtt mindig egészen
úgy, mint ma szokás, *a* névelőt használ. És a Kempis-fordításban hasonló-
képen teljes következetességgel ezt a mai használatot követi. Ennélfogva,
ha a Kalauz 1623-iki második kiadásában ki van javítva az *az* régies
használat, akkor lehet az újabb használat a Kempis-fordításban is javítás
ellenkező esetben világos, hogy a mű valóban csak 1624-ben készült.

A kiadók magyarázó jegyzetei lehető leghelyesebbre vannak fogva s többnyire 7—8 lapon is alig fordul elő egy-egy elavult szónak v. kifejezésnek mai fordítása. Ez az eljárás, mely a futólagos olvasást mégis csak megkönnyíti, tekintve a kiadás természetét, egyáltalában nem helyteleníthető; a ki jobban el akar mélyedni az olvasásba, annak úgy is kezére lehet a NySz. A magyarázat nagyon egyenletes és nem igen fordulnak elő könnyű dolgok megmagyarázva, nehezek homályosságban hagyva. Csak az *elvélté* szó van kétszer is lefordítva: 220. 304. ll. Egyszer másszor persze jól fogna a magyarázat, mikor hiányzik: 22. l. «iszonyú, oktalan *kezes-lábos* szitkok» = oktalan nagy, vö. tenyeres-talpas; 36. l. f. 6. s. «Most, ez világnak *söprején*» = végén, mint ebben (NySz.): «yffywsaganak vyragaat erdeghnek aggya es veenseegeenek seprwyeet istennek»; «Izrael fiainac maradéka az az a söpróie auagy vtóllya». Ezeket a jelentéseket a NySz. sem emeli ki az illető szóknál. A kiadók magyarázatai egyébként sokszor függetlenek a NySz.-tól. Így 550. l. *red-foga*, jegy.: rátámada, 551. l. *vissza-követ*: jegyz.: «megfordítva utánozzák. Tertullianusnál: in perversum æmulantur». Ezek a szók a NySz.-ban nincsenek meg.

A szavak hírségéről sajnos nem sikerült módját ejtenem, hogy egybevetés alapján szólhatnák. Az általános előszó, valamint Rapaics külön előszava a Felelet előtt a felől biztosítanak, hogy lehető leghívebben kapjuk kezünkbe az eredeti szavait, csak nyomtatói külsőségekben térnek el tőle, hogy *ö* h. *ö*-t, *gi* h. *gy*-t írnak stb., és mivel P. «a szók végén egyáltalán nem kettőzi a mássalhangzókat»: *jób, nagyjób, eset, hagyot, ad, néz, sies*, a kiadók a perfectum *t*-jét és a coniunctivus kétséget okozó alakjait a mai helyesírás szerint adják: *esett, add, nézz* stb. (de: 29. l. «had aláb jó Szász») egyebekben meghagyják az író következetlenségeit is. És valóban az ilyen alakokat is igen helyesen híven megőrizve találjuk: «öncs-ki (*igy*) magasságból kegyelmességedet» 295. stb.

Mégis attól tartok, hogy van egy szempont, melyben a nyelvész csak kritikával bízhatik a szavak átírásának helyességében, ez pedig a magánhangzók hosszúságának jelzése. A két hitvitának címlapját betű szerint közli Rapaics (8. és 375. l.) s ezek úgy mutatják, mintha az *á, é, ő, ú, ü* betűkön P.-nál nem volna ékezet: Felelet az Magiari Istvan Sarvari Prædicatornak az Ország romlása okairul, irt kőniverre. Iratot Pazmani Peter altal. — Az mostan tamat vy tvdomaniok hamissaganak Tiiz nilvan valo [Címlap: tíz nyilván-való!] bizonisaga. És [?] reovid intes a Teoreok Birodalomrol és [?] vallásrol [á?]. Iratot Pazmani Petertül. — A kétséges *-rül* rag a Kempis-fordításban többször röviden van írva: 216. *kivánságokrul*, 352: *rendrül*, 353: *visgálásárul, eltekéllésérül*; ép igy

a -búl, -bül, -túl, -tül ragok is; továbbá egyes szók változnak: 21: tud, 215: tudós, 446: költenének, gyümölcse, főkép az e és é: 391: ismér, 409. 1. sor: emlékezeti, 3. s.: emlékezet, 5. s.: emlékezetinél. Egészen gyanús alakok: 185: vészni, 445: vénni. Másrészt soha sem találkozunk azzal az ékezett többes első személylyel, mely Bellaagh kiadásában (nem tudom, felhasználták-e ennek tanulságait az átírássra) oly gyakori: tudúnk, vagyúnk, házúnk, képúnk.

Mind ezekben a kérdésekben könnyen tájékozódhatnánk, ha az eredeti kiadásnak minden művéből mellékelve volna egy-egy belső lapnak a hasonmása. A címlap, mit a Századok bírálója kívánna, nem felelne meg oly jól, mint egy belső lap. Más kényelmi eszköz is hiányzik még a kötetből: nincs a végén lapszámozott tartalommutató. P. eredeti tartalommutatói úgy el vannak dugva, hogy a lapozgatóra nézve nem is léteznek. Semmi költségbe és fáradságba sem kerülne továbbá minden lapon a sorok fölé kitenni az illető mű címét és fejezetét. Így az igen jó kiadás még jobbá lenne.

Kár volna elmulasztanom azt a kérdést is, hogy vajjon benn lesznek-e az összes művek közt P. levelei, az 1629-ki esztergomi egyházmegyei zsinat végzése, s más ily munkálatok, melyeket P. maga készített. Hiányos volna a gyűjtemény, ha kimaradnának.

Egyébiránt a tulajdonképeni irodalmi művek kiadásáért is kifejezhetjük a nyelvészet nevében köszönetünket.

KALMÁR ELEK.

Új francia nyelvtan és helyesírás.

L. Clédat. *Grammaire raisonnée de la langue française*. Paris. H. le Soudier.
L. Clédat. *Précis d'orthographe et de grammaire phonétique pour l'enseignement du français à l'étranger*. Paris. G. Masson.

Clédat nyelvtanai sok tekintetben új szempontból tárgyalják a francia nyelvet, s ezért érdemlik meg a mi figyelmünket is. A *Grammaire raisonnée* (vagy, a mint magyarul nevezhetjük, okoskodó nyelvtan) nem pusztá leírása a mai francia nyelvnek; a szerző nem elégszik meg a tények egyszerű közlésével, hanem magyarázza, sőt gyakran bírálja is a nyelv sajátságait. Egy kissé furcsának tetszhetik, ha a nyelvi tények bírálatáról szólunk, hisz a nyelvtaníró feladata csupán e tényeknek közlése, legfeljebb magyaráznia lehet őket az illető nyelvnek történeti fejlődése alapján, de bírálatról, az egyes nyelvtani sajátságok helyességének vagy helytelenségének mérlegeléséről szó sem lehet. A nyelvész megfigyeli és magyarázza a nyelv természetes fejlődését, de nem erőszakolhatja más irányba, nem kényszerítheti új irányú fejlődésre. Clédat sem a nyelv szerkezetét, belső szervezetét bírálja, hanem csak a

rá kényszerített külalakot, a sajátosság írásmódot. Nyelvtanában folytonosan figyelemmel kíséri a francia nyelv történeti fejlődését s ennek alapján magyarázza meg a mai nyelvnek egy-egy sajátosabb jelenségét. Ugyancsak a történeti fejlődésnek figyelembe vételével mutatja ki azt a nagy ellentétet, mely a mai francia nyelvnek beszélt és írott alakja között van. S csakis ebben a tekintetben bírálja a nyelvet, kimutatva, hogy mily kevéssé illik a XIX. század francia nyelvére a XVII. századból rámaradt ósdi ruha.

A nyelvtan elé Gaston Paris, a jeles nyelvész, írt előszót, melyben méltatja Clédat vállalkozásának jelentőségét, s egyúttal érdekesen tárgyalja a francia helyesírás reformjának kérdését. Ez előszó bő kivonata — melyet itt közlök — legjobb ismertetése magának a nyelvtannak, s egyúttal tanúságot tesz arról is, mily véleménynyel vannak a francia nyelvészek legjobbjai nyelvüknek mai írásmódjáról.

A rendes meghatározás, melyet a nyelvtanok élére szoktak iktatni — mondja G. Paris — bár egyszerűnek és világosnak látszik, ha komolyabban vizsgáljuk, igen nehezen érthető. «A nyelvtan a helyes beszéd és írás tudománya.» (La grammaire est l'art de parler et d'écrire correctement.) Mit jelent e meghatározásban a *beszéd* és *írás* szó, vagy mit jelent az, hogy *helyesen*? A «beszéd» szón különböző működést értünk: a kiejtést, a szavak megválasztását, a szavak alakjának változását, s végül összefűzésük módját egyes mondatokká; vagyis ide tartozik a helyes kiejtés, a szókincs ismerete, az alaktan és a mondatban. E négy rész közül a francia nyelvtanok teljesen elhanyagolják az elsőt, a szótárakra bízzák a másodikat, a harmadikban összezavarják a helyesírást a nyelv tényeivel, s rendszeresen csak a negyediket tárgyalják, bár ezt is tökéletlenül. A történeti nyelvtanok e mellett az etymológiát is tárgyalják, kimutatva, hogyan fejlődtek a szavak és nyelvtani alakok egyes hangjai, a mi mindenestre érdekes dolog, csakhogy nincs semmi befolyással a nyelv mai használatára.

Az «írás» szónak is három különböző jelentése van: a betűvetés módja (szépírás, calligraphia), a betűk viszonya a kifejezendő hangokhoz (helyesírás, orthographia) vagyis midőn a beszélt nyelv helyett az írott nyelvet használjuk, végül a stilus vagy gondolataink írásbeli kifejezése módja. A szépírás és a stilsztika azonban nem tartoznak a nyelvtan körébe, marad egyedüli tárgyul a helyesírás, s nyelvtaníróink az alaktan és mondatban mellett egyedül ezt tárgyalják, mint a nyelvtannak legfontosabb részét, pedig jogosan csak mint jelentéktelen függelék foglathatna mellette helyet. Hisz egészen mellékes dolog, hogyan jelöljük az írásban a nyelv egyes hangjait; ha a francia vagy a görög nyelvet gyorsírással írjuk, mégis ugyanaz a francia vagy görög nyelv marad.

A fentebbi meghatározásnak legkényesebb része a helyesség kérdése. A nyelvtudomány előtt nincs jó és rossz, helyes és helytelen; valamely kiejtés mód, nyelvtani alak vagy mondattani szerkezet használatos ma, vagy pedig használták régebben vagy csak egy vidéken: ez az, ami a nyelvészt érdekli. Az ő feladata kimutatni, hogy a nyelv folyton változik, hogy a mit ma helytelennek és hibásnak tartunk, az holnapra az egyedül helyes használat lehet, továbbá hogy az egyes hangok és alakok, a szók jelentése és szerkezete folytonos hatással vannak egymásra, s az analogikus hatás folyton új csoportokat teremt, új rokonságot hoz létre, mit sem törődve a helyesség elvével. Azonban a nyelv az emberek egymással való érintkezésének eszköze, s ha helyesen használjuk, könnyebben megértene bennünket, s e mellett emeli társadalmi értékünket is. A nyelvtani hibát, sőt a helyesírási hibát is megőrzőnek tekintik, tehát kerülni kell őket, s igyekezni fogunk «helyesen» beszélni és írni. Azonban ki dönthet a helyesség kérdésében? A mi a kiejtést illeti, nincs elismert tekintély; a francia akadémia, bár az ő kötelessége volna, sohasem foglalkozott a helyes kiejtés kérdésével; az egyedüli szabály, hogy a párizsi előkelő társaság kiejtését kell követni, s ebben, főleg az idegenek, a Théâtre-Français színészeit szokták példaképpül tekinteni. Azonban a helyes kiejtés is folyton, bár észrevétlenül változik. Az alakok körében az utolsó két század folyamán alig történt egyéb változás, mint a mi a kiejtést illeti. A mondattant a nyelvtanírók, néha bosszantóan aprólékos pontossággal, rendszeres szabályokba öntötték, s bár ellenkeznek néha a klasszikus írók használatával, legalább tekintetbe vették mindig a világosságot, a megérthetőséget legelső kellékét. Mindazonáltal a mondattan még mindig alakulóban van, s csak úgy épülhet fel helyesen, ha a legjobb írók nyelvhasználatának gondos tanulmányozása előzi meg. Azonban a helyesírás meg van állapítva; ez a nyelvtannak egyedüli része, melyet hivatalos tekintély szentesített. A francia akadémia, bár sohasem ajándékozta meg a nemzetet nyelvtannal, retorikával és poétikával, bár igérte, kénytelen volt megállapítani a helyesírást, midőn kiadta szótárát. Ez a helyesírás, mely a XVII. század könyvnyomtatóinak írásmódján alapul, egy kevés változást szenvedett ugyan a XVIII. és XIX. században, azonban nagyjában ma is csak a hagyományon alapul, nem pedig a mai kiejtés s a leghelyesebb jelölismódok gondos tanulmányozásán. A nyelvtanírók kezében tehát, mivel itt szilárd alapon állottak, az egész nyelvtan (a mondattant kivéve) az akadémiai helyesírás alkalmazásának tudományává lett. S ez volna a nyelvtanok leghelyesebb meghatározása. Szerintük írni annyit tesz, mint «ugyanazon hangalakot különbözőképp, s különböző hangokat egyformán jelölni az akadémia szabályai szerint». S minthogy e szabá-

lyok telve vannak ellentmondásokkal és ingadozásokkal, nyelvtanaink érthetetlen szabályok gyűjteményei, melyeknek egyszerűen alá kell vetni magunkat, megtanulva az ép oly értelmetlen kivételeket, mint a szabályokat. A francia nyelv tanulása nem egyéb, mint a helyesírás tanulása, s beszédekben és könyvekben még dicsőítik is e tanulmány terén tett rendkívüli haladást, lenézve azt a barbár korszakot, a mikor még nem tanultak francia nyelvtant, s elfelejtik, hogy ép akkor éltek a legnagyobb francia írók. Heine azt mondotta, hogy a rómaiak azért hódították meg az egész világot, mert nem kellett latinul tanulniok; s én (t. i. G. Paris) gyakran gondolom, hogy Pascal, La Fontaine, Bossuet, Voltaire azért tudtak oly remekül írni francziául, mert nem kellett a nyelvtant tanulniok. Az igaz, hogy elég sok helyesírási hibát követtek el, a mi miatt meg is buktak volna a legegyszerűbb vizsgálaton; csak-hogy ők jobban tudták használni az időt, melyet a mi tanítványaink helyesírási aprólékosságok megtanulására fordítanak; pl. hogy megtanulják az *ou* és *eu* végű szavakat, melyek a többes számot *x* vagy *s* betűvel képezik, vagy hogy megtanulják a *dre* végű igék kettős sorát, melyek a 3. személyben *d*-re vagy *t*-re végződnek.

Clédat azt óhajtja, hogy a francia nyelv tanulása, a mire ma nagyobb szükség van, mint valaha volt, szabaduljon ki ebből a pocsoltyából, gyümölcsözőbb legyen az ész és kevésbé veszedelmes a jó ízlés számára. Nyelvtana nem szakít végleg a hagyománnyal, melyet lehetetlen egyszerre kiirtani, hanem csak lassanként és okosan készíti elő a kímülését. Az egész első szakaszt, s a másodiknak is jó részét a helyesírásnak szenteli; azonban mily különbség van az ő logikus magyarázatai, széles szemhatára, messze menő türelmessége s a többi nyelvtanírók apró, okadatolatlan szabályainak gyűjteménye között, melyek képtelenségeknek bizonyulnak, mihelyt számot akar róluk adni az ember. Az ő orthographiája valósággal a hivatalos helyesírás bírálata, azonban mindig mérsékelt, elfogadható, mely sohasem törekszik forradalmi felforgatásra. Irják, ha tetszik, *choux* és *clous*, *doigt* és *froid*, *aulx* és *maux*, de ne tekintsék műveletlen embernek azt, a ki így ír: *chous*, *doit*, *aus*. Mindenesetre tudni kell, miért írunk így vagy amúgy. A hivatalos helyesírásnak is megvan a maga létjogosultsága: tanításai régibb, ma már eltűnt kiejtés maradványai, vagy pedig egy régibb kor ferde etymologiai tudásának gyümölcsei. Clédat, a ki írt már egy francia történeti nyelvtant is*), ismerve a nyelv történetét, pontosan megjelöli a mai írásmód eredetét, s ezt oly mérséklettel és tapintattal teszi, hogy a figyelmes olvasó, ha nem is ismeri a francia nyelvet, s ha nem is tud latinul, figyelemmel

*) Nouvelle grammaire historique du français. Paris, Garnier.

kísérheti világos fejtegetéseit. Nem ajánlhatom eléggé könyvének olvasását; különösen szeretném, ha hatással volna az iskolai nyelvtanokra hogy ezáltal nagy mértékben megkönnyítse a gyermekek számára a hivatalos írásmód nehéz jármát, s egyúttal lejjebb eresztené a korlátot, mely akadályozza az idegent, hogy nyelvünket megismerve, velünk szorosabb érintkezésbe lépjen. Valóban bámulatos, hogy e mai, magát demokratikusnak nevezni szerető korban minden áron fenn akarják tartani ezt a középkori várat, a hova a legtöbben csak nagy nehezen juthatnak be, s melynek nincs más létjogosultsága, mint hogy védi a legigazságtalanabb arisztokracziát, mely azon nyugszik, hogy a belépőt teljesen értéktelen, de babonás tiszteletet élvező titkokba avatják be. Egy idő óta erősen ostromolják e várat, s remélhető, hogy Clédat rendszeres és türelmes ostroma alatt meg is fog dőlni.

Azt azonban nem állítjuk, hogy Clédat megoldotta a helyesírás kérdését, s ő maga is jól ismeri e vállalatnak rendkívüli nehézségeit. A nemzeti írásmód valóban a nyilvános életnek egy formája: minél kényelmesebb, egyszerűbb és világosabb, annál könnyebb a polgároknak egymással s az idegenekkel írásban érintkezni. Szükséges tehát, hogy legalább leglényegesebb pontjaiban egyforma megállapodás jöjjön létre mindazok közt, a kik az illető nyelven írnak. Ez annyira igaz, hogy miután az állam nem tartotta fenn magának a szabályozás jogát, a nemzet önkényt meghódolt az akadémia tekintélye előtt, annál is inkább, mivel ez az írásmód nagyjában megegyezett a közszokással, s mert azt hitték róla, hogy észszerű alapon nyugszik. Azonban sokkal jobb lett volna, ha a helyesírás szabályozását más kezekre bízzák. A helyesírás nem ízlés, hanem észszerűség és célszerűség dolga; helyes megállapítása nyelvészek, pedagógusok, üzletemberek és könyvnyomtatók közös tanácskozásának feladata, de semmi esetre sem költőké, regényíróké, vagy akár bölcsészeké és kritikusoké. Furcsa dolog, ha a legnagyobb írók és lángeszű költők avval töltik idejüket, hogy megállapítsák, mikép lehetne legcélszerűbb kapcsolatot hozni létre a hangok s az őket jelölő betűk között, úgy hogy e kapcsolat megfeleljen a világosság követelményeinek, a nélkül hogy feleslegesen szaporítaná a jeleket, s hogy nagyon megrontaná a francia írás hagyományos alakját; valóban nekik egyéb dolguk van. S ha hozzá is fognának, bizonyosan rosszul végeznék, mert nem készültek erre a feladatra, s mert nem ismerik a nehézségeket, a melyekkel jár. De nem is fognak rá vállalkozni. Legnagyobb részük nem törődik vele, sokkal jelentéktelenebbnek tartják a dolgot, hogysem érdemes volna vele foglalkozni; s a kiket érdekel, majdnem mind szenvedélylyel ragaszkodnak a régi írásmódhoz, melyet ismernek s melyben nevelkedtek, s védik is ezt az írásmódot a legkülönbözőbb s

a legsodálatosabb okokkal és okoskodással, a mi azonban mind a megszokás legyőzhetetlen erejére vezethető vissza. A kérvény, melyet a helyesírás reformja érdekében a tekintélyes férfiak igen nagy száma nyújtott be a francia akadémiahoz, csak ellenségeskedéssel vagy közömbösséggel találkozott, s Gréardnak mérsékelt törekvése is hajótörést fog szenvedni*). Valóban jó szolgálatot tennének a francia akadémianak, ha megszabadítanák e súlyos tehertől, melyhez csak véletlenül jutott; hisz ennél sokkal fontosabb és hozzá illőbb feladatokkal kellene foglalkoznia. Az akadémia szótárának csakis az volna a feladata, hogy megállapítsa a helyes kiejtést, a szókincset s a szavak jelentését, valamint használatuk módját bemutatva egyes példamondatokon. A helyesírás megállapítását pedig egy nyelvészekből és a gyakorlati élet embereiből álló csekély számú tagokból álló bizottsághoz kellene utasítani; ezek aztán rövid idő alatt megajándékozhatnák a nemzetet egy alkalmas és czél-szerű írásmóddal.

Meglehet, hogy az új írásmód elfogadása csak afféle általános forradalom hatása alatt volna lehetséges, a milyen a múlt század végén a métermértéket a régi mértékrendszer helyébe állította. Mert nem tagadhatjuk, hogy egy teljesen új helyesírás elfogadása gyökeres átalakulást követelne: az összes eddigi könyveket el kellene dobni, mert 20 év múlva gyermekeink előtt ép oly olvashatatlank volnának, mint a XVI. századbéliek a mai francia gyermek előtt; — az összes szótárakat újra át kellene dolgozni, s a szavak alfabetikus sorrendje is teljesen megváltozna; — a tulajdonnevek, melyeknek írásmódja nem változik, új kiejtést vennének fel. Bölcs mérséklettel lehet azonban csökkenteni e nehézségeket, könnyebbé tenni az átmenetet. S egyelőre a leghelyesebb eljárás, ha, mint Clédát teszi, egy kis türelmet és szabadságot kérünk. Ezen irányban haladva bátran, de mérséklettel, elő lehet készíteni a közvéleményt az új intézkedés elfogadására, melynek egyelőre csak veszélyeit és nehézségeit látja, de nem ismeri a hasznát. —

Clédát könyve nemcsak a helyesírás tárgyalása miatt érdemel figyelmet; több más új és kitünő rész is van benne. A ragozás tárgyalásának módja ép oly világos, mint egyszerű, s nagyon megkönnyítené a tanítást, ha mielőbb bevinnék az iskolába. A mondattani megjegyzések, melyekből nem alakul ugyan teljes mondattan, a mi ily kis terjedelmű kötetben nem is volna lehetséges, telve vannak szellemes és világos magyarázatokkal, s helyén valónak tartom e műben azt az eljárását is, hogy az alaktant és mondattant együttesen tárgyalja, mi által a könyv olvasása vonzóbbá, szabályai könnyebben érthetőkké lettek. Nálunk is

*) Az akadémiahoz benyújtott kérvény ismertetését l. NyKözl. 23. k.

hasznára válna a francia nyelv tanításának, ha az iskolában tekintetbe vennék a nyelv sajátosságainak azt a világos és áttekinthető tárgyalását, mely Clédat könyvét kitünteti.

A másik műben (*Orthographe et grammaire phonétique*) Clédat teljesen szakít a hagyományos helyesírással, s bemutatja a francia nyelv alakтанát úgy, a mint a mai élő nyelvben jelentkezik. E művében az idegenekre van tekintettel, a kik sokkal könnyebben boldogulnának a francia nyelv tanulásával, ha nem kellene éveig vesződniök a helyesírás nehézségeivel. Az idegen nyelv tanulásában ezt a hármas czélt tűzi ki (melyek közül inkább a másodikat tenném első helyre): 1. A tanuló-nak beszélnie kell az illető nyelven, és pedig minél helyesebben, tehát ismernie kell a nyelvtant, s a szókincsnek egy részét; 2. olvassa és értse meg a helyesírással írt vagy nyomtatott szöveget; 3. tudjon írni úgy, hogy írását meg lehessen érteni. Ezt a hármas czélt sokkal könnyebben elérhetjük, ha phonetikus írással kezdjük a tanítást, s csak később térünk át a hagyományos írásmódra, midőn a tanuló nyelvismerete már kellőleg megerősödött, s ha nem tekintjük olyan nagy bűnnek, ha a magyar tanuló francia dolgozatában helyesírási hibák vannak. A helyesírás nyúge akadályozza a nyelv sikeres tanítását; a tanuló nem ismeri a nyelvtant, mert a helyesírás aprólékosságai elfödik előle magát a nyelvet. Pedig mily egyszerű a francia nyelv alaktana, ha lehántjuk róla a mai írásmód nehéz ruháját! Clédat 63 kis oldalon tárgyalja az egész alak-tant, s tárgyalása elég részletes és világos. Valóban felényire szállítanók le a francia nyelv tanításának nehézségeit, ha a kiejtés és nem a helyesírás tanítását tekintenők első és fő czélnak.

BALASSA JÓZSEF.

Latin szófejtés.

Keller Otto: Lateinische Volksetymologie und Verwandtes. Leipzig, Teubner. 1891. X+387. Ára 10 márka.

Keller Otto: Zur lateinischen Sprachgeschichte. Erster Teil. *Lateinische Etymologien.* Leipzig, Teubner. 1893. VII+196.

Ámbár kissé elkésve, meg kívánunk emlékezni Keller Ottónak két tartalmas szófejtő munkájáról, a nélkül, hogy ismételnök azokat a kifogásokat, melyeket számos külföldi bírálója fölhozott (a bírálatok föl voltak sorolva a mi könyvészeti rovatainkban s az *Indg. Forschungen Anzeiger-jában*).

A latin népetymológiát tárgyaló érdekes munka, mely Kuun Géza grófnak van ajánlva, két főrésze oszlik: az első a tulajdonképi latin népetymológiát állítja össze, a másik a jövevényszóknak többnyire nép-

etymológiás átalakításait. Az első főrészben fejtegetett szók jobbára tárgyi csoportokban vannak összegyűjtve: helynevek, személynévek, istennevek, csillagnevek, állatnevek, növénynevek stb. stb. De más szempontok is érvényesülnek ilyen címek alatt: főnevek, melléknévek, névmások, igék stb.; oly szók, melyeknek csak jelentését változtatta meg a népetymologia; régies helyesírás hatásai; ál-összetételek előszókkal; szófelezések; népetymologia útján keletkezett mythosok stb. — Függelékül görög népetymológiák vannak tárgyalva, de többnyire jövevényszók átalakításai, úgy hogy e függelék inkább illett volna a másik főrész mellé. — Ez a második főrész a latin jövevényszókat az átadó nyelvek szerint csoportosítja: föníciai eredetű szók, görög szók, középeurópai nyelvekből vettek, oszk eredetű szók stb.

Mutatványul fölemlíték egyes példákat, jobbára olyanokat, melyek a magyar szófejtést is érdeklik.

A *patkány* velencei neve *pantegana* és friauli neve *pantiane* (mint Ascoli kifejtette volt) összefügg a „poczakost” jelentő velencei *pantegan* szóval. Azonban a *pantegana* név s talán már a középlatinban *panticanus jóformán csak népetymologia, mely a poczakot jelentő *pantex* szóhoz kapcsolta a patkánynak görög (s kivált újjörög) *ποντικός* nevét. Az utóbbi tulajdonkép *μῶς Ποντικός* „pontusi egér” volt, hogy a házi egértől megkülönböztessék a későbbi bevándorolt patkányt. (Szintúgy nevezik ezt frank egérnek az irek és német egérnek a cseh népnelv.)

A *vidra* latin *lutra* neve az indg. *udra*-ból K. szerint vagy úgy keletkezett, hogy mintegy *lutor*-nak, mosónak, képzelték, vagy pedig a görög *ἐνυδρίς* átalakítása, mely maga is a népetymológiával tette „vizbeli” állattá az *udra*-t.

A *páva* latin *pavo* neve a görög *ταῦς*-ből K. szerint hangutánzás-sal lett, mert a pávának rikácsolását így mondták: *paupulare*.

A *mandula* latin neve *amandola*, *amandula*, a görög *ἀμυγδάλη*-ből lett, úgy, hogy *amandus*-ra és talán a megevést jelentő *mandere* ígére gondoltak.

Az *oleum* „olaj” szó a görög *ἔλαιον*-ból lett. A szókezdő *o* hangot K. abból magyarázza, hogy az ókorban annyira kedvelt illatos olajok nevéhez könnyen fűződött az *olēre* „illatozás” képzete. — Viszont K. könyve óta jelent meg Seymour Conway értekezése a latin *d > l* hangváltozásról (Indg F. 2:165), melyben az van fejtegetve, hogy az *odor* melletti fölteendő régi *odēre ige helyett a latinok épen az *oleum*, *olea* kedveért vehették át a szabín *olēre* alakot. Melyiknek van igaza? Alkalmassint az angolnak; akkor vagy a szabínban történt meg a K. fölvette népetymologia, vagy pedig tisztán hangtani úton lett az *el*-ből *ol*-a latinban.

A narancs neve a középlatinban *arantium-ból (vö. ol. *arancia*, keleti nyelvekben *nārenṣ* stb. < ind *nāgaraṅga*) *aurantium*-má lett, nyilván az *aurum*-ra emlékeztető színe miatt. Így a fr. *orange*: *or*; vö. *Goldorange* Goethénél.

A cukor neve, a görög *σάχαρον*, a vulgáris latinságban *sub*-bal való állószétetéllé lett: *succarum*. (Innen kapta aztán más népetymológiával a *sucus*, nedv' szó a kettős *c-t*: *succus*.)

A rákbetegség latin *cancer* neve a főtt rákra emlékeztető vörös szín miatt lett a görög *γάγγραινα*-ból.

Érdekes a *lekvár* szó története. Ez a latin *electuarium*-ból lett, ez pedig a görög *ἑλεκτρον*-ból, mely tkp. a. m. 'kiszörpölni való'. A latin nyelvérzék az *electum*, 'válogatott' szóhoz kapcsolta s *electuarium* főnevet képezett belőle, mint *sanctum*: *sanctuarium*. (A németben a népies *lequar*-on kívül még *latwerge* is lett belőle.)

Kedves népetymologia, hogy a szerelmi csóknak *savium* nevéből a klasszikus kor után *suavium* lett, nyilván a *svavis* szó belevegylésével.

A görög *κόλιξ*, 'kehely' szó alkalmasint azért lett a latinban *calix*, mert a virágkehelynek g. *κάλυξ* nevével zavarták össze.

Similago és *simila* (> *zsemlye*), finom búzaliszt' a g. *σεμίδαλις*-ből K. szerint a *similis* és *farrago* hatása alatt fejlődött.

Placenta (> *placinta*) = *πλαχόεντα* (a *πλαχόεις*, *πλαχοῦς*, 'lepény' szó tárgyesete) — a *placens* (-*tem*) szó kedvéért, mintegy 'tetsző'.

Az újlatin *baccalaureus*, mely 'babér-bogyó birtokosát' látszik jelenteni, eredetileg *vaccalarius* volt s a nagyobb hűbéres jószág birtokosát jelentette.

A *katakomba*, *catacumba*, a *cumbere*, 'feküdni, pihenni' szó hatása alatt keletkezhetett a g. *katatymbe*-ből.

Νεχρομαντεία tkp. halottidézés: ebből a középlatinban *necromantia*, *nigromantia* (melyből közvetve a m. *garaboncza*), mintegy 'fekete mesterség', vö. ném. *schwarzkunst*.

Caritas h. *charitas*-t azért írtak a késő latinságban, mert a görög *χάρις*-ra gondoltak.

Redivivus csak a késő latinságban jelent föltámadtat, mintha *red* + *vivere* volna az etymonja, pedig eredetileg *redivivus* volt s régít, ócskát, (uraságoktól) levetettet jelentett, mert *reduere szolgált neki alapul. (Vö. *rediviae*, a kigyó levedlett bőre, az üres csigahéj stb.)

Európa sémi eredetű név s összefügg a héber 'ereb szóval: tkp. nyugatot jelent. A görög népetymologia úgy alakította, hogy mintegy a 'messzeterjedő' partvidéket jelenti.

Igen elmésen magyarázta K. a *kameleon* nevét, mely görög népety-

mológiával földi oroszánt látszik jelenteni (*γαμαι-λέων*). Alapja a sémi *gamal* 'teve' szó, s a végében az arab *-un* kicsinyítő képző lappang, úgy hogy tkp. 'tevécske', mert púpja van, mint a tevének.

Zoroaster, *Ζωροάστρης*, görög hangalakja szerint a. m. tiszta csil-lag (*ζωρός ἀστήρ*), holott tkp. *Zarathuštra*, 'arany teve'.

A *datolya* neve, a görög *δάκτυλος* ujjat jelent, mert a datolyapálma levelei a kinyújtott ujjakhoz hajonlíthatók; de tkp. = arab *dakhl* 'datolyapálma' (alapjelentése 'ingó'). — S K. szerint a *pálma* latin neve is úgy lett egy föltehető sémi *padmar, *tadmar (héber *tamar*) szóból, hogy a leveleket tenyérhez hasonlították: lat. *palma* 'tenyér'. Vö. *Pulmyra* = *Tadmor* 'pálmák' városa.

A könyvben elszórva igen érdekes példákat találunk a szó k o m b i n á l á s r a s ez által való szóképzésre (l. Szókombinálás és szóképzés NyK. 24. k.), s csodálom, hogy épen ezeket nem állította össze a szerző ott, a hol a népetymologia szóképzéséről szól. A görög *ἀστρίας*-ből *astur* 'sólyom' lett a *voltur* 'keselyű' mintájára. A *χερουργός*, *χειρὶδαλις* kácsanévből *cercedula*, *querquedula* lett a *ficedula*, *monedula* madárnevek példájára. A *cimussa* szó, mely a görög *φιμόδιον*-ból való, a szónévet a rokon jelentésű *cerussa*-ból vette (elejére a *Cimolia creta* volt hatással, l. K. másik könyvét 146.). A hüvelykujjak latin nevei közül *allus* v. *hallus*-ból *allex* lett a *pollex* kedvéért (mely *polliceo*-ból származik s tkp. 'előcsaló'). Így *σεμίδαλις* > *similago* : *farrago*, l. fönt. *λαμπτήρ* (acc. *λαμπτήρα*) > *lanterna* és *laterna* : *lucerna*. *τροχάλια* > *troclea* : *coclea*.

A népetymológiákhoz pótlásokat s újabb adalékokat foglal magában a másik könyvnek utórésze. Ezekből már csak néhányat emelek ki.

Pomerium tkp. *pos-moerium 'a város fala mögötti tér', de a középkorban igen gyakran használták a hasonló hangzású *pomarium* 'gyümölcsös kert' szó értelmében, mintha *pomus* származéka lett volna.

A görög *τοχογλύφος* 'uzsorás' szót tréfásan *tocullio*-vá alakították a *curculio* mintájára, mert az uzsorás és a gabnaféreg legnagyobb ellenségei a gazdának.

Nem helyeselhető a *nonne* magyarázata, melyben a szerző szerint nem lehet két tagadás, tehát eredetileg *numne* lett volna, aztán *nunne* s népetymológiával *nonne*. De hiszen a *nonne* szó akkor keletkezhetett, mikor a kérdő *ne* már rég elvesztette tagadó jelentését s csak annyit volt, mint a magyar *-e*, tehát *nonne* = *nem-e*.

Quisquis és *quidquid* közül K. szerint az első csak a második analogiájára keletkezett, a második pedig nem egyazon *quid*-nek kettőztetése ('keine mir bekannte Sprache hat eine ähnliche Zusammensetzung, wie *quisquis* oder *quidquid*'), hanem az utótag az oszk *pid*-hez hasonló, mely a. m. a latin *que* ilyenekben : *quisque*; 'statt *quisquis* hätte man

eigentlich bilden sollen *quisquid.*» — Ezt az egész okoskodást megczáfolhatjuk a mi *kiki* szavunkkal, mely épen személyre mutat. De az indg. nyelvekben is vannak ilyen ősrégi kettőztetések; Delbrück (Vergl. Synt. 1 : 515.) azt mondja: «*quisquis* entspricht einem uralten Typus», s idéz egyes árja példákat (513) és egy görög példát (520).

A könyvnek többi részében is sok érdekes szőfejtés van. Ezek közül már csak egyet említek: *sesqui* K. találó magyarázata szerint **se-misque*, és fél' vagyis, még a másodiknak is fele'; vö. m. *más-fél* (*harmad-fél* stb.) és ném. *andert-halb*.

Még egyet említek, a mi folklóristáink figyelmére méltó. Ilyen czím alatt: «Einiges über römische und griechische Menschenopfer, I. Argei» arról az igen elterjedt s a Kőmives Kelemenben is szereplő babonáról szól, hogy új épületekbe, várfalakba embert falaztak (Lat. Volkset. 331). Ehhez aztán a másik könyvben egy függelék van (170), melyben Kuun Géza gróftól is vannak adalékok, a többi közt egy idevágó közlemény Asbóth Jánosnak «Bosznia és Herzegovina» cz. könyvéből.

SIMONYI ZSIGMOND.

A finn nyelvészet története.

Finnországban nemrég összeálltak a legjelesebb tudósok és művészek oly szándékkal, hogy hazájuk ismertetésére egy könyvet szerkeszsenek, olyan formát minő nálunk az „Osztrák-Magyar Monarchia”. A vállalkozás eredménye egy pompás kiállítású, díszesen illusztrált munka, mely először finn, aztán francia s német nyelven már megjelent; az angol kiadás készülöben van. Előttünk a német kiadás van; czíme: „Finland im 19-ten Jahrhundert”, (Helsingfors 1894. 4-r. 405 l.), kiadója L. Meckelin. A finn nyelvészetről E. N. Setälä írt benne. Az adatok nagyjában nálunk is ismeretesek, kivált mióta Setälä részletesen ismertette ezen folyóirat 23. kötetében a finn nyelvtanok történetét s e sorok írója ugyancsak Setälä egy munkája nyomán bőven írt a finn-ugor nyelvészet kezdeteiről. Mindamellett nem lesz talán érdektelen, ha rövid áttekintést nyújtunk a finn nyelvészet nevezetesebb törekvéseiről, mellőzve a finn nyelvtani irodalmat s csupán a nevezetesebb jelenségekre, valamint az ugor nyelvekre szorítkozva.

Mint sok egyebütt, a nyelvészet terén is Porthan (Henrik Gabriel, 1739—1804), «a finn történetírás atyja», volt a kezdeményező. Róla már megemlékeztünk a f. e. ismertetésben, s elég lesz újra megemlítenünk, hogy nemcsak a finn nyelvtannal, szótárárással, népköltéssel, mythológiával stb. foglalkozott, hanem már a rokon nyelveket is tanulmányozta.

Egész rendszeresen azonban csak Sjögren (Anders Johan, 1794—1855), egy szegény cipész fia, kutatta tudományunkat. A híres dán nyelvész, Rask ösztönzésére, a kinek a közbenjárásával írta meg Renvall is nevezetes finn-latin szótárát, (*Lexicon Linguae fennicae*), céljával az oroszországi ugor népek tanulmányozását tűzte ki magának. Azért is élete java részét hazáján kívül, Oroszországban töltötte, a hol 1824—1828-ban első nagy utazását tette az ugor népek közt. Visszatérve, a pétervári akadémia tagjává választotta, s mint ilyen Pétervárott tartózkodott állandóan, a honnan még több ízben tett tudományos utazásokat. Művei, a melyek ugor néprajzi, nyelvészeti, földrajzi s történelmi tartalmúak, 1861-ben jelentek meg összegyűjtve *Johan Andreas Sjögrens gesammelte Schriften* cz. a.

Azonban a finn-ugor nyelvészetnek Finnországban igazi megalapítója Castrén (Matthias Alexander), sz. 1813, decz. 2., atyja pap volt. Ép egyetemi tanulmányait fejezte be Castrén, midőn megjelent Lönnrot kiadásában a Kalevala (1836-ban). Castrén első feladatául azt tűzte ki, hogy a nagy eposzt svéd nyelvre lefordítja, a mit nemsokára jelesen végre is hajtott. Hogy pedig bővebb, különösen mythologiai adatokat gyűjthessen a Kalevala magyarázatához, 1838—9-ben nagyobb utazást tett Laplandban s orosz Kareliában. Első műve: *De affinitate declinationum in lingua fennica, esthonica et lapponica* (1839). Két évvel utóbb (1841-ben) ismét útnak indult, először Lönnrot társágában ismét Laplandba s keleti Oroszországba. Utóbb maga folytatta útját beljebb kelet felé a szamojédek s zürjének közé, de 1843-ban súlyos betegsége miatt kénytelen volt visszatérni. Ekkor adta ki zürjén s eseremisz nyelvét latin nyelven. Már 1845-ben ismét s sokkal fáradtságosabb útra indult Szibériába, a hol négy álló évig tartózkodott, miközben a szamojéd, mongol, tunguz, tatár s osztják nyelvek tanulmányozásával foglalkozott. Visszatérve 1837-ben egyetemi tanárrá lett, de a sok fárasztó utazás s a rettenetes nélkülözések annyira aláásták egészségét, hogy már 1852 máj. 7-én meghalt tüdővész következtében. Munkái halála után jelentek meg svéd s német nyelven, utóbbi *Nordische Reisen und Forschungen* I—XII. czímen. Valami nevezetesebb tudományos eredményeket nem köszönhetünk ugyan neki, de páratlan s önfeláldozó buzgalma mindenkor példa gyanánt fog tűndökölni. Legtökéletesebb kutatásokat a szamojéd nyelvben végzett.

Csak röviden akarunk megemlékezni Lönnrot-ról, a kit országvilág különben is ismer. Nyelvészeti legnevezetesebb műve a nagy finn-svéd szótár, de még ezen kívül is említésre méltók értekezései: *Bidrag till finska språkets grammatik* (Suomi 1841—2), korához képest igen nevezetes; *Über den Enare-lappischen Dialekt; Om det nordtschudiska*

práket s még egy tanulmánya a finn névszóról s igéről, a mely az általa szerkesztett *Mehiläinen* cz. folyóiratban jelent meg.

Lönnrot utódja egyetemi tanszékén *Ahlqvist* (Ágoston 1826—1889) volt, nemcsak mint nyelvész jeles, hanem hazájának egyik legkiválóbb ünnepelt költője. Nagy utazásokat tett az észtek, vepszek, utóbb a mordvin, cseremis, vogul s osztják népek között. Utazásáról érdekes könyvet írt *Muistelmia matkoilta Venäjällä* és *Unter den Wogulen und Ostjaken* cz. Tudományos művei: *Wotisk grammatik* etc. (1856); *Viron nykyisemästä kirjallisuudesta* (Újabb észti irodalom, Suomi 1855.); *Anteckningar i nordtschudiskan* (1861); *Versuch einer mokscha-mordvinischen Grammatik* etc. (1861); *Über die Sprache der Nord-Ostjaken I.* s halála után jelentek meg: *Wogulisches Wörterverzeichnis* s *Wogulische Sprachstudien*.

A finn nyelvre vonatkozó művei: *Suomalainen runous-oppi* kieleliseltä kannalta (finn verstan 1863); *Suomen kielen rakennus* (a finn nyelv rendszere 1877). Kiadta továbbá a *Kieletär* cz. nyelvészeti folyóiratot, melynek igen nagy volt akkoriban (1871) a hatása.

Általánosan ismert munkája végre *Die Kulturwörter der westfinnischen Sprachen*, 1875, mely számos jelességei mellett is számos merész okoskodásban bővelkedik. Foglalkozott továbbá a Kalevalával is.

Előzőihez képest *Ahlqvist* munkásságában rendkívüli haladás mutatkozik; mindamellett a ki ismeri, mily rendkívüli változás történt az utolsó évtizedben a nyelvészeti módszer dolgában, nem fog csudálkozni, hogy ma már nagyrészt elavult a felfogása, s hogy gyűjtései, fonetikailag kivált, szintén sokban megbízhatatlanok.

Ahlqvist-tal együtt működött *J. Krohn* (1835—1888). Finnországban ő a *folklore* tudományos művelésének a megalapítója, a minék fényes tanúsága a finn-ugor népek mythológiáját tárgyaló jelentékeny műve, a mely azonban csak halála után 1893-ban jelenhetett meg, fia Károly kiadásában. Azonkívül legjelesebb műve *A finn irodalom története* (*Suomalaisen Kirjallisuuden historia*, 1885), a melyből azonban csak az első kötetet adhatta ki, a melyben pusztán csak a Kalevalával foglalkozik.

Ezek voltak a régi gárdának legjelesebb s legkiválóbb tagjai. Már mellettük is sokan működtek, de munkásságuk legnevezetesebb eredménye az a pezsgő élet, mely újabban a nyelvészet terén Finnországban fellendült. Sokkal több a munkás most, mint azelőtt volt, és sokkal rendszeresebb, módszeresebb a munka, helyesebb a munkafelosztás aránya, mint hajdanta. A nyelvészeti tudományos központ most a *finn-ugor társaság*, a melynek munkásságáról már ezen folyóiratban s a *Budap.* Szemlében is közöltem értesítést, egyuttal a legújabb

mozgalmakról is tájékoztatva, a melyek közt a különféle ugor nyelvek; alapos tanulmányozása a legfontosabb.

Önálló s említésre méltó munkák, a melyek nem a finn-ugor társaság jolyóiratában s kiadványai közt jelentek meg, a következők: O. Blostedt: Halotti beszéd etc. 1869; O. Donner: Vergleichendes Wörterbuch der finnischen-ugrischen Sprachen (1874—1888) és Die gegenseitige Verwandtschaft der finnisch-ugr. Sprachen; A. Genetz: Suomen kielen partikkeli-muodot; Kola-Lappisches Wörterbuch (ennek szövege megjelent a Nyelvtudományi Közleményekben is); Lautphysiologische Einführung in das Studium der westfinnischen Sprachen (1877); Versuch einer karelischen Lautlehre; — iskolai nyelvtana is nagyon el van terjedve. (Ezuttal megemlíthetjük, hogy a finn mondatant Koskinen, Korander, Jahansson, s legutóbb Setälä dolgozták fel); E. N. Setälä: Zur Geschichte der Tempus- und Modus-stambildung etc. (1887) és Yhteis-suomalainen äännehistoria (finn hangtörténet).

Már többször említettem, mily rendszeresen folytatják a finn irodalmi társaság vezetése alatt a nyelvjárások tanulmányozását, még pedig oly nagy eredménnyel, mint tán sehol másutt. Majdnem valamennyi a *Suomi*-ban, a társaság évkönyveiben jelent meg.

Helyesen s szépen mondja Setälä: «Hazánkban a tudomány a finn nyelvészet terén fejtette ki eddigelé a legeredetibb s legönállóbb munkásságát, s az eddigi eredményekből bizvást reményt meríthetünk, hogy jövőben is gyümölcsözőleg fog működni mind a nemzeti, mind pedig a nemzetközi tudomány javára.»

SZILASI MÓRICZ.

Kisebb közlések.

A vogul «isten nyila» (*tårém-näl*) kifejezést nem találja meg R. Prikkel Marián az eddig kiadott vogul népköltési gyűjtesekben, ezért ellenére egyenes világos közlésemnek ép oly merészséggel, mint nagyhamarosán kész az ítélettel, hogy «módfeltett kétséges», «ha egyáltalán divik-e a vogulban ezen elnevezés» (l. fönt 187—188 ll.). Hát mindenesetre jogos módja a kritikának a csalással és szándékos félrevezetéssel való gyanúsítás is, de a ki ezekkel elbáll, annak föltétlenül bizonyítania is kell tudnia (jelen esetben különösen azt, hogy én szoktam egyébkor is a magyarral való egyeztetés kedvéért adatokat gyártani); mert különben eljárása

merő rágalmazás színét viseli, mely azon gyanút költi, mintha czélja a «semper aliquid haeret» reményével függne össze. Nem nagyon hajtja ugyan malmomra a vizet, de nem resteltem mégsem ez alkalommal tudomásra hozni, hogy hasonló megjegyzés érte már egy másik vogul nyelvi közlésemet is, ha nem is irodalmilag, de élő szóval. Midőn t. i. az *eper* szó magyarázatánál a vogul *äpëréx, äpërxjéx* «földi eper» alakokra hivatkoztam (Nyr. 23, 1.), egyik előkelő nyelvészünk annyira hatása alatt állott a megszokott s többször emlegetett *erdbeere*-féle hasonlításnak, hogy kétséggel fogadta közléseim hitelességét. Ekkor véletlenül segítségemre jött Ahlquistnak Helsingforsban kiadott vogul nyelvészeti hagyatéka, melyben szintén előkerült e szó: «*äprex* erdbeere». Most is szerencsémre van módomban hivatkozni a megboldogult jó Ahlquistra, kinek osztják szótárában (mely jóval az én vogul tanulmányutam előtt jelent meg) megvan ezen adat: «*pai-ń ol* (gewater-*pfeil*) donnerkeil» («*pai* wolke, gewitter»), melyből látható, hogy a «mennykő»-nek «nyil»-féle apperceptiója nem idegen az uralvidéki rokon népeknél sem. Miután pedig kritikus uram gyanuba veszi, hogy becsületes, igaz jószág-e adatom, közlöm vele, hogy honnan szereztem. A *tārēm-ńál* följegyzés felsőlozvai szótári jegyzeteim közül fordul elő (6. ív, a) még pedig Reguly ezen följegyzéséhez fűződve: «*tull-sangh* mennykő», melyet a közlő ekkép javított ki: «*tārēm-ńál pats*» («isten *nyila* esett»), vagy «*tārēm-sańkw pats*» («isten *éke* esett»; v. ö. ném. *donner-keil**). Ezen kívül megvan a tavadai vogulban «*tārēm-ńél* громовая стрѣла (mennykő)», kézirati jegyzeteimben (12. ív d) ezen két példával igazolva: «*tārēm-ńélél il-álus* громовая стрѣла еро ударила (megölte a mennykő)» és «*ti jiw tārēm-ńélné il-khas-khus* гр. стр. лисину разменала (ezt a fát széthatította a mennykő)». Ugyane nyelvjárásban: «*tārēm-ńél* «meteor». Ha R. P. M. egyéb vogul nyelvijárásaimat hitelre érdemesíti, azt ezen adattól sincs alapja megvonni; mert valóban nem ez az egyedüli, melyből a magyar nyelv tényeire világosság háramlik s mind az ilyet talán még sem költhettem.

MUNKÁCSI BERNÁT.

* Igen tanulságos Ahlquistnak e szóra vonatkozó följegyzése: «*tārēm-sańku* altertümliche steinerne axt», melyből az tetszik ki, hogy a nép a köfejsze-leleteket mennykőnek tekinti. — A magy. «mennykő» kifejezés leletének közeplozvai (s egyéb déli vogul nyelvjárásokban is előkerülő) *tārēm-sańkw-şwütész* (Regulynál: *tārom sangā äxtész*) kifejezés, melyben *şwütész* = ÉV. *āşwütész* «kő». A votjakban is *in-kolli, in-küllé* «mennykő», melyben *kolli, küllé* «kavics, kövecske».

Néhány műveltségi szó eredetéhez. Borovszky Samu «Német kölcsönszói» közül (l. NyK. 24. k.*) mint ilyenek elejtendők: *eke*, mely = csuvas *aga* «eke» szabályos hangmegfeleléssel | *fejér*, *fehér*, l. MUGSz. | *harang* = mong. *χaraŋγa* «hangoztató ércmedencze» (l. Budenz: NyK. XX, 153.) | *kanta* («ófném. *channa* és *canneta*, *chanta*, kfn. *kane*, *kante*); de ezzel szemben v. ö. mong. *khondara* «ein schälchen, eine kleine trinkschale» (Schmidt 162) s magashangú alakban: *köndük* «wasserkanne» (Pavet de Court. után Zenker). Megjegyzendő, hogy a *kancsó*, *korsó* és *tömlő* szók is török-mongol eredetűek. | *kert* = éjsz. vog. *kärtü*, oszjtj. *karta* stb. (l. Ethnogr. V, 172. l.) | *lyuk*, *lik*: eredeti szó (l. MUGSz.) | *mese* = vog. *oqmélés*, *amis* «találós mese» stb.; l. Ethnogr. IV, 254. l. | *méz*: közgugor iráni eredetű szó; l. Ethnogr. V, 136. | *tündér*: eredeti szó (l. Ethnogr. V, 103. l.).

irha: ófn. *irah*, *iroh*, *ireh*, kfn. *irch*, *ërch* «bock, leder»; «davon: weissgegerbtes leder überhaupt». — Miklosich szerint magy. *irha* = cseh *jircha*, ujszlov. *irha*, *jerh*, lengy. kisorosz *ircha*, orosz *ircha*, *irga*, szerb *ira*, rum. *erhü* «gegerbter schaf- od. bockfell, weissleder aus dem d.: ahd. *irah*, mhd. *irch*, *ërch* bock, bocksleder, weissgegerbtes leder: lat. *hircus*) (Etym. Wb. 96.). Ámde a magy. *irha* alakkal szabályszerűen egyeznek a csuvas *šuryax* «zartes häutchen, zwerchfell (непенюшка)», kazáni tatár *žarjak* (e h. *jargak*) «sämischleder (замша)» (Budag. II, 325), jakut *sari* «gegerbte renntierhaut», csagat. *jarjak* «haarloses fell (шуба безъ шерти)», kirgiz *žarjak*, *žarjak* «börkafán» (Budag. u. o.) szavak is. Minő itt az alakok viszonylása? Legkevésbé valószínű a magy. *irhá*-nak német eredete; másrésztől bizonyos, hogy a magy. *irha* (hasonlóan a *lapú vidra*, *viza* stb. szók eseteihez) a szláv alakokon kívül a török *jarjak*-nak is kifogástalanul szabályos megfelelője (v. ö. magyar *ír*- és köztörök *jaz*-) s hogy ez utóbbi a szláv alakokból nem magyarázható. A kérdés megítélésénél figyelembe jött, hogy a bőrpar terén vannak más kifejezéseink is a törökségből u. m. *szirony*, *szücs*, *saru*, *csizma*, *iplik* (u. o. XX, 474.) Perzsa-török szók: *szattyán* (oszm. *saytian*) *csiriz* (oszm. *čiriš* «eine art kleister»). Ugy látszik török eredetű az európai *chagrin* szó is. L. Dietz 4. kiad. 541 (v. ö. oszm. *sagri*, tatár *sawré*, kirg. *sauri*, «juh-, számbőr, zsagrén» Budag. I, 614.; a mongol-mandsuban is van *sarin*, «chagrin».)

MUNKÁCSI BERNÁT.

Egyenest. Ennek a határozó szónak elemei nem világosak. Felismerjük benne — de már nem is nyelvérzékünkkel — az *egy* számnévet, fel az *-es* képzős melléknévet és ennek *-t* ragját, de az *-en* elemről nehéz

* Vö. az itt mondottakhoz Szarvas G.-nak időközben megjelent bírálatát Nyr. 23. k.

számot adni s még nehezebb megmagyarázni, hogy mint került össze az *-es* képzővel. Én azt hiszem, az *-en* elemnek a szó különböző jelentései-ben különböző eredete van.

Először az *írányt* jelentő *egyenes* szó, tehát a címzeli határozószó az *«egyedül»* jelentésű **egyen* szóból keletkezett, mely a *kettő*, *hármán* stb. számnéveknek volt párja, s mely összetételekben meg is található a NySz.-ban: *Mynd eejgyen* el karhoznank (ÉrsC.) és: *egyen-egyen*. Sőt magában is előfordul az *egyen* szó nyelvtanból és 1808-ból való szótárból idézve, *«egyenként»* jelentéssel. Épen mostanában rábukkantam a népnyelvben is. Egy nagy-szalontai asszonytól hallottam ezt a mondatot: *Mink meg se kóstoltuk egyen se*, s utána járva, hogy valóban ismerős-e Szalontán ez az alak, arról értesültem, hogy ha nem általános is, de némelykor használják, pl. (így mondták): *egyen sem voltunk betegek*. — Ebből az *egyen*-ből úgy lett *egyenes*, mint *magún*-ból *magános*, *egyedül*-ből *egyedüles* CzF. és valamint a *magános* melléknév meggyökerezése óta az *-an* ragot ismételnünk kell, ha határozóul használjuk a szót: *magánosan*, úgy kellett az *egyenes* szót is *-en*, vagy *-t* raggal ellátni: *egyenest*, *egyenesen* = *egyedül*. Tisztán ez az *«egyedül való»* jelentés van meg a NySz. következő példáiban: «3. (simplex; einfach). Mikor à kösségnece öszve kel gyűlni, egyenesen trombitalyanac: simplex tubarum clangor erit (Helt. Bibl.) Czac egyenest kűrtöllyetec (Kár. Bibl.)» Az átmenetet az *egyedül*-ből az *irányjelentésre* az az észjárás mutatja meg, mely épen az *egyedül* használatában ismétlődik, hogy t. i. az *egyedül*-t *«csak»*, *«csupán»*, *«közvetlenül»* jelentésben használjuk: *«egyedül a városba megyek»* = *csak a városba, se jobbra, se balra le nem térek*. Ugyanígy használjuk az *egyenest* szót:

Mondjad neki Márton, ím ezt ízenem:
Kegyelmet uradtól nem vár soha Szondi,
Jézussa kezében kész a kegyelem,
Egyenest oda fog folyamodni.

Czuczor.

Tehát: *egyedül* oda, *csak* oda, vagyis: *közvetlenül* oda. Vagy a régiségben: Az *linea* alá *igyesen* az *többi* alá *írd* (Helt. Aritm.) *Ti* rollatok szoll *egyenesen* (Matkó: BCsák). *Affele* magva szakat joszag *igyesen* az *fejedelmet* nezne (Ver. Verb.). — Ebből az *«egyenes út»*, (*«egyenesen vivő út szél»*) úgy származik le, mint az *«egészséges ember»*-ből az *«egészséges gyümölcs»*.

Az *egyenes* vonalból származik az *egyenes* lap, *«planus, aequus»* (NySz. 2. és 4.) jelentése, de az *egyenlőséget* *«aequalis, gleich»* fogalmát jelentő *egyenes*-ben (NySz. 5.) a melléknévek *-an*, *-en* (*fehéren szépen*) ragját kell látnunk, mintha e helyett *egyformán*, *egy módon* szintén azt mondták volna *egyen*, s akkor ebből az *egyen-es* a. m. *egyformán való*, *egyforma*, pl. *téged à földdel egyenessé tesznc* (Zvon. Postill.). Nyel-

vünk cselekedetünkkel egyenes légyen (u. az). Az égézz keñyr ó kézékben keeth egésen resre walek (PeerC). Ugyanez az *egyen szolgál az *egyenlő, egyenetlen, egyenet* szók tövéül.

Végre jelent az *egyenes* annyit is, hogy *egyertető*, «concors, einträchtig» (NySz. 6.): atfafiáual igenős (Guary C.). Ez már a helyet jelentő -n ragból van képezve, mintha az *egyhelyt, együtt* határozót így is kifejeznők *égygyn*, s ebből ép úgy alkották az *egyenes-t*, mint az *együtt-től* ujabban az *együttes-t*. Ebből a többől származnak a *megegyenesedik, megegyenesül* = (egyességre jut), *egyemben* (együtt, egyúttal) szók.

Az *egyenest* határozószó töve tehát három egyenlő alaku szót leplez, melyek azonban különböző értelműek, mert számnévi (-an), melléknévi (-an) és helyjelentő (-on), ragból származnak. Hogy a nyelvérzék nem érzi már a töben az *egy* számnevet, azt mutatja az alak megváltozása (*igenyes* stb.).

KALMÁR ELEK.

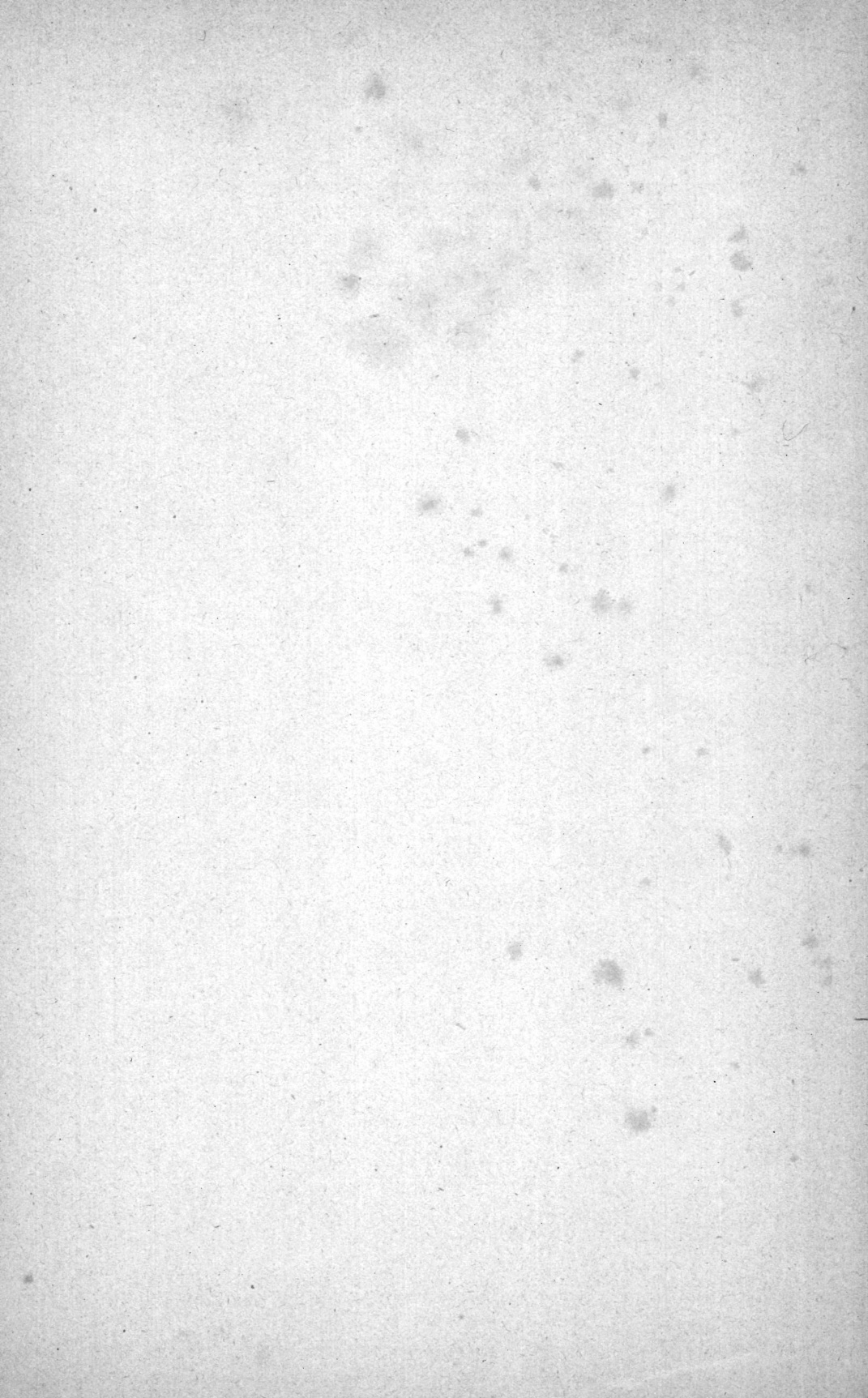
* **Vörösmarty mint nyelvész.** Irta *Kiss Ernő dr.* (A váci főgimnasium értesítőjében.) A bevezetésben azt az örvendetes ígéretet olvassuk, hogy a szerző nemsokára Vörösmartynak, a magyar nyelv egyik legnagyobb művészének, összes munkáit föl fogja dolgozni nyelvészeti szempontból. Egyelőre magának Vörösmartynak a nyelvről való nézeteit és értekezéseit ismerteti, ámbár «az így nyert kép csak egyoldalú s nem is fényesebb képe lesz V.-nak.» A bevezetésben megemlíti, hogy V. az Athæumban közölt szóbírálatokon s az *Ypsylon háború* című drámai tréfán kívül voltaképpen csak négy nyelvi értekezést írt, ezek közt egyet a magyar nyelv eredetéről s egyet az összetett mássalhangzók «egyszerítéséről.» Azonfölül élénk részt vett az Akadémia nyelvtudományi munkásságában, ő dolgozta ki a *m. helyesírás és szóragasztás* szabályait (1832) s többekkel együtt szerkesztette az Akadémia *M. és német zsebszótárát* (1838), írt továbbá németek számára egy m. nyelvtant (1832). — A II. szakaszban *V. mint neologus* van jellemezve, nem csak elvi nyilatkozatai idézésével, hanem költői munkáiból vett számos példával, melyek azt mutatják, hogy V. majdnem kizárólag a régi és vidéki kifejezések fölvételével s mesteri alkalmazásával gazdagította az irodalmat. Ó maga kevés új szót alkotott; ezek közt nevezetes a *szivar*. Helmeczi szócsonkításait metsző gúnynyal ostromozza:

Baltával jött fel Pindus tetejére Metőfi:

Vajjon hány szónak szegte ma bárdja nyakát?

— III. *A megvitatott kérdések.* Itt az Ypsylon-háború van ismertetve, továbbá a mássalhangzók egyszerűsítését célzó érdekes javaslat (V. természetesen az egyszerű c mellett is kardoskodott), végre az ikes igékről szóló fejtegetése. Erről szóltában a szerző nem említi az erdélyi Bőjthinek, Révai példaadójának, az ikes igékről vallott nézeteit, melyeket legújabbán Beöthy Zs. irodalomtörténetében ismertettem. — A tartalmás értekezésnek utolsó szakasza ezt a címet viseli: *Vörösmarty, a délilábos*. Itt V.-nak szófejtegető módszere van ismertetve.

SIMONYI ZSIGMOND.

TÜZETES MAGYAR NYELVTAN

TÖRTÉNETI ALAPON.

BALASSA JÓZSEF közreműködésével írja

SIMONYI ZSIGMOND.

Első kötet: **Magyar hangtan és alaktan.**

A M. T. Akadémiától Lukács Krisztina díjjal jutalmazott munka.

Bolti ára 6 frt.

NÉMET ÉS MAGYAR SZÓLÁSOK.

Segédkönyvül a németből való fordításhoz, s kiegészítésül a német-magyar szótárakhoz.

A magyar nyelvnek legjobb forrásaiból szerkesztette

SIMONYI ZSIGMOND.

A M. T. Akadémiától Marczibányi-díjjal jutalmazott pályamunka.

Budapest, 1895. Kiadja a Franklin-Társulat.

Ára 3 frt.

A MAGYAR NYELV.

A művelt közönségnek írta

SIMONYI ZSIGMOND.

Kiadja a M. T. Akadémia. — Két kötet. — **Ára fűzve 2 frt.**

Első kötet: **A magyar nyelv élete.** — Bevezetés: Nyelv és nyelvtudomány. I. A magyar nyelvnek eredete és rokonai. II. Idegen hatások. III. Nyelvtörténet és nyelvmlékek. IV. A népnyelv és a nyelvjárások. V. Irodalmi nyelv, nyelvújítás, nyelvhelyesség.

Második kötet: **A magyar nyelv szerkezete.** — I. Hangok, hangváltozások helyesírás. II. Összetétel és szóképzés. III. A jelentések viszontagságai. IV. A szófejtés. V. A ragozás. VI. A mondattan.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.